ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

Літературно-Науковий

Вістник.

Med.univ.DR. J. TERYN
WIEN
XVIII. Gersthoferstrasse 74

КНИЖКА І. **За сїчень 1899 року.**

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зміст першої книжки,

за січень 1899 року.

РІЧНИК II-ий, ТОМ I-ий.

Стор.

В плєн-ері. Вірші і проза Івана Франка.
I. Мамо природо! 1
II. Щука 5
III. Odi profanum vulgus 12
Поети. Фантазия Ольги Кобилянської 37
Гірські думи (I—XX), поезиї Осипа Маковея . . . 42
Задля родини. Оповіданє Сергія Єфремова . . . 53
Зернятка (I—X), поезиї Бориса Грінченка . . . 89
Така собі проста муха. Новеля Кнута Гамсуна . . 92
З дрібних оповідань Антона Чехова.
I. Сьвідомий переступник 97
II. Твір штуки 101
III. Плутанина 105
IV. Віст 107
V. Журба 111
VI. Дома 116
VII. Івасько 125
З поезий Ади Неґрі (I—V) 130

Шекспірів Юлій Цезар. Студия Юрия Брандеса. Переклав з нїмецького Іван Франко 1
Ольга Кобилянська. Літературно-критична студия Осипа Маковея 28
Вражіня з Угорської Руси — Івана Петрушевича . 52
Хроніка і бібліоґрафія 62

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК.

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

РЕДАКЦИЙНИЙ КОМІТЕТ:

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ, ОСИП МАКОВЕЙ, ДР. ІВАН ФРАНКО.

За редакцию відповідає: Осип Маковей.

БІБЛІОТЕКА
Ч.....
І. ЧАЙКОВСЬКОГО

Річник II. Том V.

У ЛЬВОВІ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

891.7905
LIN
v.2
no.1-3

ЗМІСТ.

Стор.

В плен-ері. Вірші і проза Івана Франка.
I. Мамо природо! 1
II. Щука 5
III. Odi profanum vulgus 12
Поети, фантазия Ольги Кобилянської 37
Гірські думи (I—XX), поезиї Осипа Маковея . . . 42
Задля родини, оповіданє Сергія Єфремова . . . 53
Зернятка (I—X), поезиї Бориса Грінченка . . . 89
Така собі проста муха, новеля Кнута Гамсуна . . 92
З дрібних оповідань Антона Чехова, пер. Мария Грушевська.
I. Сьвідомий переступник 97
II. Твір штуки 101
III. Плутанина 105
IV. Віст 107
V. Журба́ 111
VI. Дома 116
VII. Івасько 125
З поезий Ади Неґрі (I—V), переклав Павло Грабовський 130
Блудний син, оповіданє Гната Хоткевича . . . 137
З поезий Лесї Украïнки.
I. На спомин І. Котляревського 164
II. У пустинї 166
III. Весна зимова 167
Лєґальний до дна душі, оповіданє Василя Кравченка 169
Два малюнки, Надїї К. Кибальчич.
I. Місячне сяєво 181
II. У лїсї 183
Ворог народа, драма в пятьох актах Генрика Ібзена, переклав Юрій Кміт . . . . . 184 і 298
Із оповідань Оссіт, переклав Іван Франко.
I. Падучі зорі 222
II. Іронїя 226
III. Жорстокість 232

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Стор.

Із поеми Степана Руданського: „Цар-Соловей“ . . 241
Із оповідань Вячеслава Потапенка:
I. На нові гнїзда 262
II. Чарівниця 271
Із народніх мотивів, поезия Уляни Кравченко . . 285
Підпис, фотографія з житя — Василя Стефаника . . 287
Через Днїстер, нарис Константина Сроковського . . 290
Із поезий Жана Мореаса (I—V), перекл. Іван Франко 296
Про критиків, гумореска Джерома К. Джерома, переклав Осип Маковей 356

Шекспірів Юлій Цезар, студия Юрия Брандеса, переклав з нїмецького Іван Франко 1
Ольга Кобилянська, лїтературно-критична студия Осипа Маковея (з портретом Кобилянської) . . . 28
Вражіня з Угорської Руси — Івана Петрушевича . . 52
Життє Евгена Гребінки (з його портретом), студия Грицька Коваленка 71
З російської України — Spectator-a. (Ґенезіс українського театру. Сучасні українські трупи. Український репертуар. Становище українського театру з юридичного погляду. Хиби українського театру. Відносини російських артистів до укр. театру. Взаїмні відносини укр. трупи і артистів) . . . 93
Листи з-над Полтви. Лист перший (про партийні відносини галицьких Русинів) — Observator-a . . 106
Юрий Брандес (з його портретом) — статя Івана Франка 121
Іван Пилипович Хильчевський (посмертна згадка) — Сергія Єфремова 129
Нові напрями в малярстві, статя Івана Труша . . 143
Причинок до психольоґії смерти, Дра С. С. Епштайна. Переклав з нїмецького Іван Франко 156
З житя і письменства. (Слово і дїло галицьких москвофілів) — Осипа Маковея 162
Із чужих літератур. (Сучасні польські поети), студия Івана Франка 176
Хронїка і бібліоґрафія . . . . . 62, 133 і 200

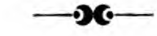

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

В ПЛЄН-ЕРІ.

Вірші і проза

Івана Франка.

I. Мамо природо!

Мамо природо!
Хитра ти з біса!
Вказуєш серцю безмірні простори,
А житє замикаєш у клїтку тїсненьку,
В мікроскопійную клїтку!
Уяву вабиш вічности фантомом,
А даєш нам на страву моменти,
Самі короткі моменти!
В душах розпалюєш дивні огнї і бажаня і тугу,
А потім працюєш що сили,
Щоб погасити, здусити, притлу́мить
По́риви, що ти сама-ж розбудила.
Ллєш на них дїйсности воду холодну,
Куєш їх в материялїзму кайдани,
Розчарованєм цупко обпалюєш крила...
Цинїчно, мамо, і немилосерно
Мечеш ти те, що найвисше, найкрасше,
Чим величать ся-б могла віковічно
Як архітвором —
Свиням під ноги.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І не вже-ж ти не бачиш (здасть ся,
Мілїонами своїх очей
Могла-б побачити що-дещо!),
Скілько горя, зовсїм непотрібного горя,
Скілько муки, нїчим невтишимої муки
Завдаєш ти цинїзмом отим
Найнїжнїйшим, найлїпшим, найкрасшим
Поміж твоїх дїтей?
І не вже-ж зрозуміть ти не можеш
(Та сума мізку, що день в день, рік-річно
Витворюєш, повинна би, здаєть ся,
Порозуміть що-дещо!),
Що пора би покинуть старії шабльони,
Добрі для всяких амеб, протозоїв,
Ехінодермів та міксоміцетів!
Що вивчена на них твоя
Економія марнотратства
Не згожа для людей, для душ людськи́х,
Як не згожий осел
До гри на фортепяні.

Подумай, мамо! Тут на сїй планетї
Скінчив ся вже твій творчий Sturm und Drang;
Той надмір сил і соків і тепла
Вже вичерпавсь і замкнена на віки
Твоя тут творча кариєра.
Що ти могла найвисшого створити,
Се чоловік. Із сих материялів,
Які тут маєш під рукою,
Хоч як не дмись,
Нїчого кращого створить не зможеш.
Тож час би, мамо, як Зевес еллинський
(На що вже пан був строгий і скептичний!)
Сказать собі: спочину вже тепер!
Признать: отсе я гарне сотворила!
І заходить ся сему архітвору
Створити рай такий як слїд:
Не дерева, грушки і ябка й фіґи,
А рай в його нутрі,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гармонію чутя і волі,
Думок і діл, бажаня і знаня.

Ех, мамо, мамо!
Довгі століття,
Тисячоліття ти водила нас за ніс,
Манила у безмежниї пустині
Фантомами безсмертя
І перспективами метафізичних
Радощів ніль елізейських
Ти заставляла нас за ті фантоми
Пролити море крови й слїз;
За них горіли стоси,
Скрипіли колеса тортýр,
Розпалені кліщі живеє рвали мясо,
І мілїони, мілїони серць
Безмежна шарпала роспука.
І щож, в кінці доглупали ся ми,
Що ті фантоми є фантоми
Не варті мук і крови і стражданя,
Що се є наші власні твори.
Так кицька в зеркалї безодню бачить, поки
Домацаєсь, що в нїм — нема нїчого.

Тріумф! Тріумф!
За десять тисяч лїт важкої працї
Цівілїзациї доходимо в кінцї
До тої точки, до якої кицька
Доходить за пять хвиль.
І вздрівши, що за зеркалом нема нїчого,
Ми льоґікою кицьки заключили,
Що й взагалї нема безоднї,
Нема нїчого, лиш атом, момент
І рух молєкулярний.
І ми були готові наплювати
На всї ті мрії, туги і бажаня,
На всї ті безконечні перспективи,
Що ти сама-ж нам, мамо,
Вложила в душу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Були готові згірдно відіпхнути
І потоптать найвисше і найкрасше
З всего́, що ти дала нам, мамо,
Те, чим сьвяте, високе і величнє
Житє людськéє.

Сьмієш ся, мамо?
Ти добре знаєш: се не може бути,
Се лиш хвилина боротьби, зневіря,
Яких ти бачила вже мілїони.
Ти добре знаєш: ми твої є дїти,
Слабі, нїкчемні і капризні дїти
І трошка рознервовані над міру,
Та всеж твої і рідні й найлюбійші.
І мусимо тебе любити, мамо!
І хоч цїкавим оком піддивились
Твої слабі й негарнії місця,
І здерли маску сьвятости з лиця,
Розвіяли рожевий, поетичний
Туман, що ти вкривалась ним так довго,
Пізнали зблизька твій варстат,
Пізнали, як господарюєш ти, —
То за старим туманом поетичним
Ми тисячі таких красот відкрили,
Таких чудес і чарів,
Що серце й ум в них то́нуть, як у морі.

І — що найвисше: ми
Самих себе відкрили!
Відкрили власну душу,
Заглянули в варстат своїх думок,
Свого чутя, бажаня і змаганя.
І там твою пізнали руку, мамо,
Твої закони.
В тих снах пустих, в іллюзиях відвічних
Побачили таку-ж реальну дїйсність,
Такі-ж великі явища, як в зорях,
В Ня́гари реві, в скелях Гімаля́ї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І тут, у власному нутрі
Ми віднайшли все те, що, бачилось,
Утратили в зовнішному околі:
Гармонію і вічність і безмежність
І всі рожеві блиски ідеалу.
Нехай житє — момент і зложене з моментів,
Ми вічність носимо в душі.
Нехай житє — борба жорстока, дика, —
А в сфері духа є лиш ріжнородність.

Ріжні тони, ріжні фарби,
Ріжні сили і змаганя,
Мов тисячострунна арфа,
Та всім струнам стрій один.

Кождий тон і кождий відтінь,
То момент один, промінчик,
Але в кождому моментї
Сьяє вічности огонь.

II. Щ у к а.

В корчі при березі, обслонена крутими лозовими гиляками, лежить здорова щука. Вона спить. Помаленьку вона рознимає свою пащеку і випускає воду зівами. Лежачи животом на мягкім намулї вона легесенько грає в водї червонуватими криламн і хвостом. Її відкриті очи не бачуть нїчого. Вона спить як добре поліно, а в її рибячім мізку мов легенькі хмарки пролїтають невиразні мрії.

Ось в її уяві мигнув учорашнїй клень. Бестия собача! Як добре вона засїла була на него в шуварі! Цїлком укрила ся. І він не бачив її. Риючись своїм тупим ротом у намулї він наблизив ся до неї зовсїм, зовсїм... І вона раптом кинулась на него, та що з того! В однім перечислила ся. Клень був крихітку за великий для її пащеки. Вона на хвилину почула його голову між своїми зубами. Але в тій хвилї клень махнув хвостом, крепко вдарив ним воду і торкнувши її головою в живіт, шмигнув у корч. От

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бестия! От поганець! Щука крізь сон гнівно замахала підчеревними крилами і посунула ся пів цаля наперед. При тім вона торкнула ся носом до гилячки і прокинулась.

Рибячий мозок не вдержує вражінь так, як наш. Прокинувши ся щука вже не тямила того, що їй снило ся. Не рушаючи ся з місця вона повела тим оком, що глядїло до плеса. Що то там чувати? Чи не воює проклята видра?

При згадці про видру у щуки затремтїло хребетне крило. Там на хребті у неї ще болїв шрам від видриних зубів. Щука вже не тямить докладно, коли се було, — її память не сягає дальше вчорашнього дня, — але страх перед видрою, се у неї не нинїшнє або вчорашнє вражінє, а відвічна, родова традиция, що разом з нею викльовує ся на сьвіт із матїрньої ікри. В тім страсї щука родить ся і виховуєть ся. Той страх гонить її весь вік, не покидає ні в день, ні в ночи. Правда, в день сей ворог не такий страшний, в день він і сам звичайно мусить ховати ся перед иньшими, сильнїйшими ворогами, то й щука в день у водї пан. Але в ночи! В ночи щука спить, а видра гуляє. І ось від тисячних поколїнь у неї набираєть ся мудрість, як хоронити себе в ночи від видри. Хоч яка приятелька широкого плеса, глубоких вирів, вільного водяного простору, щука на ніч з нужди та з мусу ховаєть ся попід береги, в шувар або в ломаче та гиляче, шукає таких криївок, де-б видра не могла добачити її, або навіть добачивши не могла-б несподївано дістати її в лапи, мусїла-б продирати ся до неї, бовтати ся — і збудити свою жертву та нагнати її до втеки.

Недвижно лежить щука на своїй мягкій постелї, ослонена крутими лозовими гиляками. В плесї тихо. Сонце недавно зійшло і скісним промінєм золотить саму середину плеса, лишаючи в тїни саме той беріг, під котрим лежить щука. З холодної води піднимає ся проти сонця легесенька сива пара. Тихо-тихо сковзаєть ся вода в плесї, гладка мов зеркало. Не чути нїчогісїнько. Ні один найменший рух не торкає водяного спокою. Дрібнесенькі рибки, що в день тисячами снують під поверхністю води і що хвиля витикають свої ротики на повітрє, тепер ще сплять по криївках. Он тут безпосередно під щукою, на гладкому глини-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

стому днї дрімає цїла череда товстопузих ковблїв. Вони лежать один коло одного, грубенькі і красенькі мов курята на сїдалї. Щука ширше рознимає рот побачивши їх. Смачні бестпони, нема що казати! Але їй ще не пора снїдати. Ще вода холодна, в жолудку ще чує решту вчорашньої плотицї, а в холоднїй водї вона не травить ся так швидко. А про те сам вид тих невинних, товстеньких та повільних ковблїв розрадував щучине серце. Що за приємні сотворіня! Щуцї робить ся сантиментально на душі. Вона любить ковбликів — не менше щиро, не менше нїжно, як пани своїх піддапих, як пастухи своїх овець. Тепер, поки ще не голодна, вона готова-б притиснути до свойого серця першого-лїпшого з них, або і всїх. Коли-б тілько дали ся! Та ба! Ті дурники боять ся її, не вірять їй і вона мусить хитрощами наближати ся, підкрадати ся до них, мусить силою задержувати їх, щоб не тїкали. А що рук у неї нема, тілько зуби в ротї, то дуже часто ті бідні добряки замісць на її закоханому серцї опиняють ся в її голодному животї. Ай, як се сумно! Але щож, вона сему не винна. Вона так любить тих бідних, добрих, грубеньких ковбликів, а любов коли раз опанує щучине серце, робить ся непереможною. Нїчого проти неї не вдїєш.

Та гов! Щось хлюпнуло ся в водї. Пішла легенька хвиля і полоскотала щуку по боках. Що се таке? Щука не рушаєть ся з місця, але надслухує. Сонна лїнивість ще держить у обіймах її тїло. Що се таке хлюпаєть ся в водї? Се не видра. О, видрине хлюпанє вона знає! Видра чалапкає по водї так грубо, голосно, а потім дає нурця і щезає зовсїм, бігаючи по днї. — а тут щось иньше. Щука лежить на своїм місцї, обернена мордою против води, і не бачить нїчого. Надслухує, лїниво рушаючи крилами, але не бачить нїчого. Плюскіт затих, тілько поверхність плеса все морщить ся; легесенькі гребенї хвиль набігають один за одним і тихенько лоскочуть щуку по боках, по мягкім, лускатім животї. Лоскочуть, пестять її і вона немов засипляє на ново. Вона чує себе безпечною в своїй схованцї з поплутаних, крутих гиляк, пеньків і коріня. Який ворог побачить її тут? Хто може досягти її? Хто буде надіяти ся, що вона тут? А ось коло неї хиба не лежить

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

груба вербова гиляка, так само сіра, так само слизька, бо обросла водяним мохом, так само проста і острокінчаста, як щука? Кілько разів се поліно, занесене сюди повіню, було найліпшим захистом для щуки! Здалека дивлячи ся — два поліна під берегом лежать. Навіть старий рибак Сарабрин пару разів спіймав ся на сю хитрість. Раз навіть, утомлений довгим і даремним лаженєм по річці, він ідучи поуз отсего корча і побачивши ті два поліна, гнівно торкнув їх бовтом і пробуркотів:

— От іще помана не поліно, зовсім подібне до щуки!

І яка-ж була його гризота, коли та „помана не поліно“ при дотику його бовта що сили вдарила хвостом і зігнувши ся в півколесо, кинула ся стрілою навпростець, гупнула його в живіт мов добрий цуцик і вдаривши ще раз хвостом по воді, скрутила ся і щезла в глубокім плесі.

— Тьфу та пек на тебе! — бурчав Сарабрин. — Ото! А се й справді щука була, Бог би її побив! Ото! А я дурень ще й торкаю її бовтом під ніс, а сак на плечах держу. Ну, чи видів хто такого дурня, як я, га? Таку здоровенну щуку самохіть із рук пустити!

Старий Сарабрин міг легко потішити ся. Таких дурнів, як він, було і є далеко більше на сьвіті, ніж йому здавало ся в хвилі пересердя.

От хоч би взяти Антошка, Сарабринового сина. Хлопчище вже здоровий, другий рік пастушить. Здавалось би, що й глузди в голові має. А з отсею самою щукою яку мав пригоду! Адже перед тижнем узяв його батько з собою на рибу.

— Ходи Антошку, — мовив він, прикликавши його до себе з другого кінця величезного громадського пасовиска. — Ось тут у Горбачевім плесі здоровенна щука є. Я колись то мало не вчепив її в сак, але бою ся, щоб не продерла. (Старий збрехав. Йому встидно було признати ся, що самохіть сполошив щуку, принявши її за поліно). Так от я виніс волочок. Ходи, роздягни ся! Затягнемо пару разів, а певно буде наша!

Антошко не дуже радо послухав батька.

— Вода холодна! — мовив він.

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Та де тобі холодна! Ади, як пече сонце! Вода як лїтепло.

— Глубоко там.

— Не бій ся! Ти підеш плитшим берегом, а я глубшим.

Врештї хлопець роздяг ся. Полїзли в воду, затягли волочок раз — нема щуки; затягли другий раз — нема. Ідуть чим раз у глубшу воду, а батько знай шепче та напучує сина.

— Осторожно, хлопче! Пильнуй ся! Ось тут під сей корч заставмо. Тут вона мусить бути. Скоро тілько торкне ся в сїти, зараз піднїмай своє крило!

— Добре, татку, — мовить хлопець, а сам аж зубами сїче та тремтить — не то від холоду, а не то від нервового напруженя ожиданки і зо страху, щоб як небудь не випустити таку велику щуку.

Обставили корч.

— Уважно хлопче! — крикнув батько і гуркнув бовтом між гиляки. А щука власне сидїла в тім корчи. Вона бачила рибаків, бачила, як вони затягали сїть, але що як раз була по добрім обідї, вловивши порядного кленя, то й не квапила ся втїкати. Аж булькіт води від бовта перелякав її мов удар і вона що сили вдарила головою в сїть.

— Піднїмай! Піднїмай! — скрикнув старий батько. — Щука є!

Еге, є! Хлопчище зо страху і з холоду стратив притомність і замість підняти спідній конець в правий бік, він підняв його в лївий — отворив щуцї широкі ворота. Вона тілько раз булькнула, показала Сарабринови хвіст тай шмигнула куди очи бачуть. А старий став мов осуджений.

— Ну, Антошку, — промовив він. — Я думав, що як я вмру, то найбільшого дурня на сьвітї не стане. А тепер бачу, що ще більшого лишу по собі.

— Або я вам не казав? — добродушно і жалібно промовив Антошко. І оба тремтячи з холоду і зворушеня вилїзли з води.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Щука не добре й розуміла всю вагу сеї пригоди. Її рибячий мозок під впливом довговікової традиції далеко більше бояв ся видри, ніж чоловіка, і звичайно втікши зперед рук рибаків вона й не міркувала гаразд, як близько була смерти.

І в отсій хвилі вона не міркувала сего. Вода була ще холодна, травленє в її животі йшло лїниво і вона не дбаючи на легенький плюскіт, що доходив до неї з дальших закрутів річки, лежала собі, не то дрімаючи, не то колишучись у мріях. Про що марила вона? Певно про те, як то вона на снїданє проковтне пару отих ковбликів, що в такім іділлїчнім настрою лежали на днї вирка онтам перед її очима. А на обід, коли сонце пригріє, вода потеплїє і їсти дуже захочеть ся, вона мусить зловити кленя, одного з тих грубих, тупорилих та лїнивих водяних джигунів, що нажерши ся всякого хробацтва в полудне випливають на верх і горді на свої пишні червоні крила шпацїрують собі до сонця, тягаючи за собою цїлі рої тої глупої дїтвори, дрібних плотичок та соняшниць. Хоч би там не знати що, а вона мусить одному з них сьогодня зробити капут! Та вже сьогодня вона не буде така дурна, як була вчора, не кине ся на найбільшого, того череватого, завбільшки з підсвинка. Цур йому, старому валилови! Нехай дожидаєть ся Сарабрина. Вона вибере собі котрогось меншого. І так їх у отсьому плесї є з пів копи. Правда, тепер їх не видно, драбугів! Вони сплять у печерах, під колодами та в глубоких норах у опоцї на самім днї. Там вони безпечні і від видри і від щуки. Але нехай тілько пригріє, вже вони як непишні повилазять із своїх нор, а тодї побачимо!...

Гай, гай! Щучині мрії! Чим ви певнїйші, близші здїйсненя від людських?

В тій хвилї, коли щука оттак укладала собі денний порядок нинїшньої днини, ми побачили її. З одним товаришем ми вибрали ся рано на рибу. На Горбачево плесо ми мали свій плян, бачивши вчора, як здоровенна щука бовтнула ся в шуварі ловлячи кленя. От ми й вийшли рано, знаючи, що в ту пору — була сема година — щуки ще сплять при березї, і міркуючи, що застанемо її десь на гнїздї. Правда, вода була ще холодна, але нам се було

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

байдуже. Тихесенько розвинувши волочок ми наближали ся до найглубшої части плеса, держачи ся близько берегів, оброслих густими лозовими корчами і силкуючи ся робити як найменше шуму і плюскоту.

Наша праця була не даремна. Майже під кождим корчем ми захапували то кленя, то окуня, то плотицю, що плюснувши ся два-три рази в волочку, мандрували до нашої рибацької торби. Але великої щуки не було.

Вода в плесї була чим далї, тим глубша. Ми знали, що там, де береги стїснили ся і творять неначе гирло, обставлене з обох берегів грубими коренастими вербами, вода була глубока майже на два метри. Там нам не зайти і коли наша знайома щука там ночує, то ми не зробимо їй нїчого. Але про те ми йшли осторожно далї, доки позволяла водяна глубінь.

— Ось вона! Ось вона! — прошептав мій товариш, зупинячи ся недвижно на місцї і моргаючи очима в той бік, де лежала щука.

Я побачив її майже рівночасно.

— Заходи під беріг! Під самий беріг! — шепнув я товаришеви.

За кілька секунд наш волочок вигненим луком обхапував той корч, під котрим сидїла щука. Правда, задля гиляк, що стирчали в ріжні боки в водї, годї було добре заставити і затягнувши волочок ми ще з мінуту поправляли його, щоб добре було підняти. Рівночасно я не зводив очей із щуки. Вона також побачила мене, бо не рушаючи ся з місця нараз живо замахала черевними крилами, немов збираючи ся скочити.

— Добре стоїш? — запитав я товариша.

— Добре. Бовтай!

Та щука не чекала бовтаня. Почувши наш голос вона як стріла рушила просто на мене. Між мною і берегом було ще досить вільного місця, котрого задля водяної течії годї було обставити сїтю. Сюди вона міркувала прошмигнути, так як певно нераз уже прошмигнула иньшим рибакам. Та я був приготований на сю хитрість. Сильним ударом бовта я перегородив їй дорогу і змусив щуку викрутити ся півколесом на лїво. Вона тілько моргнула передо

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мною своїм широким як праник хвостом і щезла в глубині. Та я був спокійний. Я знав, що тут вона не втече від нас. Ще один удар бовта і щука що сили гопнула ся в волочок.

— До гори!

Спід волочка підлетів до гори, середина утворила глибоку зачеревину, а в ній мов у довгій а вузькій клїти шибала собою щука.

— В зад! В зад! На мілку воду! — крикнув я товаришеви, і звільна, обережно, держачи краї волока понад водою, ми вийшли на плитше плесо.

— Гов! Чи не втекла вона? — з острахом запитав товариш. — Якось не чути її в волоцї.

Ми приперли волочок до берега і живо підняли його весь над воду. Крізь очка забілїло ся широке, товсте щучине черево.

— А, здорові, кумо! — крикнули ми радісно. — Просимо близше!

Щука почала кидати ся в сїти, але се вже була даремна праця. Я вхопив її обіруч, щоб не продерла сїти, товариш зібрав крила волочка і за хвилю оба ми разом зі щукою були на березї.

— А, добрий день вам, кумасю! От де ми з вами здибали ся!

Щука кидала ся завзято в траві, поки ми передягали ся в сухе шматє.

III. Odi profanum vulgus.

I.

Почало ся від того, що у старої Василихи здохла корова. Три дни вона плакала за нею, як за рідною матїрю. І Петрусь плакав. Бо хоча цїле лїто він мучив ся водячи її на воловоді пасти попри дороги і по межах, а про те знав уже — йому було 11 лїт — що вона, так сказати, держала їх обоє на сьвітї, його і бабу Василиху. А тепер, коли корова зірвавши ся в ночи з посторонка, вискочила з подвіря, вскочила у панську конюшину, напасла ся її

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з росою і рано здохла, Петрусь чув своїм дитячим серцем, що надходить якесь лихо, хоч і не знав, яке воно буде і на чиїй голові окошить ся.

Четвертого дня, коли корову вже давно обдерли зо шкури і закопали і коли Василиха продала шкуру, вона троха заспокоїла ся. Її очи були ще червоні, лице пожовкло і поморщило ся як порожний мішок і прикликавши Петруся, що сумний, без діла нипав по подвірю, вона мовила до него:

— Петрусю!

— Га!

— Збирай ся, дитино, поїдемо до Львова.

— А то чого до Львова?

— Заведу тебе до твойого тата.

— До мойого...

— Так, небоже. Я не можу тебе довше держати. Доки була корова — вона обтерла собі запаскою сухі очи — А тепер що ти будеш робити у мене? І чим нам жити? Зима недалеко. У мене нема ні поля, ні рілї, нема збіжя анї бульби. Є оборіжчя сіна, що було зладжене для корови, ну, але що менї тепер з него? Спродам, хату замкну і піду в комірне. А з тобою що буду робити? Тих пять ринських, що дає твій тато на твоє удержанє, на нас обоє не вистарчить. Поки була корова, я продавала молоко, то було за що жити, а тепер...

Страта корови, то була та „чортова дірочка“, в котру пішли всї надії, всї радощі, всї помисли бідної Василихи.

Петрусь стояв перед нею мов облитий зимною водою. Його губенята поблїдли, очи витріщили ся. Він довго надумував ся, поки вкінцї промовив:

— А як тато не прийме мене?

— То нехай собі робить з тобою, що хоче! — з серцем промовила Василиха. — Не хочу його грошей і тебе далї тримати не можу! Щож то, я невільниця яка? Не досить, що одинайцять лїт промучила ся з тобою?

Петрусь похилив голову і заплакав. Баба відвернула ся — їй самій серце краялось, а ся дитина, чужа, „панська“ дитина, за одинайцять лїт успіла прирости їй до серця.

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Але що було робити? Треба було відірвати її. Нужда не тітка, а зима не мати.

— Ну, ну, не плач дурний! — мовила вона. — Твій тато також не звір. Хоч досі він не хотів бачити тебе, але тепер, як побачить, то певно прийме. Ади, який ти виріс у мене!

І вона ласкаво погладила його кучеряву головку.

— Не бій ся! Тато дасть тебе до ремесла, навчиш ся чогось у Львові, будеш чоловіком. А тут на селі що з тебе буде? Пастух, наймит, попихач і більше нічого.

Петрусь обтер сльози з лиця. Його очи сьвітили ся як дві іскорки. В них горіла цікавість. Він досі ніколи ще не бачив Львова, не бачив свойого тата — гарного, молодого пана, що платить бабі по 5 ринських місячно за його удержанє. І в його головці під впливом бабиних слів почали вже росм тиснути ся картини високих-високих домів, великих вікон, блискучих вистав, осьвітлених нічю вулиць, про які так часто розповідала йому баба Василиха. Весело він почав збирати ся в дорогу до Львова.

Другого дня раненько обоє з бабою пішли пішки до найблизшої стації зелізниці, щоби відси дістати ся до Львова. Баба мала за пазухою пів хліба, головку чіснику і крихту соли, а в окремій шматині завинене посьвідченє від пароха і від начальника громади, що хлопчик Петро Гарасимів illegitimi thori, вроджений і охрещений в тім селі, пробував доси на вихованю у Олени Василихи. Окремо посьвідчувала учителька, що Петро Гарасимів учащав три роки до сільської школи і скінчив її з дуже добрим поступом.

Се була вся амуніція, з якою Петрусь під проводом баби Василихи одного гарного осінного дня вирушив здобувати сьвіт.

II.

В редакції одного поступового і демократичного львівського дневника власне скінчила ся робуча пора. Хлопець з друкарні сказав, що „скриптів“ на нині досить. Шеф редакції зараз кинув перо, надів пальто і пішов до дру-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

карні, щоб роздивити весь даний і наскладаний материял і зложити з него цілість нумеру. Співробітники при своїх бюрках мовчки кінчать кождий свою роботу. Чути скрип пер, шелест паперу, брязк ножиць. Дехто скінчивши писанє кидає перо і віддихає. Иньший клене під носом, не можучи вбгати в одно реченє те, що йому хочеть ся.

Тишу перервав заграничний політик, що дописавши своє пензум зірвав ся з місця мов опарений і перевернув крісло, на котрім сидів доси.

Заграничний політик.

А чорт! Скажіть ся ви зі своїми Бісмарками, Ґлєдстонами, Конґами та Булянжерами! Аж голова тріскає від усіх тих дурниць. І по що все те перемелювати? Чи тото хто читає? А як читає, то що йому з того прийде? Адже найрозумнійший може здуріти від сего. Се кондензована бляґа, екстракт глупоти і дурисьвітства.

Критик (не підводячи голови від роботи).

Хоч раз пан Вінкентий оцінив свою працю так, як вона того варта.

Заграничний політик.

Скажіть докладнійше: працю всіх нас, ґазетярів.

Внутрішній політик.

Перепрашаю, я не давав уповажненя говорити в моїм імени. Ми демократи: кождий відповідає за себе.

Критик.

І пише дурниці на власну руку.

Репортер.

Er ist ein Narr auf seine eigne Hand.

Заграничний політик.

Розумієть ся, репортери всюди мають першенство.

Репортер.

Тілько не перед дипльоматами.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Внутрішній політик (скінчивши роботу, встає).

Панове, тілько без зайвих компліментів. Займім ся якоюсь реальнійшою роботою. Устроюємо снїданє?

Всї.

Добре, добре!

Внутрішній політик.

Складка! (Всї складають по шістцї).

Критик.

А я забавлю ся в пророка і провозвіщу, що зараз сюди прибудуть професор Бомба і артист Битва.

Почувши се пророцтво, всї з реготом обернули ся до вікон і побачили на тротоарі обох згаданих панів, що серед живої розмови йшли до редакциї на звичайне балаканє. Коли вийшли, внутрішній політик не давши їм анї привитати ся, анї сїсти, здер з них по шістцї складки, а потім вийшов до адмінїстрацийного льокалю, щоб наказати слузї, кілько горілки, булок, шинки і т. п. має принести.

Професор (високий, грубий, рудий, з апоплєктичним лицем, громовим голосом).

Kreuzbombenelement! Не люблю того!

Критик (флєґматично).

А по що професор дав шістку?

Професор.

Не про шістку мова. Тут ось сей пан — пане малий, як пана ваблять? —

Артист.

Артист маляр Парафіянський, званий також Битва під Ґрунвальдом, do usług pana profesora dobrodzieja.

Професор (усьміхаєть ся добродушно).

Но, но, того dobrodzieja дарую вам. Отже як сказано, не люблю тої вашої нової штуки, що нїби то обертаєть ся до вибранців з тонким смаком, а на дїлї дурить сама себе

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і хоче дурити нас, або вимагає від нас якихсь иньших нервів, ніж ті, якими наділила нас природа.

Артист.

Ścielę się do stópek jaśnie wielmożnego pana. Я також не люблю цибулї анї її запаху.

Професор.

Як то? Як то? При чім тут цибуля?

Артист.

Вона не вимагає нїяких иньших нервів, анї нїякого смаку.

Професор.

То нїби виходить...?

Критик.

Нїби нїчого не виходить. Я мушу стати в оборонї цибулї. Люблю штуку, але й цибулї не дам плювати в лице.

Заграничний полїтик.

Ну, певно, се-ж часть твоєї национальної традициї, твої сьвятощі.

Репортер.

Пане Парафіянський, ápropos! Сьогодня я бачив вашого мецената, того ґрафика, що ви мали з ним битву під Ґрунвальдом.

Артист.

Ого! А він чого тут шукає?

Репортер.

Стоїть в Европейськім готелю, нр. 10, приїхав з якоюсь молодою дамою.

Заграничний полїтик

(стає перед професорам беручи ся за боки).

Пане професор! І по що вам того на старі лїта? Я би бувши вислуженим і пенсионованим —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Професор (з гідністю).

Перепрашаю, невислуженим і суспендованим.

Заграничний політик.

Невислуженим і суспендованим ц. к. професором будівництва і копаня фундаментів не компромітував ся би таким круглим нерозумінєм штуки. Адже у вас на технїці повинен дехто розуміти, що се не все одно збудувати льокомотиву до порушуваня корабля, а збудувати апарат, котрий може перервати ток елєктричний — ну, візьмім, мілїярд разів на секунду. Правда, для такого майстра, що будує льокомотиву, збудованє такого апарату може видавати ся чимсь таким, що вимагає зовсїм иньших нервів, нїж наші?...

Критик.

Браво, поет від заграничної политики! Бий технїка технїчними аргументами!

Професор.

О, даруйте! Я й не знав, що пан Вінкентий поет.

Критик.

Не друкований доси, але тим не менше вітхнений.

Заграничний політик.

І не швидко буде друкований.

Професор.

А то чому?

Заграничний політик.

З двох важних причин. Одна та: де є та публїка, що могла-б читати і відчути мої поезиї?

Професор.

Ну, коли напишете зрозуміло, то — —

Заграничний політик.

Зрозуміло! От іще шабльон! Фраза! Ви професори пишіть свої книги і трактати зрозуміло, бо ви промовляєте до розуму. Ми поети виливаємо своє чутє і промовляємо

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

до чутя, то по що нам зрозумілість? Або коли хочете, нам треба зовсім иньшої зрозумілости, ніж ваша. Ваша льоґіка, ваше арґументованє, ваші дефінїції і дістінкциї, се наша смерть. А найгірше те, що ви своєю науковою папляниною попсували нам мову, зробили її нездатною для поезиї. Наші слова зробили ся символами ідей, абстрактів, льоґічних процесів, а не чутя. І се є друга причина моєї абстіненциї. Хіба-ж я можу вилити чутє мойого серця тою самою мовою, котрою висловлюєть ся „два рази два є чотири“?

Професор.

А я думав, що чим серце повне, те устами ллєть ся. Думав, що ясні ідеї і сильні чутя можна висловити ясними словами. Думав, що ясність і простота —

Артист.

Całuję rączki, uniżony sługa wielmożnego pana dobrodzieja. Питанє про ясність доторкає по троха мойого фаху і тут я сьмію сказати, що шановний професор є на деревляній дорозї, чи як каже Німець auf dem Holzwege. Ясність є один із окликів пережитого натуралїзму, котрий голосив: природа! природа! не розуміючи в своїй наівности, що в практиці він на кождім кроці завдавав брехню своїм окликам. Як то се так гарно висловив Ніцше, пане критику?

Критик (деклямує).

„Treu die Natur und ganz!“ — Wie fängt er's an?
Wann wäre je Natur im Bilde abgethan?
Unendlich ist das kleinste Stück der Welt!
Er malt zuletzt daran, was ihm gefällt.
Und was gefällt ihm? Was er malen kann!*)

Артист.

От то, то, то! Вся брехня, вся внутрішна суперечність так званого обєктивізму. Я, мовляв, не видумую, а малюю дійсність, те що є і таке як є! А на ділї що

*) Див. Gedichte und Sprüche von Friedrich Nietzsche. Leipzig, 1898, стор. 73.

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

виходить? Він малює те, що йому подобаєть ся; малює так, як уміє, як його навчили, після старих шабльонів. От вам і правда, і природа, і ясність! І що таке ясність? Природа не знає ясности. Вона знає кольори і відтіни і більш нічого. Ясність, се пуста фраза зарівно в поезиї, як і в малярстві. Ми хочемо бути щирі і говоримо: малюємо так, як бачимо. Не віримо в нїяку обєктивну правду, в нїяку безоглядну ясність, а віримо тільки в свої нерви і в свою фантазию.

Професор.

І в зелені коні, червоні дерева, помаранчову траву і кармінове небо.

Артист.

У все те! Передаємо вам наші субєктивні вражіня тай годї. Більше не годен вам дати нїхто; всї иньші тільки обріхують вас.

Професор.

Цїла штука — брехня, але, як мовив Пушкін, „насъ возвышающій обманъ“.

Заграничний полїтик.

Нашій штуцї байдуже до того, чи ви через неї підвисшитесь, чи нї. Вона — сама собі мета. Вона — скарбниця найвисшого, найсубтельнїйшого чутя, а не підойма до підношеня в гору стофунтових кльоцїв. Треба вже високо стояти, щоб могти роскошувати ся нею.

Професор.

Значить, штука для вибранців?

Заграничний полїтик.

Так.

Професор.

А народ! А маси, що також жиють і працюють і мають право до роскошів житя?

Заграничний полїтик.

Хиба я бороню їм жити і роскошувати ся? Тілько-ж коли вони не можуть роскошувати ся моєю поезиєю, то значить,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жити спільним зі мною життєм чутя, то що я винен тому? Чи задля того маю зректи ся своєї висшости, що вони не доросли до мене?

Професор.

Дійсна висшість почувас себе до обовязків супроти низших. Noblesse oblige.

Заграничний політик.

Як кого. Мене ні. Які обовязки сповняє цьвіт? Цвите і пахне. Мотилем не орють, цьвітами в печи не топлять. Найвисша функция, найвисший обовязок артиста — бути артистом, творцем, бути самим собою. Він незалежний ні від кого, він пан, він цар, він бог. Не він обовязаний до вдячности суспільности, що видала і виплекала його, а суспільність повинна чтити, шанувати, обожати його за те одно, що він є. Бо він цьвіт її, сума її найкращих сил, найпіднеслійшого чутя, екстракт її мізку і квінтесенция її нервів.

Професор.

І за ту честь, за той пошановок, за те обожанє чим він має платити суспільности?

Заграничний політик.

Odi profanum vulgus et arceo!

Професор.

Он як!

Заграничний політик.

А так! Його діяльність — се золотий міст від теперішности до будущини. Він пророк. Він видить те, що буде, жиє з тими, що прийдуть колись, розмовляє з ненародженими.

Професор.

Пророків колись побивали камінєм.

Критик.

А нині вони пишуть заграничну політику в демократичних або й антідемократичних газетах. Поступ!

Внутрішній політик (входить з провіянтами).

Панове! К чорту естетика! Горілка і закуска на столі!

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

III.

Снїданє кінчило ся, коли адмінїстрацийний слуга підійшов до заграничного полїтика і з звичайним своїм не то стурбованим, не то заляканим видом, нїби шепчучи, але так, що чули всї, промовив:

— Прошу пана, там до пана якась баба допитує ся.

— Баба? Що за баба? — скрикнув заграничний полїтик, котрому горілка і розмова про штуку для штуки троха підступила до голови.

— Та... тота... що... пан знають.

Заграничний полїтик зрозумів.

— А чорти-б її мучили! — крикнув він гнївно і вибіг до адмінїстрацийного льокалю.

Лице слуги прояснило ся по його відході. Всьміхаючи ся добродушно він нахилив ся до критика і шепнув, але знов так, що всї чули:

— Привела йому наслїдника престола.

Всї зареготали ся.

Всїм була звісна трагікомічна історія, як заграничний полїтик прийшов до наслїдника престола. Одинайцять лїт тому з ним склала ся досить незвичайна притичина. Забавивши ся до пізної ночи в веселій компанії, він вернув десь о дванайцятій домів. Він займав тодї кавалєрську кватиру, зложену з одного покою і одного передпокою на другім поверсї в офіцинї одної великої каменицї. Побіч него жили якісь панство і мали служницю, сїльську дївчину, зовсїм непоказну з лиця. Отже доля хотїла, що тої самої ночи панство були на балю, а дївчина ночувала сама в кухнї. Заграничний полїтик вернувши о півночи до дому, напотемки а при тім в нетверезім станї помилив ся дверми і замість до свойого передпокою заблудив до кухнї. Чи так воно було справдї, чи тілько він так a posteriori уложив собі сю історию — не знати, досить, що пізнїйше, коли проявили ся наслїдки його нічного блуканя, він нїяк не міг докладно пригадати собі нїчогісїнько про ту нїч і про свою пригоду і про саму дївчину. Але історія обернула ся неприємним кінцем для него; дївчина вдала ся до полїциї і бідний кавалєр мусїв платити алїментацию. Дитину від-

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

дано на село до мамки, мати виздоровівши пішла знов у службу і отсе перед двома роками вмерла в шпиталю, а заграничний політик кождого першого почував гризоту сумління і посилав пятку бабі Василисі.

Від року його положенє зробило ся ще неприємнійше. Він оженив ся. Правда, він був на стілько чесний, що упередив свою жінку про обовязок, який тяжить на нім, і вона не противила ся висиланю пятки. Але у него була вже своя дитина, пенсия була досить скупа, посторонні заробітки ще скупійші, то не диво, що той хлопчик там на селі стояв перед його душею як мара. Що з ним буде? Куди подіти його? Він не бачив його ніколи, не цікавив ся ним, ненавидів його як гріх, як помилку, як пригадку чогось страшного, глупого і безглуздого. Але щось треба-ж було зробити з ним. Прийде час, коли баба не захоче держати його далі — і що тоді? Заграничний політик злостив ся, кляв, але не міг додумати ся ні до чого. А коли минув перший, він з легкомисністю властивою поетам забував про свою турботу, спихав її з денного порядку якоюсь фразою в роді: „Якось то буде“, „Ще сьвіт не валить ся“, „Дам його до ремесла“ — і був спокійний, марив та диспутував про штуку, деклямував Верлєна і писав заграничну політику.

IV.

Заграничний політик живо підійшов до баби Василихи. Його лице було червоне, очи палали гнівом.

— Щож се таке, бабо? Ще першого нема! Чого ви напастуєте мене?

— Та я, паночку, нічого. Я тілько от —

І вона обернула ся і взявши за плече Петруся, що тулив ся до неї, посунула його троха наперед себе.

— Щож се таке?

— Та се ваш хлопчик. Петрусь. Петрусю, дитино моя, се твій тато. Поцілуй його в руку.

— Ні, ні, не треба! — сквапно крикнув заграничний політик піднявши в гору руку, мов бояв ся дотику якої

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

обридливої жаби. Він зирнув на хлопчика, але зараз же відвернув ся і говорив до баби:

— Ну, чого-ж ви хочете від мене?

— Та я, паночку, привела вам його. Не можу довше держати його.

— Не можете? Чому?

— Корова здохла. Нї з чого жити. Мушу кидати хату і йти в комірне.

— Але я також не можу взяти його до себе! Подержіть його ще пару неділь, нехай вишукаю для него тут яке місце.

— Пан давно вже обіцяли вишукати. А я мушу заздалегідь шукати собі теплого кутика на зиму.

— Обіцяв, обіцяв. І шукав. Але не було доси. І менї обіцяно... за тиждень, за два тижнї...

Заграничний політик брехав. Він нїчого не шукав, нїхто нїчого не обіцював йому. Але баба вхопила ся за се слово.

— Так знаєте що, паночку. Я лишу його тут у Львові. Тут у мене є кума, на Новім сьвітї. Вона ходить до служби, а хлопець може пробути у неї тиждень або й два, поки ви знайдете що для него. Погляньте лишень, який гарний. Зовсїм до вас подібний. Я певно не робила йому кривди, держала його як свойого рідного. Школу скінчив у селї. А покажи-но, Петрусю, своє сьвідоцтво!

— Не треба, не треба! — скрикнув заграничний політик і винявши срібного ґульдена дав його Петрусеви, а бабі дав пятку.

— Нате, заплатїть своїй кумі, нехай подержить його зо два тижнї. Я вже тут постараю ся примістити його. Ну, йдїть, ідїть, бо я не маю часу.

Баба взяла Петруся за руку і пішла, а заграничний політик вернув до свойого товариства. Там зустріли його голосними криками:

— А, ґратулюємо! ґратулюємо! Гарний хлопчик, гарний! Ну, що? Чутлива була стріча батька з сином?

Заграничний політик увесь запаленів. Сцена, котру він тілько що перебув онтам, у тім бруднім адмінїстрацийнім передпокою, пекла огнем його чутливу душу. Він чув, що се була одна нова сторінка ганьби, сорому і по-

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

горди для себе самого в його душі і що він до смерти не забуде її, не забуде особливо того несьмілого, заляканого, благального, покірного і докірливого погляду великих, ясних, дитинячих оченят Петруся, свого сина. Доси нераз він сумнівав ся, чи то був справді його син і нераз був майже певний, що служниця причепила ся його з доброго дива. Але тепер, побачивши Петруся, він не міг сумнівати ся. Се його син! А про те він поводив ся з ним, як з ворогом, як з чимсь чужим, ненависним. Не міг инакше! Може з часом привикне, полюбить його, але тепер він не міг, не міг дивити ся на него, не міг знести дотику його дитинячої руки, його рожевих уст! Не міг тай годї!

— Гм... Гарний хлопець, правда? Еге! Ну, щож... Дам його десь до ремесла... Нехай працює... А вже-ж, а вже-ж! Не відречусь його!

Заграничний політик говорив нїби до товариства, а властиво для заспокоєня свойого сумлїня. А що сумлїнє не заспокоювалось, то він виняв ще корону, післав по більше горілки і закусок. При веселій розмові снїданє протягло ся до першої години. Заграничний політик ішов до дому з горячою головою, ступав твердо, давно вже забув про Петруся, а в душі його бренїли тілько мельодийні вірші Верлєнові:

O poète, faux pauvre et faux riche, homme vrai,
Jusqu'en l' extérieur riche et pauvre pas vrai,
(Dès lors, comment veux-tu qu'on soit sûr de ton coeur?)
Tour à tour souple drôle et monsieur somptueux,
Du vert clair plein d' „espére“ an noir componctueux,
Ton habit a toujours quelque détail blaguer.*)

*) О поете, фальшивий бідахо і фальшивий богачу, правдивий чоловіче, аж до зверхнього вигляду не на правду богатий і не на правду бідний (і супроти того якже ти хочеш, щоби хтось був певний твойого серця?); раз ти щедрий до сьмішности і пишний пан, (переказуєш) від ясної зелені повної надїй до скорботної пітьми, твоя поведїнка все має в собі дещо з блятера. (P. Verlaine, Choix de poésies, Paris 1898, стор. 339).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

V.

Минув тиждень, минули два тижні. Заграничний політик не знайшов місця для свойого Петруся, а Петрусь не зголошував ся. Минув перший — не приходила вже анї баба Василиха, анї жадна иньша баба, анї Петрусь. Заграничний політик був троха неспокійний того дня; він так привик, що хтось мусить прийти „доїти його“, що не міг всидїти на місци і аж здивував ся, коли не приходив нїхто. Другого дня він уже не думав анї про Василиху, анї про Петруся.

Минув ще тиждень — було тихо.

Аж ось одного дня до редакциї навідала ся стара, згорблена бабуся і забажала бачити ся з паном Вінкентиєм.

— Що за дїдько? — скрикнув сей, коли слуга повідомив його про візиту.

Бабуся низько кланяючи ся і кашляючи прошамкала:

— Перепрашаю, я від Юзефової — знають пан?

— Що за Юзефова? Не знаю жадної Юзефової.

— На Новім сьвітї. Вона до послуги ходить, знають пан?

— Нї, не знаю.

— Та вона сама хотїла йти до пана, але захорувала, лежить... горячку має, небога...

— Але щож мене то обходить? Я її не знаю.

— Та вона каже менї: „Підїть, Антоньова, до того пана, що при ґазетї — не знаю, чи я добре трафила — вона дала менї отсю карточку, прошу, нехай пан поглянуть.

На карточцї паперу, взятого мабуть із тютюнової обвертки, написано було безграмотно жіночою рукою титул часописї і його хрестне імя.

— Ну, добре. Але скажіть же, що се за Юзефова і чого хоче від мене?

— Та вона не хоче нїчого, тілько просила запитати пана, чи був у пана той хлопчик, що його лишила у неї якась баба з села?

— А!

Заграничний політик догадав ся.

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Той хлопчик? Ні, не був у мене. Або що з ним?

— Та не знати, прошу пана. Каже Юзефова, що вже тиждень тому, як раз як вона захорувала, він забрав ся і пішов кудись і доси не вернув. Вона думала, що він пішов до пана — каже, що пан мали знайти йому якесь місце.

— А так, так. Ну, і щож з ним?

— Та не знати. Як пішов перед тижнем, так і доси не вертав. То Юзефова неспокійна. Хотіла сама піти до пана, але не може встати. То мене просила: „Ідіть — каже — Антоньова, і запитайте того пана“ — —

— Ні, він не був у мене. Може вернув назад у село до... своєї баби?

Те „своєї“ якось не хотіло вийти заграничному політикови з горла.

— Та може. Але Юзефова боїть ся, щоб його не потягли з собою ті хлопчиська...

— Які хлопчиська?

— Та лямпарти, прошу пана. Там їх у нас на Новім сьвітї цїлі купи волочать ся. Батяри такі. В день волочать ся по полю, нїби бавлять ся, а в ночи крадуть з городів, із садів, із подвіря, що тілько захоплять. Один є між ними старший, якийсь термінатор прогнаний від майстра, і той комендерує ними. Але мусять мати й иньших спільників, що переховують крадене, бо ось сими днями вже почали бушувати по стрихах, красти білизну...

— Але що мене те все обходить, жінко добра? — скрикнув заграничний політик, котрий від репортера в редакції чув уже нераз про ту злодійську шайку, що розтрівожила весь Новий сьвіт.

— Та тото клопіт, прошу пана, що той хлопчик від Юзефової, заким пішов від неї, дуже був стоваришував ся з тими лямпартами. То Юзефова боїть ся, чи він не пристав до їх спілки.

— Але то не може бути! — скрикнув заграничний політик з таким сьвятим переконанєм, немов знав се на певно. — Він певно затужив за селом і втік на село.

— Га, може бути. Коли пан так кажуть... А може би пан написали там до кого в селї і запитали, чи є він там?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Добре, добре. Дякую вам за відомість. Зараз нинї напишу.

І бабуся кахикаючи пішла.

— Треба написати до тамошнього попа, — подумав заграничний полїтик. Але що в тій хвилї прийшла иньша робота для ґазети, потім треба було йти до дому на обід, потім до друкарнї до коректи, потім до каварнї на нові ґазети, потім десь до касина, то день минув і листа він не написав. А другого дня й зовсїм забув про Антоньову, про Юзефову, про Новий сьвіт і про писанє листа.

VI.

Третьої ночи його обікрали.

Злодїї підстерегли, коли він з жінкою був на якійсь гостинї, а служниця з малою дитиною спала в остатнім покою. Видусивши одну шибу в вікнї, вони всадили нею одного із своїх, очевидно дуже малого хлопця, до середини, сей відчинив їм вікно і вони чисто забрали ґардеробу пана і панї, дещо з постелї і з иньших річей, що могли винести без стуку. Все те, як показували слїди, занесли в сад, що притикав до подвіря, а відси пересадивши частями через паркан, вибрали ся в темну, безлюдну вуличку. Тут дальші слїди пропадали.

Але знайшов ся ще один важний слїд. Під канапою, що стояла при стїнї просто того вікна, через яке влїз перший злодїй, заграничний полїтик знайшов загублений котримсь із злодїїв зімнятий і в десятеро зложений піваркуш сїрого паперу зі стемплем на 15 кр. Се було сьвідоцтво, підписане учителькою села Н., бобрецького повіту, а в нїм потверджувано, що Петро Гарасимів, 11 лїт, скінчив одноклясову школу в тім селї і проявив дуже добру память, цїкавість, пильність і взірцеву обичайність.

Заграничний полїтик передав се сьвідоцтво комісареви, що провадив дослїди в справі сеї і кількох иньших, зовсїм подібних крадїжей.

— Се правдоподібно той самий пташок, котрого вони всаджують першого крізь видушену шибу до покоїв і ко-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

трий їм відчиняє вікна, — мовив комісар. — Є надія, що швидко будемо мати їх усіх у руках.

Заграничний політик хотів ще щось сказати комісареви. В його серці щось пекло, щось бунтувало ся і кричало, але уста мовчали.

За кілька день йому дали знати, що всю шайку арештовано, віднайдено її криївку і забрано покрадені річи. Він пішов до поліції з жінкою. Там уже була ціла купа пошкодованих. З проклятями на устах вони перебирали крадені річи, віднаходячи свою власність. Жінка заграничного політика також подала ся до сеї роботи, над котрою провадив догляд один поліційний ревізор. Заграничний політик тимчасом розмовляв з комісарем.

— А що, є й той малий? — питав він.

— Є. О, то небезпечний пташок! Подумайте: виняв ніж і почав боронити ся, коли його хотіли арештувати. А само таке мале — хрущ!

Серце заграничного політика тріпало ся сильно, але уста були заціплені.

— Щож буде з ним? Не вже дасте його до криміналу?

— Е, ні! Відставимо його цюпасом на місце вродженя і накажемо громадській власти, щоб дала його десь на службу і мала над ним пильний догляд.

Заграничному політикови зробило ся лекше на серці.

— Зараз там напишу, щоб подержали його пару день і дали мені знати. Сам поїду, візьму його і приміщу десь, — подумав він і заспокоїв ся на тій думці.

Розуміє ся, що листа того дня не написав, другого дня подумав, що ще пора, а третього дня забув.

VII.

Петруся продержали три тижні в поліційнім арешті. Тут він пройшов перший курс злодійської науки. Потім його відвели під конвоєм у рідне село, а з ним разом пішло й письмо, де розповідано його історию і наказано громаді, щоб держала його у себе під дозором.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— От тобі й на! — мовив війт. — Маємо сьвіжого злодія. Пішла дитина з села, як дитина, а тепер нам привозять злодія. І що нам з ним робити?

Ніхто не вмів відповісти на се питанє.

— Візьміть його, куме Йване, — мовив війт до одного радного.

— Я? А на що менї його? Роботи з него нїякої, а ще до того — злодій! У Львові практикований! Нї, дякую красненько!

Те саме говорили й усї иньші.

— Га, нема що робити, — мовив війт, — візьму його сам. Нехай живе у мене. А від баби Василихи вивідаємо ся про його батька, може він схоче відібрати собі його.

Радні аж тепер поміркували, що се по троха пахне інтересом, але вже було за пізно. Стало на тім, що Петрусь має лишити ся у війта.

— Слухай, хлопче, — мовив до него війт, коли його привели до громадської канцелярії. — Громада присудила, щоб ти жив у мене. Я тобі кривди не зроблю, але справуй ся добре! Памятай собі, у нас не Львів. У нас по чужих хатах і коморах лазити не можна, бо як зловлять, буде біда. Справуй ся добре, кажу тобі. Будеш добрий, буде й тобі добре, а нї, то краще було тобі й не родити ся на сьвіт.

Коли-б Петрусь ще перед трьома місяцями був почув таку мову звернену до себе, був би розплакав ся зо встиду. Тепер він вислухав тих слів спокійно, мов закаменїлий, не тілько без слїз, але й без тїни румянців на лицї.

Тиждень він пробув у війта. Його держали остро, давали мало їсти, гнали до роботи, поштуркували і лаяли. Одної ночи він забрав своє манатє, прихопив дещо й з війтівського і щез. Другого дня прийшов зі Львова лист без підпису до начальника громади, щоб був ласкав донести на адрес „Певний“, poste restante у Львові, чи є там у селї такий а такий Петрусь Гарасимів і у кого він пробуває. Прочитавши сей лист війт плюнув гнївно, подер його на шматочки і пробуркотів:

— Щезай маро! Зломи голову без мене!

Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

VIII.

Минули два місяці. Після незвичайно довгої і лагідної осени настала від разу люта, морозна зима. Снігу насипало в коліно, вітри ревли понад Львовом, що ночи приходили відомости про великі заметі, про спізненя зелізниць, про перерви на телеґрафічних дротах. А разом з тими відомостями почали приходити й иньші — про голод у краю, про брак паші, про дорожнечу, про мордованє коней по селах. Зима від разу страшним упрем налягла на галицьку землю.

Було се в половині сїчня. Минула дванайцята година. В редакциї звісної нам демократичної ґазети пусто вже, співробітники порозходили ся всї крім заграничного полїтика, що забалакавши ся перед тим кінчить ще якусь статю.

А в тім дзїнь-дзїнь-дзїнь! — задзвонив телєфон. Заграничний полїтик покинув писанє, підійшов до телєфону, віддзвонив і притулив слухавки до ух.

— Хто там? — запитав він.

— Чи редакция?

— Так.

— Я поліцийний комісар. Прошу прислати репортера. Власне їде комісия на Янівське.

— В якій справі?

— В справі тої пожежі, про яку донесено нинї рано.

— Дякую! Зараз буду там!

В ранїшнїм нумері ґазети було коротко донесено про загадкову пожежу: горів військовий маґазин з сїном. Огнева сторожа від самої півночи працювала над зльокалїзованєм і погашенєм огню. Треба було конче користати з нагоди і їхати на місце. Репортера не було, а в редакциї було таке правило, що в разї потреби кождий співробітник має обняти репортерську службу, щоб обслужити ґазету. Прийшлось заграничному полїтикови їхати на сю пожежу. Він узяв дорожку і погнав на Янівське.

Маґазин — се була величезна шопа: дах опертий на стовпах, без стїн, тілько між стовпами повбивано поперечні дрючки в відступах одного метра. Сей маґазин стояв на кінцї обширної площі, за стайнями, досить далеко від

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вулиці і відгороджений від неї високим парканом. Тепер ще сіна з него не брали, він був повний аж під самий дах, містив кілька тисяч сотнарів сіна. Яким способом міг він запалити ся?

Хоча огонь побачено ще не довго по півночи, то й доси не вдало ся вгасити його цілком; дістався ся в глуб збитої маси сіна, він бушував у нутрі величезного стога і наповняв цілу площу, ба, цілу околицю густим, душним димом. Від ночи вояки в спілці з огневою сторожею лили воду на сю купу сіна і хоча зверху вона стояла зовсім чорна і мокра, то клуби диму, що раз-у-раз ішли з нутра, сьвідчили, що там огонь не згас. І справді досить було в однім місці якийсь час перестати лити воду, а з того місця від внутрішнього огню піднимали ся клуби пари, а за кілька хвиль показували ся огняні язики. У гасильщиків опадали руки з утоми.

— Ще від коли жию, не бачив такого! — мовив начальник огневої сторожі до комісаря, що власне в товаристві кількох ґазетярів прибув на місце нещастя. — Сотки стирт гасив я вже, але все огонь держав ся верха, а тут він у середині. Виглядає зовсім так, як коли би з середини почало горіти.

— Може сіно було гниле і загоріло ся? — мовив комісар.

— Ні, пане комісарю, — мовив фірер, що мав команду над компанією вояків, призначених до помочи огневій сторожі. — Сіно було сухе. Під моїм оком його складали, я на тім розумію ся.

— Чи не ночував тут хто?

— Ночував? Хто-ж би тут міг ночувати?

— А ви обдивляли добре що дня маґазин?

— Ні. Не було по що.

— А, так!

І не розмовляючи довше комісар закурив циґаро і пішов попід паркан, що відділював касарню від вулиці. Під парканом росли корчі, будяки, всякі хащі. Все те тепер було сухе, поломане, завіяне снігом, а про те легко було в тім снігу відкрити вузеньку стежку, злегка завіяну вчорашньою метелицею; вона вела від горючого маґазину

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в один кут до паркана. Приклякши на землю і розгорнувши недавно наметений сніг, бадилє і сіно напхане на купу, комісар відкрив під парканом досить обширну яму, котрою можна було з вулиці пролізти сюди.

Ґазетярі пильно слідили за кождим його рухом і повитали його відкритє голосними окриками.

— От бачите! Секрет потроха вияснює ся! Тут бували гості.

— Певно крали сіно.

— Або крали — се би ще байка, — мовив комісар і його лице нараз поблїдло, немов від якоїсь страшної думки. — Або — —

Він не договорив і поспішив до горючого маґазину.

— Або що? Або що? — допитували цікаві ґазетярі.

Комісар не відповів на се питанє. Обходячи довкола горючої купи сіна, так близько, як тілько позволяв на се докучливий дим, він пильно вдивляв ся в чорну, обгорілу стіну збитого сіна. Нараз в однім місці він зупинив ся і махаючи руками покликав до себе ґазетярів.

— Що там? Що там?

Комісар не говорив нічого. В тім місці, де він стояв, було горячо, бухав дим змішаний з парою, запирало дух і гризло очи. Але комісар не вступав ся з місця, стояв мов причарований чимсь страшним.

Ґазетярі звільна наближали ся.

— Що там? Що там?

Комісар не мовлячи нічого показав пальцем у одно місце.

З обгорілого сіна вистирчувало щось чорне, грубе; придивляючи ся близше можна було розпізнати пару ніг у чоботях.

В тій хвили повіяло димом і жарою просто в очи влазливим сьвідкам, немов пожежа була гнівна на тих людей, що підглядїли її секрет. Усї повідскакували.

— Тут хтось є! Тут хтось є! Тут чоловік у сіні! — закричали ґазетярі.

— Дай Боже, щоби тілько один, — ляконічно мовив комісар.

— Як то? Як то? Мало би бути більше?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Боюсь, що так. Бачите панове, підкопано паркан, стежка втоптана, — значить, не один ходив тут ночувати. Скажу вам по секрету: ми давно вже шукаємо за одним таким масовим нічлїгом. Маємо певні слїди, що цїла купа підозрених волоцюг ховаєть ся кудись на ніч, западаєть ся мов під землю. В день раз сего, раз того видно в містї, але в ночи анї руш його здибати. Кільканайцять разів робили ми облави, перешукували всї лазнї, всї цегольнї, всї звісні нам злодїйські скритки. Богато пташків наловили, богато страшенної нужди і горя набачились, але деяких найнебезпечнїйших фацетів нїяк не могли запопасти. Бою ся, щоб отсе не було їх гнїздо.

— Ну, в такім разї ви могли-б дякувати Богу, — жартував заграничний полїтик. — Хто тут ночував сеї ночи, той уже безпечний на віки.

Відомість про те, що в скарбовім сїнї видно трупа якогось чоловіка, донесла ся зараз до коменди. За хвилю прибув на місце капітан в товаристві кількох офіцерів, далї ґенерал зі своєю свитою, прикомендеровано ще кілька компанїй війська і велено їм систематично розбирати шопу і поміщене в нїй сїно. Робота була небезпечна; де тілько рушити, всюди бухав огонь. Аж по кількох годинах важкої працї опановано його, роскидавши весь верх і привалївши сїно грубою верствою снїгу. Тодї почали ся пошукуваня з боків. При ненастанній працї сикавок, звернених в те місце, де видно було ноги, розгорнено там вигоріле сїно і витягнено ті ноги. На диво всїх се були самі ноги — решта тїла згоріла на вуголь. Але йдучи далї за тим слїдом стражники побачили слїди глубокої нори викопаної в сїнї і в тій норі зараз на входї знайшли другого трупа. Він лежав головою до отвору, а цїлим тїлом вкопаний у сїно; тепер голови не було, згоріла на попіл, а решту тїла витягли з сїна. А за сим одним знайшли другого, третього, десятого... Цїлий ряд страшно обгорілих, повикривлюваних голяків. Тут були зівялі старцї і молоді парубки, дївчата і старші жінки, цїла збиранина великомісько̀ї нужди, зопсутя і роспуки. Комісар ходив мов строєний. Адже се відкритє — страшенний удар для репутациї столицї краю і її власти безпеченства!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вже вечеріло. Вояки з правдивою лютістю, з якимсь шаленим гнівом кидали ся на ту страшенну стирту, що пожерла стілько живих людей, розривали її, тлумили снігом і водою решти огню, шукали нових, ще нових жертв. І знаходили. Показало ся, що в стирті була не одна така нора; швидко відкрили другу і третю, а в кождій повно трупів. До вечера відкопано їх сорок, не числячи кількох рук, ніг та голов, що лишили ся окремо і не можна було знати, до якого трупа приложити їх. Усї сьвідки сих страшних розкопок стояли мов осуджені, немов усїх їх приланано на співучасти в страшнім, нелюдськім злочинї. Комісар спокійний, хоч блїдий, пояснював свою думку.

— Видно котрийсь із них вернув пізно в ночи пяний з циґаром у зубах і так заснув. Огонь заскочив їх усїх у снї.

В тій хвилї вояки, що розпорнували решту сїна, підняли крик. Віднайшли ще одного трупа. Сего, видно, огонь заскочив не сонного, бо він мав на стілько притомности, що руками і головою вкопав ся в низ, до поденя, на котрім накладене було сїно. Знав, що полумя і дим ідуть у гору і думав виратувати ся низом, пролазячи попід поденє. Але помилив ся, бідний. Верства сїна була занадто груба, він не встиг докопати ся до самого поденя. Дим задусив його, ноги обгоріли зовсїм, але верхня часть тїла була цїла, бо сїно, в котрім вона була закопана, лишило ся неспалене. Витягли його з нори. Се був малий хлопчик, несповна дванайцяти лїт. Його положили лицем на снїг. При сьвітлї заходового сонця комісар зараз пізнав його і обертаючи ся до пана Вінкентия промовив:

— А, пане, се ваш знайомий!

Пан Вінкентий зирнув і затряс ся мов у лихорадцї.

— Мій... зна...йомий?

— А так, той що помагав обікрасти вас. Знаєте, що ви знайшли його сьвідоцтво! Петро... Петро... як то він?... Гарасимів.

Пан Вінкентий стояв як труп і не сьмів глянути на те маленьке, до половини перепалене тїло, на те пожовкле і посинїле лице, на ті широко розняті уста, на ті витрїщені в передсмертній трівозї очи, на ті рученята, що судорожно зацїплені держали ще по жмутови сїна.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Відки він міг тут узяти ся? — ледво переводячи дух промовив пан Вінкентий бачучи, що всїх очи обернені на него і всї немов ждуть від него якогось слова.

— О, ми давно слїдимо за ним, але все висковзував ся нам з рук, як вюн. Знаєте, його відвели були в село. Побув там тиждень у війта і втїк. Блукав десь зо дві недїлї, потім появив ся у Львові. Кілька разів уже ось-ось мали його арештувати і все висмикував ся з наших рук. Раз знайшли його були на нічлїгу в жидівській лазнї під лавкою; поліцнянт не знав його і пустив, коли зачав просити ся. Потім ночував по цегольнях. Раз мало не замерз у якійсь загатї, а отсе тепер тут знайшов своє.

IX.

Того вечера пан Вінкентий не вернув до дому на вечерю. Стрівожена жінка вже зібрала ся, щоб іти шукати його, коли два якісь панове заїхали дорожкою перед дім і майже на руках винесли його до гори сходами і ввели до покою.

— Боже! Що се? — скрикнула перелякана панї.

— Нїчого, нїчого, — шептом мовили панове. — Видно, пан добродїй трошечка... теє. Прошу, де його положити?

І не чекаючи відповіди вони положили його на софі, поклонили ся панї і пішли.

А пан Вінкентий, пяний як ніч, плакав і балакав-балакав.

— Гунцвот не моє імя, коли не дам його до ремесла! Буде чоловіком. Ніжки згоріли, животик згорів, кишечки видно... Лист, лист, зараз треба лист написати!

Les sanglots longs
Des violons
D l' automne
Blessent mon coeur
D' une langueur
Monotone.

Жінка стояла над ним з заломаними руками і не знала, чи плакати, чи гнївати ся, чи посилати по лїкаря.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ПОЕТИ.

ФАНТАЗИЯ

Ольги Кобилянської.

Була в мене колись поранкова душа. Се значить стілько, що щастє, соняшне промінє, весна... Се є суть усего сильного і добірного, що чоловік має в собі, чим може з усьміхом дивити ся на житє і легко переносити його важкі пригоди.

За се мав я дякувати поетам. Вони так вимоделювали мене, що в кождій хвилині я був вразливий на штуку і красоту. А се велике добро, правда? Коли чоловік отворить очи і все може прочитати! Починаючи від рожі, що хитаєть ся в огороді, а кінчачи тим, що тягне ся геть-геть у соняшному сьвітлї і зветь ся далечінь і тягне кудись нашу тугу за собою! Нема понад поетів і артистів!

Чи як то говорила моя поранкова душа? „Бог сам — говорила вона — не міг займати ся поезиєю і длятого сотворив поетів“. А поезия — се мати всякої величі, всякої краси.

А ще коли вишлеш свою душу в тиху вандрівку і вона порівнює „тут“ і „там“, і бере з собою все що найкраще... Поети і артисти виховують поранкові душі!

І моя поранкова душа над усе любила поетів і артистів; жерців красоти, сьпіваків любови, богів землї. Над усе величала моя поранкова душа поетів...

Нехай жиють поети, творцї поранкових душ!

* * *

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У мене душ гурток чима́лий... Сама добірна публїка, котру я спрошую до своєї хати і оберегаю старанно. В хатї, до котрої весь день з усьміхом заглядає сонце, позолочуючи все, що є в нїй, цїлуючи і буйністю надихаючи добірні квітки і вимітаючи своїм промінєм з кутів усїх кобольдів понурости, що наводять слабість на душу... Добірна публїка, котрій однаково сьвяті величні дїла, делїкатні рухи і високо культурні обичаї. А також суть інтелїґенциї. Все те для них не фаталашки, не хвилева оздоба, а ґрунт і основа, на якій будує ся чисте, сьвяте житло, повне радощів і щастя. І заперте грубими дубовими дверми — для захисту від поганих звуків і плоских лобів юрби. Се поети і артисти у мене, гарна порода людей. Я сказав би: найкраща. Бо хиба-ж є ще краща порода? О, тодї я відчинив би тій ще кращій породї настїж двері своєї хати і впустив би її і вистелив би поміст коштовними килимами, щоб їм було мягко ходити... як і слїд для найкращої породи людей.

Коханцї моєї поранкової душі! Квіти людськости!...

* * *

Їх величні душі прохожають ся собі у мене так свобідно, поводять ся так, як у себе дома. Розмовляють про всячину, сягають на вершини і в низини і все вміють видобути щось нового. Нові скарби, нові вартости, нові форми... жінок і мужчин, після котрих можна моделювати себе, як після взірців. При тім вони одно прищіплюють до житя, иньше витягають зпід звалищ і руїн і відкривають перед нашими очима все нові красоти. Відкривають красоту у всїх її криївках. Розвязують загадки душ і завдають людям усе нові загадки. При тім вони делїкатні і чемні і вміють любити.

Менї здаєть ся, немов вони все поглядають на мене так приязно і люблять мене... Нї, я чую ту їх любов. Се зовсїм особливе чутє, зовсїм особлива приємність, зовсїм особлива роскіш, яку справляє нам любов поета. Вона пригадує запах фіялок і те щастє, що зачароване в стародавнїх казках...

Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та всего того юрба не може й уявити собі. А юрбою, тупоумною юрбою є у мене всї ті, що не шанують і не чтять поета, не стелять йому під ноги найкоштовнїйших килимів, не сиплють йому під ноги квіток і золота... Тупоумна, груба юрба! Вона не стоїть того, щоби красота хоч раз пройшла ся по її оселях, щоби хоч раз вповнї обернула до неї своє чудове лице і показала їй щось викінчене! Тьфу на тупоумну юрбу, що не шанує своїх вибранців... Богів землї... Коханців моєї поранкової душі...!

Сказано вже. Моя душа не була буденна буда повна крамського товару. Нї, се була справдїшня дама, що через довголїтнє товаришуванє з вибранцями духа набрала ся тонких обичаїв і нїжного прочутя. Її інстинкти зробили ся делїкатні, як цьвітковий пил лелії.

Вранцї, коли сонце в повнім блиску горіло на небі, повітрє було ясне і око могло докладно розріжнювати всї форми природи і штуки, вона пускала ся в тихі вандрівки. Її розумні очи оглядали кожду постать, а уха напоювали ся мельодиєю дня.

Вечером в радіснім або в сумнім настрою вона оповідала все, що підхопили її довгі погляди. Вона малювала так, як артисти навчили її малювати. Кількома рисами, але зовсїм вірно і різко, так що постать ясно ставала передо мною.

Вона любила далечінь, так як любимо будущину, те, до чого тягне туга. От тим то вона лїтала поза границї свойого краю. А коли вернула до дому, то не було кінця оповіданям, не було кінця подивови і величаню. Вона була пяна красою. Від ненастанного подиву очи її зробили ся великі, зачудувані, і вся вона зробила ся частиною красоти. Бо те, що вона бачила, пишало ся досконалістю, величю. Говорило про культуру і силу, про горде самопізнанє ще гордїйших народів і про запоруки будущини. І про широкий сьвітогляд. Нї, говорило про тисячні докази здібности до сильного житя! І все було правдиве.

І остаточно, і найбільше тїшилась вона — а вона вміла тїшити ся. Вона тїшила ся, як малі дїти в золотих блисках соняшного сьвітла тїшать ся рїжнобарвними коралями; тїшила ся поетами і артистами і тим, як вони там ходять

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

по коштовних килимах, як їм там сиплють під ноги цьвіти і золото, як там мужчини і жінки і дівчата пестять і бережуть їх мов дорогі клейноти. І як вони без перепони і неподільно можуть віддавати ся Музам...

Потім, щаслива і вдоволена вона лягала спати і снила про безжурне щастє своїх коханців. — Одного, що був вибранцем її серця, вона все в ту пору витала крізь вечірню тишу: „Ти початок і кінець мойого житя!“ Так витала єго і засипляла потому...

* * *

Одного дня вона не йшла за границі свойого краю. Лишила ся там і там подала ся в тиху вандрівку. Вечером не вернула. І другого і третього дня не вернула.

Аж пятого вечера вернула. Далеко пізнійше, ніж вертала звичайно. Ішла волочучи ноги, з очима втупленими в землю. Її лице нагадувало блідість трупа.

Мовчала. Не відповіла навіть на моє питанє. Навіть на питанє про те, що побачила вона в рідному краю, які тони прибили ся до її вуха. Я ждав усьміху, що звичайно роз'яснював її лице перед її оповіданєм, але усьміху не було.

В темну ніч зірок не видно.

Моя поранкова душе! Солодка душе моя!...

* * *

Другого ранку вона не захотіла поживи. Коли я заговорив до неї і почав розпитувати, вона відвернула лице на бік і звільна замкнула очи. Потім я почув хлипанє — і я зрозумів її. Як уміла радувати ся, так і терпіти вміла вона.

Потім прийшли до неї душі поетів, усї, за рядом, з котрими вона звичайно любила розмовляти, і стурбовано запитували її, що їй хибує. Вони питали, чого вона бажає і віддавали їй усї свої скарби до волї. Нехай перебирає в них, нехай бере собі що найкраще. Що тілько захоче. Золото і цьвіти і клейноти. Старанну опіку в формі великої коштовної перлини оправленої в золото, і иньші коштовні речі, які тілько є в скарбницях поетів і артистів.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але вона мовчала. Мовчала і затулювала очи перед усїми ними, немов вид їх справляв їй біль або навіть осліплював її як найяснїйші блиски полудня. Грубі сльози спливали по її лицї.

В самотї, в котрій найлїпше було можна відгадати її — в самотї навіть чутно її часом — роздумував я, що їй могло стати ся? Але я не міг догадати ся. Я безрадно бачив, як сум і туга чим раз сильнїйшими хвилями напливали на неї. Я чув, що вони швидко понесуть її на велике море вічної тиші...

Я плакав і згадував недавнїй ще час, коли вона, весела як перший маєвий ранок, з щастєм у очах, самого мене наповняла щастєм.

Душе моя!

Тисячу разів я рад був кликати її: „Лишись зо мною, поранкова душе моя!“

* * *

Вікна і двері стояли настїж отворені. Самота і тиша розсїли ся довкола, тілько цьвіти, її улюблені цьвіти, цвили і дихали пахощами і купали ся в сьвітлї заходового сонця.

Почули ся кроки.

Се той одинокий, котрому вона що вечера перед сном посилала поздоровленє: „Ти початок і конець мойого житя!“ — так поздоровляла вона його.

Він прийшов. Без шуму, осторожно, і сїв на краю її постелї. Довго сидїв і промовляв.

Я догадував ся, що він говорив до неї і чого просив, і я затаїв в собі дух, щоб видерти у захланної тиші те, що мало стати ся. Вона вкінцї прихилила ся до його просьби, бо кохала його. Велике коханє все прихиляє ся...

Вона сїла на постелї і озирнула ся. Здивовано і трівожно, так трівожно, як я ще нїколи не бачив її.

— Чи тут нема нїкого? Зовсїм нїкого?

— Нїкого. Тілько цьвіти. Але цьвіти не чують нїчого, вміють тілько цвисти і дихати пахощами...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тодї вона закрила своє лице, на котрім розітлїв ся весь сором її істоти і прошептала:

— В моїм краю...

Він урочисто повторив її слова: — В моїм краю..

— ...поети...

— ...поети...

— ...се жебраки!

— ...се жебраки!

* * *

Потім вона відлетїла, моя поранкова душа. Відлетїла, як день перед нічю.

І лишила — жебрака...

Д. 31 липня 1897.

Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ГІРСЬКІ ДУМИ.

Другови.

Не бій ся, друже мій, мого терпкого слова!
Воно мене бере на муки, на тортури,
мене ранить найбільш моя глумлива мова
і без чутя паду я в забутє понуре.

Моя душа, як посьмітюшка полохлива:
не знані їй пісні ні полети могучі,
як найде хробачка, уже сидить щаслива,
як сяде під листком, вже не боїть ся тучі.

Ненавиджу її, як ту слїпу кертицю,
гробарку мовчазну, затворницю підземну,
що сонця не терпить і порпає землицю,
що над блакитний день волить темницю темну.

Моя душа без крил, як вязень зголоднїлий,
що бачить ясний день і волю через крати,
злетіла би ген-ген, бодай як яструб сьмілий,
та посьмітюшкою прийдеть ся їй вмирати.

І жаль менї гіркий, що у лихій годинї
для народу мого я крук, що сумно краче;
вже красше-б тихий рай спалити на пустиню,
ніж бути лїрником, що коло раю плаче.

Не бій ся, друже мій, я більш тобі прихильний,
ніж мудрагелеви, що ходить в моїй шкірі!
Ти любиш се житє і вірою ти сильний,
а я, мов у багні, застряг в гіркій зневірі...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пуща.

Не житє то, тілько пуща!
За таке житє спасибіг!
З сеї пущі пташки втїкли
і сернюк остатнїй вибіг.

Лиш вовки старі снують ся
чагарами і лїсами
та по темних ночах виють
жалісними голосами.

Пусто скрізь, вони голодні, —
прийде раз такий сновида:
тїло буде в лонї вовка,
а душа на лонї жида...

Похміле.

Я не безбожник з бездорожа!
Я бачу сам і боже в собі:
у мене і подоба божа
і є нас двох в одній особі.

Один відлюдок тихий з лїса,
що з павутиня щастє робить,
а другий син самого біса,
що й проти неба ворохобить.

І кождий з них менї так годить,
так підбадьорює на духу:
душа з похміля не виходить,
раз нектар пє, а раз сивуху...

Глум.

Спочатку жили всї люде,
як попало, як уміли,
знали працю, знали тугу,
але жити всї хотїли.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Споконвіка чорт журив ся,
що лунає сьміх землею,
і придумав ту культуру,
що впиваємо ся нею.

Дав він людям в серце віру,
а у голову науку,
недотепним тужну лїру,
а проворним бука в руку.

Вірять люде, вчать ся люде,
на надіях вік проводять,
по землї і небі гонять,
але щастя не находять.

І падуть житєм розбиті,
раді вмерти, все забути, —
чорт придумав всю культуру,
Бог дїтьми велїв нам бути!

Понад хмари!

Понад хмари! понад хмари, брате!
Вийди в гори з навісної хати!

На верхах самотних там ще тихо,
не зайшло туди ще людське лихо.

Не витають там весняні чари,
вітер там горою, низом хмари.

Але красші там снїги лискучі,
нїж на долах повінь, град і тучі.

Красша студінь, пустка там сонлива,
нїж весна на долах нещаслива.

Тихий сьвіт там буде твій учитель,
сам ти свій судя і потїшитель!

Схід сонця.

Біжить земля назустріч сонцю зрана,
а сонце у хмарках, як в подушках,
проснулось, мов дитиночка румяна,
і вже сьміють ся в мами на руках.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Цілують ся — і втіха йде сьвітами,
про вічне щастє марить, що живе,
гінські в рхи немов блищать хрестами
і темна пропасть церквою стає.

Летить орел понад верхи і зруби
та перешукує полонини, —
в гнїздї роззявили вірлята дзюби,
потрібно смерти, щоб жили вони...

Серна.

Серна зранена гинула в корчах
і крук голодний на гилї вже кракав, —
як сльози я узрів в її очах,
то й сам упав на землю і заплакав.

Моя сирітко, хто-ж то вбив тебе?
Мовчить серна, конає на муравї,
лопоче крильми лютий крук і жде,
довкола сум, — то смерть іде в темряві.

І круки вже летять в усїх сторін...
Ах, сеж гріхи людей, не чорні круки!
За ними громом гуркотить проклін
на камяні серця й кровавї руки...

Половик.

Колом, колом на узбочи
там кружляє половик,
в яр закинув хижі очи
і зник.

Вилетїв в яру сумного,
в кігтях пташечка нїма,
щез — і вже житя одного
нема.

Дивний божий суд на птаху,
всюди лютий ворог жде — —
і нема житя без жаху
нїде...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Природа.

Природо люта, мачухо лукава,
убійнице ненаситна, кровава,
за що тобі пісні від нас і слава?

Чого принаджуєш ти нас собою
і всіх на смерть затроюєш борбою,
учителько ненависти й розбою?

Тобі пісні сьпівати за всї муки,
за кров, за смерть, за крик розпуки,
подателько злодійської науки?

За ту борбу зажерту від дитини,
за всї затроєні життя хвилини
прийми від мене гордий сьміх і кпини!

Хрест.

І тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, Бог на хрест розпнятий!

Знання нема, а скрізь безодня віри
і всюди рабських шибениць без міри.

Землею гомонять пісні воскресні,
а люде ждуть на ласощі небесні.

Споганюють сьвяте лице природи
страшним кінцем Христової пригоди,

самі-ж ідуть чортівськими шляхами,
звірюки від колиски аж до ями!

О Христе! глянь: ті Юди і Пилати
від тебе ждуть небесної заплати!

Хрестом Твоїм зацитькують сумлїня,
а їх серця, як ті хрести, з каміня.

І шибениця в їх домах есть Богом,
а Ти стоїш, Ісусе, за порогом...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Туга.

Біжить у яр вода,
біжить вода і сріблом ллєть ся,
над нею дївчина сьмієть ся,
роскішна, молода.

Голубко, не втїкай!
Скажи менї ту гарну казку
про радощі, дївочу ласку,
скажи про тихий рай!

Ах, казочко моя!
Я чув її, а де, не знаю,
забув і з туги заниваю
і рад би вмерти я.

З водою поплисти
в далекий сьвіт, щоб не тужити,
або тут серденько зложити,
квітками зарости.

Шуміли би лїси,
шуміли би менї діброви
про чари вічної любови
і вічної краси...

Казка.

У скелї сїй жила колись царівна,
хороша, як у горах ясний день.
Царівно гарна, я люблю тебе!

Вона любила молодого чуру,
та батько-цар побратись їм не дав.
Царівно мила, я люблю тебе!

Прийшла вона в сї гори сумувати,
а чура жив до старости в тюрмі.
Царівно бідна, я люблю тебе!

А по лїтах прийшов він під ту скелю
відвідати царівну диких гір.
Царівно вірна, я люблю тебе!

Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І обняла його царівна щиро,
і вралувались гори і лїси.
Царівно добра, я люблю тебе!

Вона любила милого, як мати,
та він недужав, бідний, і помер.
Царівно бідна, я люблю тебе!

Вона за ним померла зараз з жалю,
на смерть дзвонили їй квітки-дзвінки.
Моя царівно, я люблю тебе!

Цвитуть білотки на її могилї
і зеленїють навкруги корчі.
Моя царівно, я люблю тебе!

На нїй зросли три скелї, як три вежі,
під ними блисла чарівна вода.
Моя царівно, я люблю тебе!

Вода чистенька, як слеза царівни,
вона менї надїї додала.
Моя царівно, я люблю тебе!

Шум.

Тут душу шум смерек і пуща гір
колишуть шепотом сумним,
злїтають тихі думи висше зір,
і глум над горем навісним
летить за шумом сим лїсним.

У тихім шумі тім, що йде лїсами,
вечірний, чарівний спокій,
лиш половик десь скрикне над верхами
і стрепенеть ся повен мрій
жалібний шум, сумний спокій.

І вже приспала чарівна година
мою журбу, як гори шум,
лиш часом жаль заплаче, як дитина,
сполошить сон дрімучих дум,
як половик сей тихий шум.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І вже душа під шум лїсів заснула,
крізь сон лиш часом заквилить,
що теплі почутя уже забула,
що мрії будний день вялить,
а серце спить... а серце спить...

Комар.

Так ясно, так ясно на стежцї у борі,
тремтить ген високо зоря.
Так тихо, сонливо у снпїм просторі,
лиш пісня бренить комаря.

Він чемно, легенько сїдає на руку,
втихає і кров мою ссе — —
приборкана туга зростає в розпуку
і люту зневіру несе...

Ніч.

Счорнїлі гори небозвід підперли,
підніжа гір у хмарах застрягли,
у пахощах вогких лїси завмерли
і сонні мари дебри налягли.

І снить ся горам сторона далека,
де вічним сном страшні пустинї сплять,
без гір, без вод, кругом смертельна спека — -
лїси стряслись, збудились, знов шумлять...

На сторожі.

Сплять в кошарі вівцї на горі,
а в колибі чорні вівчарі,
пси лежать довкола огорожі
на сторожі.

Догоряє ватра, мрїє дим,
віє холодом з ярів твердим...
Пес піднявсь і на житє собаче
тихо плаче.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ти чого так гірко затужив,
що свій вік у наймах прослужив?
Виє пес: „Служив і за заслугу
маю ту-гу-у!“

Не сумуй, що в наймах вік провів!
Дбав же ти про вівці й баранів.
Плаче пес: „Шкода на ту опіку
мого ві-ку-у!“

Яр вторує і лїси шумлять,
плаче пес, а вівці тихо сплять
без журби про долю їх старого
вартового...

Підкладу я ще до ватри дров,
най загрію захололу кров. —
Над горою суне біла хмара,
спить кошара...

Сон.

Тихий сон по горах ходить,
за рученьку щастє водить.

І шумлять лїси вже тихше,
сон малі квітки колише.

Спіть, мої дзвіночки синї,
дикі рожі в полонинї!

Не шуміть, лїси зелені,
спати йдіть, вітри студені!

Най квіточки сплять здорові,
най їм снять ся сни чудові!

Аж на небі зазоріє,
сонце їх малих зогріє.

І зогріє, поцїлує,
і сьвітами повандрує.

Тихий сон по горах ходить,
за рученьку щастє водить...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Метеор.

Ось блиснув метеор і згас,
як у житю щасливий час.

І на всесьвітнїм цвинтарі
лягли десь останки зорі.

Так розпадають ся сьвіти,
живуть і гинуть без мети.

І всї вони — один цвинтар,
а творець їх — старий гробар:

усе по радощах марних
гребе у безвістях сумних...

Смерть.

Горить понад горами місяць, як жар,
летять полонинами тїни від хмар,
імлою вкриваєть ся заспаний яр.

У сяєві ночи на кручі стрімкій
смерека лежить у могилї мягкій,
повалена громом на вічний спокій.

Посестри шумлять і поникла трава...
На зломанім пни, мов сама нежива,
куняє у думах надута сова...

Сонні мари.

Лежить на горбку стародавнїй цвинтар,
забутий, зарослий, у тихому снї.
Вже плач тут затих, не заходить гробар,
хрести порохнаві гниють в бурянї.

Щебечуть пташки у вишневих квітках,
берези шумлять про спокій-забутє,
лиш дїти кричать на старих могилках:
„Веселе, щасливе хлопяче житє!“

Осип Маковей.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Задля родини.

Оповідане

Сергія Ефремова.

I.

Отець Мойсей помер. Ще за тиждень до сього нїхто не сказав би, що він стоїть на божій дорозї. Отець Мойсей хоч був і не дуже міцний на здоровлє, та все-ж таки його не можна було назвати і слабосилим. Се був невеличкий, сухорлявий чоловік з симпатичним, хоч і негарним обличєм, суворий з виду, але добрий душею. Нїчого не було такого, щоб віщувало йому наглу смерть. Але за тиждень перед сим йому трапило ся сповідати недужого чоловіка, що жив по той бік за річкою. Дїло було весною, у повінь; річка невеличка звичайно, тепер розлила ся широко кругом, розмивала береги і бурлїла, наче й справдї що путнє. Переїздячи річку на хисткому човнї, отець Мойсей перекинув ся і, хоч не втопив ся зовсїм, бо пригода трапилась на мілкому, він весь промок, застудив ся і зараз же занедужав. Повстало запаленє в легких і лїкар тільки головою похитав, коли його покликано до недужого. За кілька днїв ми застаємо отця Мойсея вже на столї...

Сумно в невеличкій салї церковного дому. Посеред салї стоїть великий стіл, на якому положили вже холодне тїло о. Мойсея. Тихо, розмірено розносить ся по хатї го-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лос діякона, що повагом читає євангелию, поглядуючи иноді на сьвічки, що палали в ставнику, в головах мерця... І се сумне, тягуче читаннє ще гірше хапає за серце і ще більше пригнічує душі людей, що зібрали ся в сій невеличкій салї, колись веселій, а тепер оповитій тугою та смутком... Крізь відчинені двері видко в сінях віко від труни, що стоїть прихилене до стіни. В хатї накаджено ладаном і сиві круги пахучого диму здіймають ся до стелї.

Кругом тїла зібрала ся семя небіжчика. Ось стоїть висока, огрядна жінка — матушка. Її заплакані очи якось тупо встромлені в куток, де висять образи; погляд її наче завмер і не має нїякого виразу. Вона стоїть нерухомо, не тямлячи, що дієть ся круг неї. То знову вона очумаєть ся і починає розуміти всю ту страшну подію, що пронесла ся над її тихим житєм, немов буря нагла, несподївана і дужа, розбила той тихий спокій, з якого вона вже давно не виходила. Тодї вона знову припадає до голови свого чоловіка і голосне риданнє розноситьь ся по хатах. Після такого вибуху горя знов надходить реакция; знов дивить ся вона мовчки на дороге обличє, наче хоче надивити ся в останнє, зазначити міцно образ його в своїй душі. Але чудні думки иноді приходять її в голову: вона слїдкує-стежить очима за мухою, що лазить по мертвому обличю і її здаєть ся, що зараз о. Мойсей повинен махнути рукою, щоб зігнати уїдливу муху. Матушка ще не звикла до своєї страти і иноді просто віри не йме тому, що стало ся.

Поруч з нею стоїть молода дївчина з худорлявим, симпатичним обличєм; і на йому тепер вираз роспуки, жалю покриває собою усе иньше; всї иньші почуття зникли, сховали ся кудись далеко в її душі. Вона раз-у-раз затуляє рукою заплакані очі і тихо-тихо ридає... Позад неї, обтершись однією рукою об столик, а другу заложивши за борт піджака, стояв дорослий хлопець з маленькими чорними вусами і кучерявою борідкою. Се син небіжчика — семинарист пятої кляси. Ще вчера він не знав нїчого, що дієть ся дома; спокійно жив він звичайним житєм школяра, не сподіваючись нї на що лихе. Коли враз його збудили в ночи несподіваною звісткою: прийшла телєґрама, що батько помер і щоб він яко мога поспішав до дому.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ся несподівана звістка зовсім приголомшила молодого хлопця; він не памятає, як побіг до ректора, як виїздив у ранції з міста, як приїхав на стацию, де його вже чекала підвода; як приїхав у рідну оселю. І тепер ще він не може розібрати ся в своїх думках. Посеред самих найсумнїйших спогадів якось знечевя до його в голову залетить думка про те, що робить ся тепер в семинариї („певне учитель гомілетики Сова своїм гунявим голосом читає яку-небудь проповідь якогось сьвятого отця!“), або що він на виїздї забув вернути товаришеви позичену книжку. Піймавши себе на таких думах, хлопець нервово стискав плечима, наче силкував ся відігнати всю ту дурницю, що притьмом лїзла йому в голову, і зовсїм механічно хрестив ся... Коло сих старих осіб сем'ї тулило ся кілька недорослих; всї вони позбули ся на сей важкий час своєї звичайної вдачі і стояли тихо, не розуміючи, що робити, куди подїти ся. Найменші з їх ще не тямили гаразд, що робить ся округи їх, але незвичайна обстава — тягуче читанне, клубки диму, пахощі ладану, нарештї тато, що лежить на столї нерухомий, блїдий, в тому убраню, яке вони звикли бачити лишень в церквї; все се лякало їх своєю незвичайністю, відбирало у їх властиву дїтям жвавість та пустотливість і примушувало жахливо тулити ся до старших. Всї вони вперше на віку переживали смерть дорогої людини і ся подія одібрала у їх звичайні, повсякчасні почутя, надавши натомість смутку, горя, сподївання чогось ще важчого. Найменший з дїтей, Юрчик, що йому нема ще й трьох років, весь час стоїть коло матери, своїм лицем тулячись до її одежі і злякано поглядає навкруги. Тільки, коли голосїннє матери прориваєть ся великим вибухом, тодї й він починає пхикати по дитячому...

II.

Отець Мойсей був сьвященик, яких не часто можна зустріти серед нашого духовенства, що визначуєть ся здебільшого, завдяки уковам свого житя і виховання, практичністю, консерватизмом, а в де-якій мірі то й ка-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

стовістю. Житє з чужої праці, удержанє з ласки та подарунків парафіян витворило і виплекало ту практичність, а однакове вихованє по духовних школах та шлюби, що переважно беруть ся тільки поміж духовною молодю, накладають на всіх однаковий відбиток, надають вигляд кастовости. Сторонній вплив заходить сюди не часто, бо нема поміж духовенством і інтеліґенциєю щирих, безпосередних зносин: інтеліґенция дивить ся з погордою на духовенство, а духовенство — з недовірєм на інтеліґенцию.

О. Мойсея виховала та сама школа; найпростійша для його стежка була йти на село сьвященником; сьвященство у їх було в роді. Але його захопила була иньша течія. Коли він ще вчив ся в семинарії, поміж семинаристами повстав такий рух, що зовсім не сприяв сій звичайній стежці, а навіть збивав молодих семинаристів з неї. Певне вже час тоді такий був, — час, коли незадовго перед тим впали з народа віковічні кайдани кріпацтва, коли громадському житю в Росиї сьвінув иньший, новий сьвіт, почали ся нові обставини, що перли до науки, до праці задля суспільности взагалі, але перш за все для народа, що саме тоді народив ся для вільного житя. Інтеліґенция в Росиї нїби квапилась заплатити добром та працею народови за ті кривди та утиски, що нїс він на своїх плечах цілі віки, рвалась запопадливо до праці для народа. То був час, коли в житю і в літературі росийській почав обявляти ся тип „розкаяного“ інтеліґента, котрий своєю працею думав полагодити кривди своїх батьків. Може було тут більше слів, нїж дїла, але від слів тих тхнуло справжним ентузиязмом, щирим бажанєм добра народови, палким спочутєм до його гірких, невідрадних обставин. От тим то молодіж загарливо горнула ся до сих ідей і цілком переймала ся ними. Семинария духовна не була виїмком, — навіть сюди, в камінні мури мертвої схоластики зазирнуло сьвітло ідеї і розворушило молоді серця. Поміж семинаристами роспочав ся новий рух напряму вже зовсім не семинарського. В семинарії зібрала ся невеличка громадка, що метою своєго житя поставила — осьвічувати себе самих і нести осьвіту і сьвітло науки в народ. Шукаючи осьвіти семинаристи знайомились зі всякими людьми, в тім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

числї й зі студентами унїверситету. Студенти водили семинаристів на свої лекциї, знайомили їх зі всїма тими течіями, на які роспадав ся поступовий рух, — і незабаром семинарська поступова громадка тільки й марила про те, щоб після семинарії вступити до унїверситету. Молодим, палким душам здавало ся, що в унїверситетї вони знайдуть відповідь на всї ті пекучі питання, які мучили їх, що там відразу вони закоштують справдешної науки. І вони після семинарії йшли до унїверситету, бо тодї ще семинаристам вільно було се робити.

Між сими юнаками був і о. Мойсей. Хоч він нїколи не промовляв дифирамбів науцї та просьвітї, — вдача у його була спокійна, тиха, урівноважена, — але він з неменшим запалом та енерґією брав ся до роботи і поклав собі неодмінно вступити до унїверситету. Думки його от-от уже мали справдити ся, він вже окінчив семинарию і готував ся до іспиту в унїверситет, але доля судила йому иньше. Несподївано помер його батько, полишивши чималу сїмю. По смерти батька сїмя мусїла йти за прошеним хлїбом, бо спадщини нїякої після небіжчика не було. Ся несподївана смерть батька розбила всї рожеві надії Мойсеєві. Він мусїв віддати себе на поталу задля семї і після недовгого, але важкого ваганя „надїв рясу“, щоб сим вчинком заратувати своїх кревних від убожества, від напівголодного істнованя. Перші часи його священицького житя були самою мукою, без жадного просьвітку, без жадного душевного відпочинку. Читаючи ті листи, що надсилали йому колишнї його товариші вже з унїверситету, слухаючи иноді їх палкі оповіданя про унїверситетське товариство, про роботу та товариські зібраня, Мойсей уявляв собі все те, чого позбув ся через лихі обставини. Біль від незадоволених бажань в його душі прокидав ся з страшенною силою в такі часи і він не раз доходив до розпуки. Але йому стала в пригодї його урівноважена вдача. Хутко побачив він, що не переробиш на-ново того, що стало ся; що треба принаймнї хоч у своєму невидатному станї сьвященика робити ту працю, до якої призначав себе. Житє на селї поміж народом показало йому, який великий вплив може мати сьвященик на своїх парафіян

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і се знову вернуло йому і надію на свої сили, і бажанє живої, користної дїяльности. Він незабаром завів у своєму селї школу і сам довгі роки учителював в нїй, бо нїгде було достати тямущого учителя, допомагав людям і щирою порадою, і ласкавим, привітним словом. Спершу парафіяне дивили ся на його з зачудованєм, не няли йому віри, його добродїйні вчинки уважали навіть за якісь хитрощі, але потроху недовірє зникало, симпатиї і прихильність до сього „чудного“ батюшки росли і зміцняли ся і о. Мойсей став любленим душпастирем для своїх парафіян. Вони вже не тїкали від його, а самі улавали ся за порадою та запомогою. В сїй працї о. Мойсей знаходив для себе і утїху, і відпочинок від усїх тих щоденних турбот, що нїколи не кидають чоловіка.

Коли у о. Мойсея пішли дїти, він сам заходив ся коло їх вихованя і бажав бодай дїтей своїх довести до того, чого не міг досягти сам. Найстарша дочка його Надя, скінчивши жіночу школу, збирала ся їхати „на курси“ і тим часом дуже пильно працювала, щоб підготовити себе добре до науки. Син Микола за рік мав скінчити семинарию і йшов до унїверситету. Розмовляючи з своїми розумними дорослими дїтьми, о. Мойсей вдруге переживав свою молодість; йому инодї здавало ся, що він — не підтоптаний сьвященик, а молодий хлопець, що на все дивить ся ще з молодою енерґїєю, що він серед давних своїх товаришів, а не серед дїтей. Богато дечого відмінило ся в змаганях молодїжи з того часу, коли о. Мойсей пішов на село,—иньші боги завели ся, иньші перспективи бачили ся здалека; часто о. Мойсей навіть не розумів своїх дїтей, але нїколи не виступав вороже проти того, чого не розумів. „Иньші часи—иньші й змаганя“, — говорив він тодї. Поміж батьком і дїтьми були прості, товариські відносини. Окрім двох старших, що вже жили власним розумом, у о. Мойсея було ще семеро дїтей менших; самому найменшому не було ще й трьох років.

Одно було в житю о. Мойсея, що не задовольняло його і доводило инодї до немалого смутку, — се відносини до своєї дружини, Ганни Степанівни. Коли за лїт двадцять перед сим о. Мойсей згодив ся „надїти рясу,“

Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

йому треба було одружити ся. Знайшли йому й дружину, — молоду попівну, дочку сусіднього сьвященика. О. Мойсей не змагав ся, бо гаяти часу не можна було. Дружина о. Мойсея, Ганна Степанівна, була така, які звичайно бувають наші матушки. Се була проста людина, маловчена, неосьвічена, хоча й з доброю душею. О. Мойсей звик до своєї жінки і полюбив її тією тихою спокійною любовю, яка часто буває між людьми, що зійшли ся, не знаючи одно одного. Але Ганна Степанівна зовсім не розуміла свого чоловіка. Зрісши в сімї, де клопотала ся тільки про материяльну, практичну сторону житя, вона й сама наскрізь переняла ся таким самим духом і тільки й розуміла такі змаганя, що мали на метї практичну вигоду. Вона не була черствою, а про те не розуміла й тих саможертв, на які часто йшов о. Мойсей; сї саможертви здавали ся їй пустими вигадками, нїкчемними примхами. Часто вона жалувала ся своїм подругам, що о. Мойсей не хоче торгувати ся з парафіянами за треби, що він дурно учить їх дїтей. Иноді нишком від чоловіка Ганна Степанівна навіть загадувала людям зробити їй те чи иньше для господарства. „У нас дїти ростуть, — виправдувала ся вона, коли о. Мойсей часом довідаєть ся було про її поступки і спиняє її,—треба-ж хоч про дїтей дбати, коли вже тобі нїчого не потрібно,“ — додавала вона якимсь докірливим тоном. Та се ще нїчого, — бувало й гірше. Часом Ганна Степанівна доходила до плачу, докоряючи чоловіка бідністю та недостачами. Важко було се слухати о. Мойсеєви, жінчині докори пекли його, затроювяли йому житє. Перше за-молоду, о. Мойсей сподївав ся навіть, що з часом він вплине на свою дружину, перемінить її погляди, приверне її до себе, але се вже було за-пізно: погляди її на житє склали ся вже так міцно, що вона жадним чином не могла позбутись їх. Вона тямила, що принципи о. Мойсея ведуть до убожества, до материяльних злиднів, а для неї ідеалом житя було заможне господарство — повен двір худоби, повен тік хлїба. Вона дбала тільки про свою хату, своє господарство, своїх дїтей, свої потреби, — до всього иньшого їй було байдуже. Так робити вона звикла ще у свого батька, що був заможним сьвящеником, і жити инакше здавало ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

їй просто неможливим. О. Мойсей спершу дїлив ся з жінкою своїми думками, журив ся нещасною долею своїх парафіян, але-ж найчастїйше чув від неї: „Та й мене аж жаль живий бере, коли дивлю ся на їх бідованє, — та що-ж я їм поможу?“ Сими словами все кінчило ся і навіть думка про можливість запомоги не переходила їй через голову. Практичність, що оточала Ганну Степанівну під батьківською стріхою, так уже в'їла ся в неї, що о. Мойсей мусїв залишити свої надії на переміну її поглядів. Отсе мучило його: він часто почував себе чужим своїй найблизшій людині.

III.

На третїй день після смерти о. Мойсея відбули ся похорони. Духовенства було богато; були і всї парафіяне від старого до малого, бо всї любили свого батюшку. З цвинтаря всї, що були на похоронах, повагом пішли у двір батюшчин на обід, щоб в останнє помянути свого душпастиря.

— Добрі батюшка були, земля їм пером! — говорив якийсь дїд, повагом підносячи ложку до рота, — не набути вже мабуть нам такого.

— І, де вже! — промовив другий, — якісь тепер чудні все пішли попи: приїде молоде, безвусе,—здаєть ся, й глянути нї на що, а як себе держить: анї приступу до його. От менї доводило ся мати дїло в Журжинцях, — сина женив там, — так насилу на велику сторгував ся з Журжинецьким попом. „Як не десять карбованцїв, каже, то й вінчати не буду.“ Ось як!

— Доступні були наші батюшка, — мовив знов перший, — не обиджали нас. Менї самому не раз трапляло ся мати з їми дїло.

— Та хиба тільки вам запомагали небіжчик, царство їм небесне! Всї ми добре знаємо про се.

— Або знов же візьми ти нашу школу. Хиба-б вона була у нас, коли-б не батюшка? Я памятаю, як вони заводили сю школу. Громада, правду казати, не хотїла того,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бо хто-ж його знав тоді, на що та школа. Давно вже се було, літ з двадцять, коли не більш. Адже-ж ти, Охріме, памятаєш? — запитав він свого сусїда.

— А як же, памятаю. Тільки що заїхали тоді батюшка до нас. Молоді ще були.

— Еге-ж! Батюшка кажуть: „треба школи,“ а громада каже: „на що вона нам?“ — бо хто-ж її знав, кажу, ту школу? Довго отак воловодились. Тоді батюшка назбирали хлопців до себе і начали вчити. Бачимо ми — дїти зовсїм не такі стають: то було пустують завсїди, й не спиниш їх, а тепер вийме отсе собі книжечку якусь та й читає. В голос часом читали. Батюшка й книжок тих їм надїляли. Бачимо, що школа до лихого не веде, зібрали ся ми якось та й кажемо: „треба школу становити;“ пішли до батюшки, — сьміють ся. „А що, кажуть, правда лїпше, як дїти ваші письменні будуть?“ — „Та де вже не лїпше, — дай вам, Боже, здоровля, — кажемо ми, — по пустому тільки й бояли ся тієї школи.“ Ото й почала ся у нас школа...

— Та що школа? — вступив до розмови ще якийсь дядько, — он що писаря, хапуна отого, вивели, то се вже справжнє дїло. Як би батюшка до мирового не поїхали та не росповіли йому про писареві хитрощі, так і досї-б він дер з нас та шахрував громадські гроші.

— Та й шинк же у нас, здаєть ся, вони вивели?

— Та вони-ж! Тільки що не довго ми без горілки й були, бо начальство звелїло монополь ставити. Тепер в монополь грошї неси!...

— А що-ж се матушка робити-ме тепер? — запитав чоловік, що досї мовчки слухав розмови.

— Жити-ме собі у нас, — відповів хтось.

— Як же жити-ме, коли, чуєш, новий піп приїде!

— А й справдї так! Без попа не можна!

— Куди-ж їм подїти ся, та ще й з малими дїтьми? — заговорила куховарка, що саме підсипала борщу в миску дїдам. — Нехай живуть! Половина хати буде новому батюшцї, а в другій половинї нехай живуть матушка. Адже ж хата громадська, наша! То й скажемо, що ми так прирадили.

Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Колотнечі богато буде, — промовив дїд Охрім. — Не схоче новий піп дїлити ся хатою. Хиба може родич який...

— А як би нашого панича та до нас батюшкою? — мовив хтось з гурту.

— Нї, я вже казав йому се, — додав титар Самійло, — та шкода: каже — не вивчив ся ще, на попа то-б-то. Не можна, — каже!

— Ой, Господи! як то у них там довго вчать: вчать ся лїт з десять, та й то каже, що не довчив ся ще. От у нас на селї, — походив хлопець дві чи три зими, та й годї, — все чисто знає. І що його там вчити так довго?...

. . . . . .

Тим часом в хатї всї гостї теж сидїли за столом і теж розмова здебільшого була про небіжчика. Панотцї, що з'їхали ся на похорони, згадували всякі події з житя о. Мойсея і свого власного і розмова потроху почала переходити на зовсїм стороннї речі. Ганна Степанівна з заплаканими очима сидїла в опочивальнї; окрім неї було тут ще кілька сусїдних матушок, що прийшли розважати її, хоч вона нераз просила їх іти до стола. Розмова була про теж.

— Як воно несподївано все вийшло, — говорила, зітхаючи важко, Ганна Степанівна. — Хто-б і подумати міг, що таке трапить ся! Не дурно-ж менї якось перед тим і сон такий снив ся, що десь мій небіжчик збираєть ся в якусь неначе дорогу... ми його всї виряжаємо... От і вирядили... — договорила вона, заридавши в голос.

— Та не плачте бо, Ганно Степанівно, — розважала одна з матушок, — аджеж плачем не поможеш. Якось воно все гаразд буде...

Кілька хвилин тягла ся мовчанка і тілько риданнє Ганни Степанівни розходило ся по хатї. Матушки мовчали; видко було, що ся сцена дуже важко вражає їх: не одна певне загадала ся й про свою долю, коли, борони Боже...

— Як же я любила його, голуба мого сивого... — почала знову Ганна Степанівна. Вона мабуть забула, що її

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

слухають чужі люде, або може говорила свої думи голосно, зовсїм того не помічаючи.—Куди-ж тепер подїти ся нам? На що ти покинув нас?...

З сусїдньої кімнати, де обідали гості, почув ся стукіт стільців, що одсовували від стола і незабаром гучно рознесла ся остання „вічная память священноіерею“ Мойсею... Де-які гості зараз-же почали прощати ся.

— Мамо, вас шукає о. Меркурій, — сказав, входячи в опочивальню Микола. На його обличю виразно лежав відбиток того смутку, що був і в його душі; але не було роспуки; важка втрата не одібрала у його зовсїм тямки про те, що треба робити і він весь час сидів в їдальні з батюшками та припрошував їх, хоч се йому було дуже важко. Часто йому хотїло ся вийти з хати, зайти кудись, де-б нїхто його не бачив і не чув,—хотїло ся сховати ся з своїм горем.

— А ви ось куди забрали ся! — мовив, входячи за Миколою, і сам о. Меркурій. — Та не журіть ся, Ганно Степанівно! Киньте лихом об землю! Всї-ж помрем колись... А я отсе зайшов, щоби попращати ся з вами...

— Їдете вже? — ледви чутно спитала Ганна Степанівна.

— Поїду на часок до дому, навідаюсь, що там робить ся, а завтра знов заїду до вас... Та не плачте-бо! Все обійдеть ся якось!...

IV.

Один по одному роз'їхали ся гості, покинувши осиротїлу семю на самотї з своїм смутком. Ганна Степанівна не виходили з опочивальні. Дїти старші сидїли тихо, часом тілько перекидаючись короткими фразами. Скрізь смутно, тихо, якось незвичайно, нїби разом з труною о. Мойсея винесено з хати все, до чого звикли сї люде, що любили, чим жили і дихали. Чудною здаєть ся їм тепер хата, пусткою тхне звідусїль... В хатах все ще нагадувало про важку подію: чутно пахощі ладану, всї речі пороскидані, попереставлювані з тих місць, де їх звикли бачити; нїгде

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нема ладу... І на серці у людей, що блукають, місця собі не знаходячи, по сих хатах, — теж пусто і туга бренить голоснійше за всї иньші почутя... Один тілько малий Юрчик вередував, не зважаючи нї на що, питав, де тато, на що його занесли в церкву; але нарешті й він, знемігшись, заснув...

Минуло кілька днїв. Туга, що обхопила всїх в перші хвилини після смерти о. Мойсея, не пройшла ще, але не була вже такою пекучою та нестерпною, як тодї. Живий про живе й думає, — натура почала вже проганяти смуток, шукати виходу з ненормального стану. Прокидали ся і захоплювали все дужче материяльні турботи та клопоти. Що робити далї, як і де жити? О. Мойсей не покинув нїякого достатку. Надїятись на Миколу не можна, бо він не скінчив ще навіть семинарнї, а тілько скінчена семинария давала надію на сяку-таку посаду. Одно лишало ся, — се просити архіерея, щоби парафія була відписана за дочкою. Серед нашого духовенства є звичай, що по смерти сьвященика, парафію відписують на незамужну дочку і сьвященником стає той, хто оженить ся з сією дочкою, але він повинен годувати і помагати родинї своєї жінки. Сей простий і звичайний вихід з важких обставин чомусь довго не приходив у голову Ганнї Степанівнї, — мабуть тому, що вона ще не отямилась цїлком від тієї події, що так несподївано перевернула все її житє. Але за неї думали иньші.

Чотири днї по похоронї під ґанок під'їхала бричка і з неї виліз о. Меркурій, найблизший сусїда о. Мойсея і товариш його по семинарії. Він відразу догадав ся, що Ганна Степанівна неодмінно мусить просити у архієрея жениха для дочки, — мусить, бо инакше їй з сїмєю дїти ся нїкуди. Знав він і те, що о. Мойсей не міг лишити своїй сім'ї нїякого спадку, тим-то він задумав „зробити добро“ для сім'ї небіжчика, а заразом примостити на добру парафію і свого небіжа, укінченого семинариста Петра Хильчевського. Маючи певну надію, що Надя мусить шукати жениха, о. Меркурій зараз-же по похоронї поїхав у місто і закликав телєґрамою свого небіжа, щоб той як найшвидше поспішав до його. Хильчевський на третій день

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

приїхав і роспитавши дядька перше про парафію, а потім і про молоду, поклав собі одружити ся з Надею. Ні о. Меркурій, ні Хильчевський навіть і в думці собі не покладали, що Надя може не схоче вийти за його. „Всї так виходять; се ж так натурально,“ — думали вони і були певні, що тілько вони приїдуть в Заблудівку, то за їх зараз вчеплять ся обома руками. Ото-ж о. Меркурій і приїхав отсе до Ганни Степанівни, щоб роздивити ся добре на господарство небіжчика о. Мойсея і, як можна буде, то закинути де-що про свого небіжа. Тим-то їдучи повз ґрунт Заблудівського сьвященика о. Меркурій дуже пильно та уважно роззирав ся на все, що було в дворі, на току, на городї. Все те він бачив нераз і перше, але тодї він дивив ся холодним, байдужим оком стороннього чоловіка, тепер же він кидав кругом зацікавлені погляди, силкуючись зазирнути навіть у самі глухі закутки, бо небіж його незабаром мав стати господарем і дочасним властителем всього сього добра, — тут треба добре все роздивити ся та розміркувати!...

Але спостереженя о. Меркурія були не вельми утїшні бо кілька разів у його мимо волї зривались з уст слова, що сьвідчили про його незадоволенє. „Кепський господар був небіжчик, — бубонїв він про себе, — ади, як клуня сьвітить латами... І що-б то було вкрити новими сніпками!... А огорожа яка! — певно всї сусїдські свинї в городинї пасуть ся! Коло стайнї двері з дїрками... так і знати, що добрих коней нїколи не було, — не вдержались би за такими замками!... Та де тим коням було взяти ся? Адже-ж доходи були зовсїм мізерні... Се з Заблудівки!... Та тут тисячі можна-б зібрати, як би се сельце та на кого иньшого!... Роспустив небіжчик своїх прихожан, роспустив!... Чимало клопоту буде, поки то знову направиш їх на справдїшню стежку!... Та нїчого: Петро направить... у Петра хутко все піде не так. Петро не такий, — свого не попустить!“ Тут бричка о. Меркурія під'їхала під самий ґанок і він почав злїзати з брички.

Зустріла о. Меркурія Надя. Її обличе виявляло радощі, що навернув ся стороннїй чоловік і може розжене

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ту тужливу атмосферу, що вже давно опанувала все в господі Заблудівського сьвященика.

— Се ви, панночко? Здоровенькі були! — почав о. Меркурій! — А я отсе тілько що про вас думав... Як живете? Що мама?

— Та нїчого, спасибі вам!... Прошу до господи!

— Ось зараз, зараз! Дайте менї скинути свою „хламиду!“

І скинувши з себе „хламиду“ — широку сїру рясу, що зверху була вся в поросї, о. Меркурій привитав ся до Надї ще раз і, причісуючи широким гребінцем свої кучеряві коси, пішов у салю, оглядаючись на Надю, що йшла позаду його.

— Сїдайте, будьте ласкаві, — мовила Надя, — я ось зараз скажу мамі про вас! — і швидкою ходою вона вийшла в другі двері.

О. Меркурій оглянув ся навкруги, вмостившись попереду в кріслї, що стояло перед круглим столиком.

— Тай тут не богато добра всякого, — думав він, розглядуючи кімнату і все, що було в нїй, — як на дворі, так і в хатї... Стільцї... картини... гм... Та нїчого, на перший раз і сього досить буде з Петра. А там помаленьку розживеть ся й на краще... Я й такого не мав, як оженив ся... А, — обернув ся він до дверей, — Ганно Степанівно, аж отсе на силу зібрав ся я до вас... здрастуйте! — говорив він, підходячи до Ганни Степанівни і витаючись. — Як живете?...

По змученому, змарнїлому обличю Ганни Степанівни промайнуло щось похоже на легеньку усьмішку, — промайнуло і зникло.

— Спасибі, що приїхали, о. Меркурій!... Сїдайте, будьте ласкаві!... Спасибі, кажу, що не забуваєте нас, сиріт...

— Та де ви бачили, щоб і забув вас! Та ми ж з о. Мойсеєм ще в семинарії товаришували, на одній лавцї сидїли... березової каші не раз коштували,—все вкупі...

При згадцї про о. Мойсея чоло Ганни Степанівни похмарнїло. О. Меркурій помітив се і дипльоматично перебіг на иньше.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Так отсе, кажу, заїхав до вас на часину, хоч у мене у самого тепер гості... небіж приїхав, — додав він, пильно вдивляючись в Ганну Степанівну.

— А ми самі все — сидимо та плачемо! — мовила тихо Ганна Степанівна. — Не знаю я, що й буде... Як подивлю ся на сей дрібязок, — і показала на дітей, що бавились на подвірю під вікнами хати, — то в серці так і захолоне... Юрчик все згадує небіжчика, — голос Ганни Степанівни затремтів,—де, каже, тато, куди тата діли?... На силу вчора забавили його, сказали, що в Київ поїхав... А гостинця, питає, привезе менї?... Привезе...— і Ганна Степанівна зайшла ся від сліз.

О. Меркурій мовчав. Він щиро жалів Ганну Степанівну.

— І куди менї, вдові безщасній, подіти ся з ними? Де голову прихилити?... Микола каже: „заждіть трохи, — через рік я кінчу семинарию, парафію візьму... тодї в мене всї будете...“ Але доки сонце зійде, роса очи виїсть... Де-ж то сей рік перебути?...

— Та чого ви побиваєтесь, Ганно Степанівно?... Один рік не так то вже й довго... хутко пробіжить... А може й того не доведеть ся ждати...

О. Меркурій сподівав ся, що Ганна Степанівна зверне увагу на його останнї слова і спитає, чому він так думає. Але Ганна Степанівна сидїла, затуливши лице хустиною, і тихо плакала.

— Треба якось инакше підійти, — погадав собі о. Меркурій. Він уже почав міркувати, яким би способом се зробити, аж тут помогла йому сама Ганна Степанівна. Вона перестала плакати і підвела голову, утираючи заплакані очи.

— Та ще коли-б ви знали, як менї не хочеть ся виїздити з Заблудівки... Вік прожила тут... А тепер кидай насижене місце, їдь бог-зна куди... Отака наша доля жіноча!...

— На що кидати?... Адже-ж можна й тут жити... — почав був о. Меркурій і став. Він троха злякав ся, чи не богато часом виявив Ганнї Степанівнї.

Generated on 2015-07-11 06:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Як то так тут жити?... Адже-ж прийде новий сьвященик, то тоді як не вибереш ся сам, то з хати викидають...

— Не викидають, — говорив далі рішуче о. Меркурій, — аби тілько хто з родичів пішов у Заблудівку... От як би зять, чи що...

Ганна Степанівна підвела очи і глянула просто на о. Меркурія. Він сказав свою думку так ясно, що вона вже зрозуміла, до чого він веде свою річ.

— Се ви про Надю? — трохи згодом почала Ганна Степанівна. — Добре воно було-б... не довело ся-б мені на старости літ з дітьми малими тиняти ся по сьвіту, поневіряти ся по чужих людях... Добре було-б... Та нїчого з сього не вийде! Ви знаєте мою Надю: як не схоче чого, — упреть ся і таки на свому поставить... Звикла так за небіжчика...

— Та вона-ж повинна допомогти вам тепер в бідї...

— Яка вже там допомога! Сказано, — від малих дітей у батьків голова болить, а від великих — серце... Та й де того ще й зятя тепер узяти? — На вулиці-ж не знайдеш його...

О. Меркурій видимо був задоволений.

— Та на що його шукати? — Сам він знайдеть ся... От і до мене небіж отсе приїхав, богослов... Як би Надя... то й можна-б їх спарувати...

— Треба порадити ся про се з нею, — повагом, з великою задумою сказала Ганна Степанівна; видко було, що пропозиция о. Меркурія дуже припала їй до смаку і вона ухопила ся за сю думку обома руками, мов той, хто тоне, хапаєть ся за соломинку.

— Порадьте ся, порадьте ся,—а як же, таке дїло,— мовив повагом о. Меркурій. — А ми завтра з небіжем і навідали ся-б. Молодята побалакають з собою, та й...

— Побачимо, що з сього вийде... Ох, як то трудно в сьвітї з малими дітьми, а з великими ще й того труднїйше, — важко зітхнула Ганна Степанівна.

О. Меркурій устав.

— Отсе я й поїду до-дому. Коли по правдї казати, я вже балакав з небіжем і навмисне отсе до вас і прий-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хав, щоб вивідати, чи не можна часом сю справу уладнати... Він у мене добрий хлопець, вас не зобидить. Хоч і кажуть, що з пса солонини, а з зятя дитини не буває, та все-ж таки краще вже з зятем мати діло, аніж з чужими людьми... Ну, бувайте здорові, прощавайте!... А завтра ми заїдемо, бо часу гаяти нічого: ще, нехай Бог боронить, перебє хтось Заблудівку...

— Заїздіть, будьте ласкаві, а я тим часом пораджусь з Надею...

О. Меркурій попращав ся і поїхав.

V.

Багато важких хвилин пережила Надя в протязі короткого часу, що проминув від смерти батька. Вона щиро любила його і їй страшенно важко було втеряти дорогу людину, що досі для неї була взірцем всього доброго на сьвітї. Зросла вона під впливом батька і вся переняла ся його гуманними думками та поглядами; під його впливом з неї витворила ся жінка, анї трохи не похожа на своїх подруг. Батько для Надї був не самим лише батьком, а й дорогим, любленим учителем, що перший роскрив їй очи на відносини людські, навчив її думати, зробив з неї людину з чулим серцем і розвиненим розумом. Слова правди і любови, які ще дитиною чула вона від батька, глибоко запали їй в молоду душу. Від його Надя чула й про те, що жінка у всьому дорівнює чоловікови; що вона так само повинна дбати про себе, як і чоловік; що призначенє жінки не самі лишень рогачі та горщики, як думали всї навкруги неї, а й вища розумова праця. Про замуже вона не думала взагалї, а коли й думала, то чоловік уявляв ся їй товаришем, що поруч з нею йде до спільної мети, робить спільну роботу. А поки що, в неї була одна мета — вчити ся, щоб мати незалежне нї від кого місце серед людей; а там далї, нїби в якомусь далекому тумані маячіло богато дечого принадного: самостійне житє, користна праця; инодї там були й звичайні дївоцькі думки про милого, але вони були дуже ще далекі від неї, такі далекі,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що вона над ними майже і не зупинялася. Кохання не зазирало ще до неї в душу. Вона так мало бачила молодих людей та й ті, з якими довелося їй зустрічати ся в тісному крузі знайомих, нічим не могли привабити до себе її чесної та гордої душі, що шукала перш за все ідеалів розумного, справедливого життя і горіла бажанєм досягнути їх. Сї молоді люде були здебільшого сини сьвящеників, що вчили ся в семинарії, в більшости люде не розвинені та цілком переняті тими змаганями, які панують серед духовенства — боротьбою за шматок хліба та практичністю. Отже не диво, що жаден з їх не припадав до вподоби молодій дівчині, що до кождого чоловіка прикладала иньшу міру — міру розуму та ідеалів. По смерти батька вона подвійно посиротіла, бо крім батька втеряла ще й учителя, люблену без міри людину, з якою так любо та хороше жило ся, з якою вона звикла ділити ся всїми своїми думками; разом з батьком померли, розвіялись мов дим по повітрі і всї її надії на кращу долю. Вона побачила, що не про вченя тепер думати треба, а про те, як допомогти своїй родині, визволити її з страшної скрути та убожества, що зазирало вже до їх в хату своїми хижими очима. Довго думала вона про се і нарештї надумала взяти місце учительки, поки знайдеть ся що краще. Хоч знала про звичай „просити парафію за дівчиною," але звичай сей завсїди здавав ся їй таким диким, тиранським примусом, що тепер вона навіть не згадала про його. Завсїди її страшенно ображало, що люде, котрі вперше бачать одно одного, стають чоловіком і жінкою ради якихсь зовсім сторонніх інтересів і цілей. Її горда душа ніколи не могла погодити ся з сим диким, як здавало ся їй, звичаєм, тим-то тепер навіть думка її й разу не зупинила са на йому. Вона помітила тільки, що після розмови з о. Меркурієм мати довго ходила задумана, наче не зважала ся виявити якусь велику тайну, і ся тайна тягарем лежала на її душі. Того-ж самого дня в вечері Ганна Степанівна почала сама розмову з дочкою.

— Приїздив отсе о. Меркурій!...

— Та я його бачила, — відповіла Надя, — чого се він приїздив, що так не довго побув?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Та так... провідати... Пораду одну дав... — додала Ганна Степанівна якось тихійше і ніби боязко глянула на дочку.

— Богато вже ми наслухали ся усяких порад, — мовила байдуже Надя, — але поради ті зломаного шага не варті... Всї вони щедрі на поради...

Надя вже зневірила ся в своїх сусїдах; вона бачила, що всї вони дуже охоче й радо дають поради словами, але справжньої запомоги нї від кого не довело ся приняти.

— Нї, се порада добра...

— Яка-ж се така порада? — тим самим байдужним тоном запитала Надя.

— Та о. Меркурій каже, — почала трохи несьміливо Ганна Степанівна, — щоб лишити парафію за тобою...

Мов блискавка, думка про се нараз осьвітила голову молодої дївчини, але ще не діймаючи віри своїй догадцї, вона раптом повернулась до матери і спитала:

— Як то так?

— Та ти тільки не здумай бог-зна чого, Надю!... О. Меркурій радить, щоби просити парафію для тебе... може хто трапить ся...

Тепер Надя вже цїлком зрозуміла, чого сподївала ся від неї мати. Біль, образа, сором за матїр, за себе душили її. Вона схопилась з місця і нервово скрикнувши: — Нїколи сього не буде!... — вибігла з кімнати.

Надя прибігла в свою сьвітличку і кинулась на ліжко. Сльози душили її. Образа, яку вона достала від матери, здавалась їй занадто важкою, нестерпучою. В перші хвилини вона нїчого не спроможна була думати, тільки якийсь тупий біль неначе проняв її і стояв по всьому тїлї. Вона ще не встигла поправитись після недавнього горя, як над нею прогреміло друге, може не менше, коли ще не більше горе.

Але перші хвилини розпуки і духового знесиля минули і через кілька часу Надя вже могла думати; думки роєм крутили ся у неї в голові, малюючи перед нею те невідрадне становище, в якому вона опинила ся.

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Я-ж віддам їм усе, що можу, — думала вона, — чого-ж вони ще хотять від мене? На що вони домагаються ся того, що найважче зробити для мене?... Нехай я буду працювати для других, але сама я буду вільна людина, нї в кого не сидїти-му на шиї, а ще й другим допомагати-му... Невже тільки один вихід для мене — се шлюб з чоловіком, котрого я ще й не бачила і котрий певно не про мене думає, а про парафію, про грошї?... Та й як він може про мене думати, коли він мене не бачив, не знає, навіть не чув про мене за день чи два перед сим?... Я так часто з погордою дивила ся на иньших дівчат, що виходили замуж так, як отсе менї... Та нї, сього не буде, не може бути... Я не дозволю, щоби мною торгували, наче крамом яким, щоб мене продали... Продали!...

„А може се справдї єдиний вихід для всієї сем'ї?... Я так колись марила про саможертву, так завсїди в думках працювала для других, — і от тепер, коли ся саможертва стоїть передо мною, кличе мене до себе, на мене нападає острах, гидота... Але-ж то працювати, а то... продати себе... Чоловік, котрого я не знаю, не відаю, буде моїм мужем, — нї, сього я не можу... На се я зроду-віку не пристану!... Не піду, не піду, не піду!... Нехай що хоче буде, а не піду!...

VI.

Петро Хильчевський був син бідного дяка з одного невеликого села. Ще бувши дитиною, він не раз бачив, що його старий батько, заляканий і принижений, завсїди гнув спину перед усїма, кого зустрічав на своїй житєвій стежцї: перед сьвящеником — „отцем настоятелем," перед благочинним, страхав ся всякої чутки про консисторию. В дитячу головку Петра не раз западала думка, що дяк— се той горох при дорозї, якого тільки той не скубне, хто не схоче. Часто й самі парафіяне глузували з його плохенького батька і взагалї відносились до його з неповагою. Заразом з сим він бачив, що становище сьвященика має в собі багато иньшого принадного. В його сем'ї говорили:

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„добре жити попам;“ теж саме говорили й иньші дяки та паламарі. Раз якось Петрів батько сказав прикре слово сьвященикови і за се його мало не прогнали з дяківства, і прогнали були-б, як би батько не перепросив сьвященика. Та сцена, коли його старий батько прилюдно перед усїма стояв навколїшках перед сьвящеником і мало не цїлував у його ніг, благаючи пробачити йому необережне слово і не губити його з сїм'єю, — отся сцена на віки засїла Петрови в голову. Бачив він далї і те, що до сьвященика парафіяне нїколи не зверталисъ так зневажливо („гей, дяче!...“), як до його батька, а навпаки — з шанобою та повагою, хоч по-за очи звичайно й лаяли. Найбільш подобалось Петрови, що сьвященика усї цїлували в руку і се здавало ся йому ознакою власти над усїми. Тим-то ідеалом щасливого, спокійного житя йому здавав ся стан сьвященика. Коли він забавляв ся з своїми братами та сестрами, або й з сусїднїми хлопцями, то завсїди вибирав для себе ролю сьвященика і тодї всїх менших примушував собі корити ся. Хлопцї, що товаришували з ним в играшках, швидко помітили його нахил до попівства, та так і прозвали його попом, але за таке прізвиско Петро нїколи не ображав ся.

Коли Петрови минуло десять лїт, батько одвіз його в духовну школу і на прощанє сказав: „учись, синку! Вивчиш ся — попом будеш, а не вивчиш ся — пропадеш!“ Сю батьківську науку Петро затямив добре і справдї почав пильнувати кождого слова, яке виходило від начальства. Цїлі години сидїв він над книжкою, виучуючи завдяня; в клясї був тихий і смирний, не мішав ся до забав своїх товаришів і думав тільки про те, щоб догодити начальникам. Він учив ся дуже добре, хоча наука притягала його не сама по собі, а тільки як спосіб — досягти такого становища між людьми, котре-б давало йому змогу не бідувати так як батько. Тим-то виучивши заданя і зробивши все, що наказував учитель, він більш нїчого не робив; сторонні книжки нїколи не були йому милі, він читати не любив. Коли не було роботи на завтра, він усе таки сїдав за книжку і починав писати які-небудь латинські або грецькі слова, що могли-б здати ся колись

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на далї. З товаришами не сходив ся; в клясї сидїв здебільшого мовчки на своєму місцї і або перечитував заданє, або дивив ся заїкавленими очима на той шарварок, що коїв ся перед ним. Инодї йому страшенно хотїло ся й самому вмішати ся в юрбу товаришів, побігати, попустувати, — але... за дверима кляси по коридорі ходив доглядач і що хвилини міг увійти в клясу учитель. „Петро бояв ся, щоб його не помітили серед товаришів, що саме тепер грали в мяча, або здіймаючи невимовний галас, бороли ся в кутку і навалившись один на одного, кричали: „мала купка!...“ Єдиною забавкою Петровою було — вивучивши заданя, забрати ся в яке-небудь самітне місце, — куди-небудь в бурян, в гущавину, — лягти там горілиць і, дивлячись у глибоке, безоднє, блакитне небо, поринати думками в будущину... Про що міг думати молодий хлопець? Думав він про те, як колись буде сьвящеником, як усї поважати-муть і шанувати-муть його; як нїхто не посьміє образити його; як він жити-ме в добрі та роскоші, не знаючи нї лиха, нї злиднів, — не так, як батько... І хоч опісля, вирісши, він бачив, що житє сьвящеників не таке вже дуже принадне, яким малювали йому його дитячі мрії, проте сьвященство зостало ся для його тією метою, задля якої він сидїв инодї ночи без сну і спочинку, вивчуючи заданя; задля якої він не давав волї усім тим потребам, на котрі така жадна буває молода вдача. З лїтами з Петра виробив ся сухий, черствий еґоїст, що думав тільки про себе. Таким він був і в семинарии: жива течія, що потроху пробивала ся поміж кращими, більш розвиненими семинаристами, анї на крихту не зачепила Петра; він уникав усього, що могло пошкодити перед начальством його репутациї тихого, смирного, ввічливого ученика. Раз товариші затягли Петра в театр і хоч йому дуже сподобала ся вистава, а про те він рішив не ходити більш нїколи в театр, бо се могло би пошкодити йому, коли-б начальство довідало ся. Всякі сторонні книжки, не-підручники, про які нїколи не говорили учителї, здавали ся йому дурницею, на яку не варто гаяти даремно часу, та ще й до того дурницею небезпечною, бо за читанє сторонніх книжок від начальства можна дістати кару і втратити ту ре-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

путацию, яку заробив він роками важкої праці та поклонів. Скінчив Петро семинарию дуже добре і йому навіть радили вступити до духовної академії, але він не згодив ся. Чого він туди піде? Наука ніколи не притягала його, а мети своєї він майже досяг, — буде з його вже!... Тепер можна збирати ті плоди, які сіяв він протягом десять років ученя!...

Петро поїхав на село до батьків, пожив там спочичиваючи з місяць, а потім почав шукати відповідної посади. Він скрізь роспитував, в якій парафії можна-б йому осісти ся. Разом з парафією шукав і жінки.

Одержавши від свого дядька о. Меркурія звістку, що поблизу помер сьвященик і парафія певно буде за дочкою небіжчика, Петро не гаячи часу зібрав ся в дорогу і незабаром уже гостював у о. Меркурія.

VII.

Повернувши з Заблудівки, о. Меркурій зараз же розшукав Петра, що, задовольняючи своїй потребі господарювання, назирав на току за молотниками, і покликав його в хату. Глянувши тілько на о. Меркурія, Петро помітив утішні для себе звістки і на його губах заграла вдоволена усьмішка.

— Ну, що, як? — ляконічно запитав він у о. Меркурія, йдучи поруч з ними у хату.

— А не скажу, — нехай кортить! — почав був о. Меркурій, але не видержавши додав: — Та що тут ще питати?... Завтра поїдемо в Заблудівку...

— То ви вже там усе росповіли?

— Та ні. Перебалакав тільки з старою... Зраділа сердешна, бо й справді — куди їй тепер вибирати ся! Не на шляху-ж жити-ме вона, та ще з дітворою...

— Ну, а молода що?

— А з молодою я не говорив, — се вже твоє діло... Та ти не турбуй ся? Кожда дівка хоче замуж. А ти-ж ще й не аби-який жених, — богослов та ще й студент...

— А ви-ж казали менї, що молода з примхами.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ах! які там примхи!... Всї вони такі і поки живе у батька на шиї, чує за собою теплий закуток та смашний шматок хлїба, то й вигадує чорти батька зна що, вередує. Поїду, каже, вчити ся, щоб нїкому не заваджати, щоб нї у кого не сидїти на шиї... Ат, дурниця, вигадки одні з безпечного житя! Тепер не тієї вона засьпіває.

О. Меркурій видимо сподївав ся найлїпшого кінця для свого почину після того, як перебалакав з Ганною Степанівною.

— Стара — добра людина, не задиркувата, тиха... Не страшна з неї теща буде... Ну, а з молодою ти вже сам управляй ся! Дївчина молода, здорова, не погана, та й розуму в неї багато...

— Ох, трохи боюсь я сих розумних жінок, — почав тихо Петро.—З їх усякі бувають; инодї така попадеть ся, що й сьвітови не радий будеш... Я раднїйший був би, коли-б вона не знала сих витребеньок та вигадок... А розкажіть-но менї ще раз про Заблудівку, — чого можна сподївати ся там?...

О. Меркурій втретє чи вчетверте почав оповідати небіжеви, що Заблудівка се така парафія, що кращої й не знайдеш; що „добрий“ сьвященик жити-ме там, як у Бога за дверима; що „доходи“ хоч і не великі були за о. Мойсея, — „так то-ж за його: не вмів небіжчик свого домагати ся“ і т. п...

Петро слухав і ваганнє його та острах перед розумною жінкою зникали помірно з тим, як о. Меркурій викладав йому принадну науку; „як добре жити та в добрі ходити.“ Він уже бачив себе господарем в Заблудівцї; З усїх боків плине до його богацтво, всї поважають його, всї йому кланяють ся, здіймають перед ним шапки... Через кілька лїт він — благочинний, бо хиба-ж в окрузї де єсть такий слухняний та справний сьвященик? Тодї й товариші його, сусїдні сьвященики запобігають у його ласки, слухають кождого його слова, їздять до його за порадою... Потроха він виростав у своїх власних очах, набирав ся поваги до самого себе і гордо дивив ся в будущину.

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Довго сієї ночи не міг заснути Петро, оповитий своїми думками про щасливе житє. А коли заснув, перед ним проносили ся ті-ж самі картини, про які він марив після розмови з о. Меркурієм. Його убога фантазия у снї малювала йому таке щасливе житє, якого образ утворив його нерозвинений розум, — житє без щоденного страху перед убожеством та зневагою, житє без клопоту, та турбот, спокійне, радісне. Тільки иноді побіч того безжурного, радісного житя стала якась темна пляма, що немов хмара сповивала все в туман. Вона зменшала ся, приймала образ людини, спочатку невиразний і роспливчатий, а потім все яснїйше та яснїйше виступала перед ним висока постать якоїсь жінки. Петро вдивляєть ся і бачить, що се його власна жінка, — тілько обличя не може він нїяк розглядїти: воно наче закутане в довгу хустку, що облямовує виразно тілько її плечі. Вона помалу скидає хустку і Петро бачить сумне — сумне, заплакане, блїде обличє. Чорні блискучі очи гнївно і з призирством дивлять ся на його... „Я розумнїйша від тебе, — шепочуть її блїді уста, — розумнїйша, розумнїйша... На що ти розбив моє житє, осоружний?.... Петро простягає до неї руки, але в ту-ж мить зперед очей у його зникає усе, неначе крізь землю провалюєть ся; він тілько чує якісь вигуки: „розумнїйша, розумнїйша! Розбив, розбив!...“ Сї вигуки стають все голоснїйші та голоснїйші, нїби сотня голосів разом вигукує їх, а луна розносить далеко навкруги; з чорної хмари простягають ся сотнї дужих рук; вони хапають Петра і трясуть його... Він хоче вирватись з тих рук, утїкти кудись, але його ноги безсило волочать ся по землї, заплутують ся одна за одну, а тим часом невідомі руки все трясуть та трясуть його...

— Та вставай ти, лежню! — чує він над собою якийсь голос; той голос видаєть ся йому знайомим, але він нїяк не може зміркувати, де і коли він чув його.

— Та що се з тобою? Нїяк збудити не можна! — знов почуває той самий голос, тілько далеко вже голоснїйше, неначе над самим вухом Петровим.

Петро раптом прокинув ся і почав продирати очи. Перед його ліжком стояв о. Меркурій і з усієї сили тряс

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його за плече. Крізь вікна пробивали ся золоті проміня теплого весняного сонця.

— А я вже хотів водою тебе облити! — жартуючи мовив о. Меркурій.

Петро схопив ся з ліжка.

— Хиба вже так пізно? — спитав він.

— А ти думав — рано? Незабаром десята година буде... Я собі й не туди, що ти й досї спиш; по хозяйству все клопотав ся. Та ти й сам завсїди рано вставав. Що се тобі таке стало ся?

— Та пізно заснув вчора, — пригадував Петро, — чогось нїяк не можна було заснути: качав ся, качав ся... на силу заснув... В ночи верзло ся щось...

— А ти хотів перед сватанєм заснути? — зареготав ся о. Меркурій. — А молода приснила ся? — лукаво запитав він, усьміхаючись в бороду.

— Приснила ся... — понуро відповів Петро.

VIII.

На дворі у о. Меркурія стоїть новенька бричка. Наймит ходить кругом неї, обмітає, обтирає її мокрою стиркою. Конї, теж вичищені, в новій упряжі, стоять привязані коло ясел; вони перестали їсти і тілько щурять свої чуткі вуха...

В хатї біганина і гармір: виряжають о. Меркурія та Петра на сватанє. О. Меркурій в новій рясї, причесаний, хутко бігає по салї: його бере нетерплячка. Він давно вже зібрав ся, а от Петро все чогось там ще копаєть ся. Лихо з сими молодими хлопцями, коли вони збирають ся в гостину до панночки! Здаєть ся, й кінця не буде сьому одяганю!

В другій, сумежній кімнатї перед зеркалом стоїть Петро в білій, виглаженій сорочцї, надїваючи галстух. Чорний зовсім новий сюртук, розіпятий на спинцї стільця, роскинув на обидва боки рукави. Петро вже довгенько пораєть ся коло свого одяганя, але чомусь сьогоднї руки не слухають його: вже кілька разів приміряв він свій

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

галстух, але нїяк не може до ладу завязати банта, бо руки його аж тремтять від зворушеня. Обличє Петрове, — чи то від тривоги, чи може від глаженого комірчика, — почервонїло і вигляд його показує, що він почуває себе не зовсїм то спокійно. Він їде свататись, побачить свою молоду... Що то буде? — Не вважаючи на всю єго певність, се питанє мимоволї залїтає в його голову і турбує її. „Чи удача, чи нї?“ — сотню разів питає він себе і нїчого не може придумати такого, щоб заспокоїти ся. „А може не їхати?“ — пробігла думка йому через голову, коли вже його неслухняні руки нарештї вправились з непокірним галстухом, але зараз же повстала иньша думка, що перемогла першу: „Отсе так вигадав!... А парафія, — де ти знайдеш другу Заблудівку?... Як почнеш перебирати, то все втратиш... Нї, поїду! Та й вона-ж мусить одружити ся зі мною, бо що-ж їй робити!... Тілько якось нїяково їхати... я її ще й разу не бачив... Коли-б хоч облизня не піймати, — тягла своє думка тим часом, як він цїлком машинально і несьвідомо надягав сюртук, — так соромно менї та нїяково, що аж млїсно стає... Чи їхати справдї..

— А чи довго ще я тебе ждати-му? — гримнув входячи в кімнату о. Меркурій, бо в його вже зовсїм, як кажуть, терпець увірвав ся. — Конї стоять запряжені, а він усе наче панночка то облизуєть ся то прибираєть ся то обтираєть ся!...

— Та я зараз, — виправдував ся збентежений Петро.

Глянувши на обличє своєго небіжа, о. Меркурій зареготав ся.

— Що се ти такою мокрою куркою дивиш ся? А ще й свататись думає!... Та яка дївчина за тебе за такого замуж піде?... Дивись на мене!

— Так же-ж не ви будете сватати ся, а я, — перебив Петро.

— А ти гадаєш, що менї на свойому віку не доводилось сього закоштувати? Га?... Привезли мене до моєї старої, дивлюсь я — дївчина гарна, ну я й... Посїдали ото ми на ослонї: я з одного краю, вона з другого, та й мовчимо. Сидїли, мовчали довгенько, а потім я осьмілив ся,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— почав потроха присувати ся до неї, а вона все відсуваєть ся від мене, — аж поки не досунулись ми до самого краю. Тоді я підштовхнув її ліктем, взяв за руку та й кажу: „Чи підете за мене, Маріє Василївно?“ — А вона почервоніла, закрилась рукавом,—„а вже-ж піду,“— відказує. Отак то в старовину сватались!... Бач, як легко!...

— Добре вам тепер казати — легко!

— Та не бій ся ти! Дивись орлом — тоді все твоє буде. Ти думав,—з дівчатами як треба?... А, ти вже зовсім зібрав ся? —Ну, ходім сідати, а то вже й так не рано.

— Ну, Господи помагай! — промовив о. Меркурій, вилізаючи на бричку, що під вагою його не дуже то худенького тіла зовсім схилила ся на бік, і перехрестив ся.

Петро мовчки сів коло його.

IX.

Коні миттю винесли їх з села за царину і побігли шляхом, що гадюкою вив ся поміж зеленими полями та степами, то спускаючись в яри, то знов підіймаючись на горбки. Сонце стояло вже високо і своїм теплим, ласкавим промінєм голубило подорожних. Десь у високости, під самим небом жайворонок завів свою голосну пісню. Скрізь чутний був сьвіжий, молодий подих весни.

Але Петро не вважав на красу природи. Всю дорогу він мовчки сидів поруч з дядьком і тілько инодї відповідав два-три слова на єго питаня.

— Боїть ся бідний хлопець гарбуза! — думав о. Меркурій, поглядаючи часом скоса на Петра.

А Петро, чим далї їхали, тим спокійнїйшим робив ся. Його практична, урівноважена натура поборола вже всякі невтїшні думки та ваганя, і він уже майже спокійно дивив ся на своє становище жениха. „Буде те, що має бути, — думав він. — Подивлюсь, — як що не вподобаєть ся, то я й назад... Адже-ж усї так роблять“...

— Ось і Заблудівка! — промовив о. Меркурій.

Петро почав пильно вдивляти ся в те, що було перед його очима. Вони саме виїхали на гору і перед ними

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

роскинуло ся широко на всї боки велике село. По серединї вилискував ся на сонцї сталевим блиском чималий став, що подекуди позаростав очеретом та сїтником. За ставом густо стояли хати, напів позакривані садками, що саме почали розвивати ся; трохи далї від ставка високо в гору підіймала ся біла під зеленим дахом церква. Золотий хрест блищав на сонци і, здавало ся, манив Петра до себе. Він здійняв шапку і перехрестив ся.

— Велике село! — промовив він.

— А велике! — ствердив і о. Меркурій. — Гарне село і церква зовсім нова... А он, бачиш, — у лїворуч від церкви будинок?... Ото й оселя сьвященика...

— Ото, що з садком коло хати і корова на подвірю пасеть ся?...

— Ото-ж вона саме й єсть...

Конї побігли з гори швидше, з'їхали вниз на греблю, і оселя сьвященика сховала ся за густими вербами, що росли на березї ставка. Здалека Петрови оселя вподобалась: хата видавала ся чималою, кругом стояло ще кілька надвірних будинків, навкруги чималенький, густий садок... Нїчого, — жити, здаєть ся, можна буде...

— О. Мойсей небіжчик трохи позапускав усе, — навчав о. Меркурій, — але скоро можна все поправити. Що не кажи, а парафія добра...

— Та й менї вона до смаку!...

Вони вже під'їздили до двора. Гурток дїтвори, що грав ся на дворі перед хатою, побачивши бричку, сипнув у хату.

— Ото-ж твої родичі! — мовив жартом о. Меркурій.

Бричка в'їхала в двір і зупинила ся біля ґанку. О. Меркурій зліз перший, а за ним помалу спустив ся з брички і Петро. Обтрусившись трохи, вони увійшли в ґанок, а потім в прихожу і почали роздягати ся.

— Нїкого не видко, — тихо прошепотів Петро і в його голосї знов щось затремтїло.

— Прибирають ся мабуть, — відповів теж пошепки о. Меркурій, розчісуючи свої коси гребінцем. — Ти вже роздягся? Ну, добре; ходїм сюди, — додав він, відчиняючи двері в салю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В салї не було нїкого. Тілько за дверима чутно було якесь трівожне шепотїнє, якийсь шелест.

Петро пройшов повздовж салї і озирнув ся... Звичайна обстава небогатої сьвященицької сїм'ї; нїщо не говорило нї про великий достаток, нї про крайне убожество...

Рипнули двері і в салю увійшла жінка з блїдим, заплаканим обличєм. О. Меркурій схопив ся з місця і почав витати ся.

— Здоровенькі були, Ганно Степанівно! Як живете?... А отсе мій небіж — Петро Миколаєвич Хильчевський...

Петро підійшов і протягнув руку господинї; щось неначе кольнуло його і він раптом схилив ся до її руки і швидко поцїлував її, так що Ганна Степанівна не встигла навіть цофнути своєї руки.

— А ми отсе до вас зібрали ся, — почав розмову о. Меркурій, пильно вдивляючись в обличє господинї і силкуючись прочитати на йому цїкаву звістку. — Приїхав до мене в гості небіж, нудьгує, — от я й думаю, чому-б не поїхати йому, щоб, знаєте, трохи розважити себе... — дипльоматично провадив розмову о. Меркурій, бо й йому якось нїяково було, та ще при Петрі, зараз же нагадати Ганнї Степанівнї, чого власне вони з небіжем приїхали.

— Спасибі вам, — вклонила ся Ганна Степанівна.

— А що-ж се Надежди Мойсеївни не видко? — спитав знов о. Меркурій. — Молоді люде... їм веселїйше з молодими, нїж з нами, старими...

Якась хмарка пробігла по обличю Ганни Степанівни і затуманила його; неначе вираз болю з'явив ся в її очах після слів о. Меркурія, але вона як могла спокійно відповіла:

— Та вона ще прибираєть ся... незабаром вийде...

О. Меркурій помітив ваганє і сумний погляд Ганни Степанівни і зараз же розміркував, що треба випитати її, бо тут є щось непевне.

— Ти-б пішов тим часом у садок, — обернув ся він без церемонії до небіжа, — чого тобі з нами, старими, сидїти?...

Петро підняв ся і вийшов з хати. Його гризло почутє сорому; нїяково йому було страшенно; він радий був

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

би крізь землю провалити ся, аби лиш не бачити сієї блїдої жінки з смутним обличєм і заплаканими очима. Йому здавало ся сієї хвилини, що він робить якесь велике лиходїйство, якесь нелюдське надужитє і що за се має зараз-же дістати якусь страшну кару...

Скоро двері за Петром зачинили ся, Ганна Степанівна перемінила ся. Вона присунула ся близше до о. Меркурія і нервовим, болїзним шепотом заговорила:

— Що менї робити?... Стало ся те, чого я сподївалась... Затяла ся: „Не хочу“ — каже... Скільки я благала, скільки просила, — нїчого не помагає... Спершу навіть слухати не хотїла, а потім... Продати, каже, хочете мене... торгуєте мною... Хто-б сказав, що таке від рідних дїтей почуєш? Чи я-ж не раднїйша, щоб усе було як найкраще... Боже мій, Боже мій!... — заридала вона.

О. Меркурій сидїв ні в сих, ні в тих. Він щиро жалїв Ганну Степанівну, але-ж у його в душі підіймало ся й почутє образи за себе й за небіжа. — „Де-ж таки, — вчера подавала надію, казала, що все буде по нашому, а сьогоднї, як ми приїхали, то вже й назад!... Се-ж сором... Не добре, Ганно Степанівно!...“ — міркував собі о. Меркурій.

В салї чутно було тілько тихе, уривчасте хлипанє Ганни Степанівни, та з сумежної кімнати доносило ся цоканє годинника.

— Се останнє слово? — запитав нарештї о. Меркурій.

— Я й сама не знаю, — з роспукою в голосї відповіла Ганна Степанівна. — Поговоріть ще ви з нею... Може ви її переможете, бо я нїчого не вдію.

— Попробую, — згодив ся о. Меркурій.

X.

Тим часом Надя сидїла у своїй кімнатї — безсила, розбита після недавної розмови з матїрю. Вона чула, що хтось приїхав і догадала ся, хто то мав бути. Голова її йшла кругом; перед нею повстало страшне питанє: —

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„що робити?“ Вона рішучо відповіла матери, що ні за кого не піде замуж, але в глибині її душі вагала ся, і се ваганє тим дужче мучило її, чим більше вдумувала ся в обставини житя своєї родини. Не легко взагалі розвязувати такі питання, коли від того чи иншого рішеня залежить добробит близьких, дорогих людей. Сотні разів Надя передумувала своє становище і сотні разів не знаходила певної відповіди, на якій вона могла-б цілком стати. „І туди горяче, і сюди боляче“ — се було для неї не жартом, а самою глибокою житєвою драмою. Нарешті вона надумала і знайшла, як здавалось їй, певне рішенє. Вона задля родини пішла-б замуж, але тільки за такого чоловіка, якого вона-б хоч трохи знала. Але йти за чоловіка, що домагаєть ся її, не відаючи, що вона за людина, — се здавало ся їй такою страшною, нелюдською образою, що вся вона аж тремтіла з обридженя від самої думки про такий шлюб. „Хиба я йому потрібна?“ — думала вона, стоячи коло вікна. — „Заблудівка його принаджує. Йому однаково, з ким одружити ся, аби парафія... Ні, я так не можу... не можу...“

Погляд Наді блукав по стежках саду, що вили ся перед її вікном і зупинив ся нарешті на якійсь постаті, що тихо ходила в садку поміж деревом. „Якийсь чоловік,“— подумала вона і серце її так важко забило ся, що вона схопилась за груди рукою. Вона догадала ся, хто то був...

— Яке гидке, нахабне обличє,—думала вона далі. — І от за сього чоловіка мене хотять видати...

Але Надя помилила ся: тілько ворожість до того чужого їй чоловіка надала йому в її очах вираз нахабности. Петро тепер почував себе зовсім погано. Драма, яку прочитав він на вимученому лици господині, так вразила його, що йому аж страшно стало. Ходячи по садку, що тількотілько почав одягати ся зеленю, він бажав одного:—коли б швидше вирватись звідсіль. Він ще не бачив Наді, але в тому, що вона й досі не вийшла, він добачав нехтуваннє, зневагу над собою. Але разом з острахом його брало й друге бажаннє: — побачити ту горду дівчину, що очевидячки нехтувала ним, дивила ся може на його з при-

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

зирством... Що робить ся там, у хаті? думав він. — Чого се дядько так довго не кличе мене?...

— Паничу! — десь здалека почув ся незнайомий голос.

Він швидко обернув ся. Коло ґанку стояла наймичка і гукала на його. Він пішов до ґанку поспішаючись.

— Матушка просять в горниці обідати, — промовила наймичка.

Петро зітхнув, наче се була зовсім не та звістка, якої він так нетерпляче дожидав ся.

— Добре! Зараз іду! — відповів він наймичці.

Увійшовши в салю він побачив самого о. Меркурія, що стояв коло стола замислений. Почувши чиюсь ходу о. Меркурій обернув ся і побачивши Петра, замахав на його руками. Вигляд о. Меркурія був збентежений і виразно показував, що все склало ся так, як того він зовсім не сподівав ся.

— Не вийшла, — пошепки почав він, коли Петро підійшов до його, — нічого не порадиш! Такого носа наклеїла нам, що й на сьвіт Божий дивитись соромно...

Петро мовчав.

— Стара бідкаєть ся, плаче, просить, та нічого не вдіє. От уперта душа!... Вже я сам хотів побалакати з нею, так не схотіла вийти.

— Нічого не вдіємо, — мовив Петро.

— Та я й сам тієї думки, але-ж Заблудівка,— одно слово — Заблудівка!... Пропаде ні за що парафія!... Ні, я таки спробую ще... От за обідом певно побачимось з нею...

Петра наче хто обухом ударив у тімя. Йому було і страшно і соромно зустріти ся з Надею, але-ж з другого боку й кортіло побачити ту „уперту душу.“

— Тікаймо швидше, — якось несьміливо і не дивлячись дядькови в очи промовив Петро, — бо нічого не вийде з сього...

— От ще таки вигадав! — сердито сказав дядько забувши вже, що перед хвилею і сам був такої-ж думки.

В сю саме хвилину поклпкали їх до столу.

Надя спершу не хотіла виходити на обід, але далі їй забажало ся побачити близше того чоловіка, що так

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

запопадливо домагав ся її, та й не її власне, — так думала Надя, — а парафії. „Подивлю ся на те чудо, — рішила Надя, — і коли він почне притьмом приставати до мене, то я йому прямо скажу, що ніколи не буду його жінкою.“

Коли вона увійшла в їдальню, „чудо“ вже сидїло за столом поруч з о. Меркурієм і зігнувшись, дивило ся собі мовчки в тарілку. Всї очи звернулись на неї, скоро вона переступила поріг.

— А, Надежда Мойсеївна!—заговорив, удаючи з себе веселого, о. Меркурій, — аж ось коли ми вас побачили! Здоровенькі були!... А отсе мій небіж...

Надя мовчки привитала ся з гостями і сїла за стіл. Місце її за столом припало як раз проти Петра і вона дивила ся на його сьміливо, з погордою, неначе викликуючи на борню з собою. Петро не зміг витерпіти її уважного, холодного, аж ворожого погляду і знов втупив свої очи в тарілку.

— Що се вас не видко? — знов почав розмову о. Меркурій.

— Нездужаю, — коротко відповіла Нада.

— При ваших лїтах та ще й нездужати!... Та я ніколи не був слабий, як був молодим. Правда, Петре? — звернув ся він до небіжа, наче той справдї міг посьвідчити те, що дїялось тодї, коли його ще й на сьвїтї не було.

— Не знаю, — проказав він, глянувши з зачудованєм на дядька і весь спалахнувши, бо помітив, що Надя гостро дивила ся на його, наче ждала його відповіди.

Всїм стало якось нїяково, наче якась невідома сила здержувала всїх і не давала говорити вільно. Навіть о. Меркурій, що почав був жартовливу розмову, після невдачного звороту до небіжа затих. Дивне вражінє зробив на всїх той погляд, якими кидала на свого жениха Надя.

Тихо й сумно пройшов обід; говорили мало, і то найбільш о. Меркурій та Ганна Степанівна. Надя сидїла мовчки і, здавало ся, розважувала свої спостереженя; Петро не чув стільця під собою, так йому було погано під тим нерухомим, холодним поглядом Надї.

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

По обіді Надя зараз пішла до себе у сьвітлицю. Спостереженя її були цілком неприхильні до свого жениха; він здавав ся їй дурним, нерозвиненим практиканом, що навіть думати не може ні про що иньше окрім звичайних річей та практичних діл. „І за отсе опудало хотять віддати мене!... Ха, ха, ха!“ — аж зареготала ся вона, але регіт той був зовсім не веселий, а примушений. Щось щеміло в неї далеко-далеко під серцем. — „Ніколи сього не буде! Забуду навіть і думати про його!... Юрчику, йди до мене, голубчику мій маленький! — гукнула вона до малого братика, що в сумежній кімнаті майстрував щось з палиці. Він кинув палицю і вбіг зараз до Наді.

— А я отсе коня роблю собі, — загомонів він. — Очи його блищали, личко розгоріло ся і аж пашіло дитячим румянцем. — Бо треба їхати...

— Куди ти поїдеш, любий мій? — говорила Надя, беручи його, на руки і цілуючи та пригортаючи до себе.

— Бо менї Приська казала, що ми маємо кудись їхати... От я й зроблю коня... Приська казала менї: „Гуляйте, паничику, бо вже от-от незабаром поїдете звідсіль...“ Куди ми поїдем, Надю? Куди? — скажи, Надю! — ласив ся хлопець до сестри, що дуже любила його.

Дитяче щебетанє в саме серце вразило Надю. Слухаючи се щебетанє вона блїдла; якийсь жах виразно відбивав ся на її обличю.

— Та ну-ж бо, Надю, скажи.. А я сяду на передок та буду поганяти коней... Но, гнїдий!... Можна на передок, Надю?

Кожде слово маленького Юрчика наче ножем краяло Надине серце, наче горячим піском посипали її голову. „Куди вони поїдуть?“ — се питанє, вимовлене устами невинної дитини, так виразно стало у неї перед очима, що вона нїби бачила ті огневі букви, якими було написане се питанє. Куди подінуть ся отсї дїти, Юрчик, що його вона без міри любить? Куди?... Надя обернулась кругом, наче шукала відповіди, але все округ неї було так само нїме, мовчазне; в її серці раптом прокинув ся такий жаль до всього — до Юрчика, до матери, до своєї кімнатки, де вона зросла, до свого садка, що в йому

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

кожда деревина, кождий кущик був її знайомий, милий; до села, де вона знала всіх людей; до всього, всього тутешнього, рідного, свого, що вона аж застогнала від болю... Все те покинути, віддати родину на бідність, на зневагу... о, ні, — се занадто важка жертва, се вище її сил...

А хлопя не вгавало, воно термосило Надю за рукав, допитуючись:

— Куди-ж ми маємо їхати? куди? Скажи, Надю!...

— Нїкуди, голубе мій, дитино моя люба!... — горяче шепотїла Надя, міцно пригортаючи до себе свого „мазунчика“ і обсипаючи його горячими поцїлунками. — Нїкуди не поїдемо, завсїди тут жити мемо... Нїкуди, я не віддам тебе, мій Юрчику дорогий!...

Щось наче порвало ся у неї в серединї; вона закрила лице руками і заридала. А Юрчик стояв коло неї, злякано дивив ся своїми нетямущими очима і нарештї й сам почав плакати, забувши про своє досадне питанє.

. . . . . .

Через деякий час в кімнату, де сидїла Надя, увійшла Ганна Степанівна і несьміливо запитала у дочки:

— Там... о. Меркурій в останнє питає... чи...

— Скажіть їм, що я готова йти за його, — промовила твердим, впевненим голосом Надя і рішуче махнула рукою...

Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ЗЕРНЯТКА.

I.

Щастя хочеш ти зазнати?
Щастя дурно не даєть ся:
Тільки той його придбає,
Хто за його в бою бєть ся.

У великім нашім бою
За нового дня сьвітання
Тільки й можна мати щастя,
Варте людського бажання.

II.

Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднай ся ти:
Вкупі більше зробиш дїла,
Швидче дійдеш до мети.

Як на силу ти богатий, —
Не єднай ся ти з гуртом:
Буде силу він спиняти:
Сам іди своїм шляхом!

III.

Говорять люде: не зітхай,
Чого нема, то й так нехай!
І я говорю: не зітхай,
Коли нема, — борись, придбай!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

IV.

Красше кривду вже терпіти,
Ніж самим її чинити,
А ще красше, пане-брате,
Ні чинить, ні зазнавати:
Сил набравшись і надії,
Не терпівши, скинуть з шиї!

V.

Гей, по чім дурного знати?
Що роскваснв губи й плаче!*)
Пане-брате, пане-брате,
Той дурний — то ми неначе:

Всї з зітханнями, з жалями
Озивають ся до неба...
Гетьте к бісу з плаксіями!
Нам борців, нам дїла треба!

VI.

От кажуть — пригоди
Учать людей згоди.
Невже на пригоди
У нас недороди?
Здаєть ся, богато
Пригод нам бувало, —
Чомусь тільки згоди
У нас досї мало!

VII.

На вбогому — лати,
На богачу — шати,
Та не йди сорочки
В дуки позичати:
Коли чим не маєш
Прикрить свою спину,
То йди просить, брате,
В убогу хатину!

---

*) Народня приказка.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

VIII.

Кажуть: Бог нерівно ділить,
Жде, щоб люде поділились
По братерському, без сварки...
А вони і посварились!

То дурниця! Я не вірю!
Бог робити так не може:
Він є Бог і має силу, —
Хай поділить нас як гоже!

А як сили Він не має
Порівняти лати й шати, —
На що зводити на сварку?
На що кепсько поділяти?

IX.

„Якої віри ти?“ — хтось цигана спитав.
— Якої-ж треба вам?“ — той відповів.
Кого тобі сей циган нагадав?
Та наших земляків-панів.

X.

Є приказка: кому біда докучить,
То той уже ся розуму научить.
Зазнали ми не то біди, а й муки,
А все тії не відаєм науки:
Хоч, кажуть, нас великі мілїони,
А все бємо своїй бідї поклони.

1898.

Борис Грінченко.

Generated on 2015-07-11 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ТАКА СОБІ ПРОСТА МУХА.

НОВЕЛЯ

Кнута Гамсуна.

Ми познайомили ся з собою так, що одного дня я сидів і писав, а вона відчиненим вікном влетїла до мене і стала танцювати довкола моєї голови. Очевидно притягав її до себе спірт, яким я змивав своє волосє. Кілька разів хотїв я її ударити, але вона на се не зважала. Тодї вхопив я за ножицї.

Треба вам знати, що я маю ножицї до паперу; великі і гарні ножицї; я уживаю їх за протичку до люльки і за рогача до печі і забиваю ними цьвяхи у стїни; у моїй вправній руцї се завсїди страшна збруя. Кілька разів помахав я ними у повітрю і муха відлетїла.

Але за хвилинку вона вернула ся і почала знову свій танець. Я зірвав ся і присунув свій стіл близше до дверей. Муха прилетїла за мною. Почекай, я зроблю тобі збитка, подумав я собі. І тихенько я відійшов і змив спірт зі свого волося. Се помогло. Муха сїла собі доволї засумована на баню від лямпи і не рушала ся.

Тягло ся се так добру хвилину; я працював дальше і зробив справдї дуже богато. Але з часом надокучило менї все бачити перед собою ту саму муху, коли я тілько підняв очи. Став я їй придивляти ся: була то собі така проста муха, середньої величини, добре збудована, з сїрими крилами. „Руш ся троха!“ кажу. Але вона не рушала ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Забирай ся!“ сказав я і махнув за нею рукою. Тодї вона підлетїла, покружляла по комнатї і вернула ся знову на баню лямпи.

З сеї хвилї і почала ся наша справдїшна знайомість. Я набрав респекту перед її витревалістю; видко, добре знала, чого хотїла; і своїм виглядом вона й зворушила мене; схилила головку на бік і дивила ся на мене засумована. Ми почули однакові почутя; вона зрозуміла, що я почав нею займати ся, і поступала собі відповідно до того; щораз більшу свободу видко було в її рухах. Вже пополудни, коли я хотїв вийти, перелїтала вона менї дорогу перед дверми і хотїла мене здержати.

На другий день встав я рано як звичайно. Саме тодї, коли я вертав від снїданя і хотїв брати ся за роботу, стрітив я в дверех свою муху. Я кивнув їй головою. Вона забренїла кілька разів по цїлій комнатї і сїла собі на моє крісло. Але я не просив її сїдати, бо сам потребував крісла. „Забирай ся!“ кажу. Вона підлетїла кілька цалїв у гору і знову сїла собі на крісло. „Коли так, то я сїдаю!“ — сказав я їй і справді сїв. Муха злетїла з крісла і сїла на мій папір. „Ідеш ти собі!“ кажу. Вона мовчить. Я подув на неї, вона скулила ся, але не хотїла забирати ся. „Не хочеш ти зважати на мене, то й я на тебе не буду зважати!“ кажу їй. Вона вислухала мене і подумала над тим, що я сказав, але таки постановила собі не рушити ся з місця. Тодї я вхопив за свої ножицї; вікно було відчинене — я й не подумав про се — і муха вилетїла.

Кілька годин не було її. Цїлий той час я ходив і жалував, що сам її випустив. Куди вона полетїла? Хто знає, ще яка лиха пригода стрїне її! Вкінци сїв я собі на своє місце і мав намір почати роботу; але серце моє було повне сумного передчутя.

Надлетїла муха. Принесла з собою щось погане на задній нозї. „Ти на сьмітю була, моя скотинко!“ — кажу я до неї; — „тьфу!“ Але я таки тїшив ся, що вона вернула ся, і зачинив добре своє вікно. „Як ти можеш вибирати ся на такі прогульки!?“ — кажу я. А вона подивила ся на мене так, якби тїшила ся, і відповіла менї тілько „ба!“ на те, чому вибрала ся на прогульку. Я ще

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ніколи не бачив мухи такою веселою; від неї й я набрав ся веселости; сказав також „ба!“ і засьміяв ся сердечно. „Ха-ха! чи бачив хто коли такого дітчика-муху!“ кажу я. „Ходи-но сюди, я поскробаю тебе троха попід бороду, ти збитошнице!“

Вечером хотїла вона знову, так як вчера, не пустити мене в двері. Але я не послухав її і ужив своєї поваги. Все те дуже гарно, що вона мене любила; але що вечера задержати мене дома — се вже не було в її силї. І я насилу перейшов попри неї. Я чув, як вона лютила ся там у серединї, і кликнув до неї знадвору: „Добре тобі так; тепер ти сама бачиш, як то приходить ся самому сидїти. Бувай здорова! Тепер ти сиди собі там сама!“

Другого дня отся мала муха зі сьмітника виставила мою терпеливість на неодну пробу. Коли до мене прийшли люде, вона була заздрісна і своєю нечемністю проганяла їх за двері. Коли я потім докоряв її за такі поступки і хотїв її трохи потермосити за чуприну, вона скочила стрімголов від помосту аж до стелї і сїла собі там, так що аж менї самому закрутило ся в голові. „Адже ти впадеш!“ крикнув я до неї. Але мої перестороги на нїщо не придали ся. „Коли так, то сиди-ж собі там!“ — сказав я і обернув ся до неї плечима. Тодї вона злетїла в низ. Мало того, коли я зовсїм не зважав на неї, вона перетїла менї попри самий ніс і з лопотом упала на мою рукопись. Тут почала проходжувати ся собі так спокійно, якби я вже не мав нїяких ножиць дома. Треба, думаю собі, починати з нею лагідно. Так я й кажу їй приязно: „Не ходи по рукописи, бо поваляєш ся чорнилом; я-ж тобі тілько добра бажаю.“ Але вона мов би не чула моїх слів. „Не казав я тобі вже раз, щоб ти не ходила по папері!“ повторив я. „Се грубий, концептовий папір, і то ще заскалиш собі ногу.“ Нїщо з того, вона мов би нїчого не лякала ся. „Чи бачив хто таку упертість!“ крикнув я розлючений; „невже-ж таки сей папір не рапавий?“ Нї, для неї не був він анї троха рапавий. „Менї буде прикро,“ кажу я, „радше вже возьму иньший аркуш паперу!“ Але коли я хотїв узяти иньший аркуш, вона забрала ся.

Generated on 2015-07-11 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Минали днї і тижнї. Ми привикли до себе, працювали разом на рiжних паперах, разом тїшили ся і сумували. Вона була страшенно примховата, але я зносив усї її примхи терпеливо. І так на приклад дала вона менї докладно пізнати, що не любить протягу, і тому в мене вікна і двері все були зачинені. Але проте нераз приходило їй на думку, зіскочити просто зі стелї і вдарити собою об замкнені вікна, так якби хотїла їх висадити. „Коли чого тобі потрібно, то вже красше виходи дверми!“ казав я і відчиняв їй двері. Нї, вона не хотїла туди виходити. „Отже як? ідеш чи не йдеш?“ питаю ся. „Раз, два, три!“ Нїчого не каже. Я грюмнув дверми і вони зачинили ся.

Але небавом прийшло ся менї жалувати свого пересердя.

Одного дня муха забрала ся. Рано завважала хвилину, коли слуга входила у комнату, і висмикнула ся дверми. Я зрозумів, що вона зробила се з пімсти, і довго ломив собі голову над тим, що менї чинити. Потім вийшов я на подвірє і кликав її, щоби вернула ся, бо не можу без неї жити. Нїщо не помогло, нїчим не міг я її приманити до себе, і мене взяла туга за нею. Я повідчиняв усе, що в моїм домі можна було відчинити, поклав свою рукопись на вікно, на вітер і слоту; нехай бачить, що я нїчого не жалую, і проходжує ся по нїй кілько схоче. Я питав ся у своєї господинї за мухою, лляв знову на своє волосє страшенно богато спірту і принаджував її і називав її своїм найлїпшим приятелем і моєю двірською мухою, аби їй підхлїбити ся — все надармо.

Аж ось перед полуднем на другий день вона вернула ся. Але не сама, лише зі своїм коханцем з улицї. З радости, що вона вернула ся, я все вибачив їй і навіть якийсь час поводив ся чемно з її коханцем. Але чого за богато, то за богато! Все має свою міру. Спершу вони усадовили ся, перекидали ся поглядами і терли ся одно об друге тїлом; нараз коханець кинув ся на неї так, що я аж почервонїв ся. „Що ви робите і то при людях!“ скрикнув я і насварив їх: „Красше би сховали ся куди-небудь з такими нечемностями!“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сей докір взяла вона менї за зле, задерла голову до гори і дала менї докладно пізнати, що я очевидно заздрісний. „Я заздрісний!“ засвистав я; „заздрісний на отого-о! нї, знаєш, се вже неправда!“ Але вона задерла ще більше голову і повторила те заме. Аж тодї я встав і сказав такі слова: „З тобою я не гадаю сварити ся; се було би не по лицарськи з мого боку; але подай-но ти менї свого волоцюгу-коханця, я вже дам собі з ним раду.“ І я вхопив за ножиці.

А вони давай тепер з мене насьміхати ся! Сидїли собі там з краю стола і аж трясли ся та немов говорили: „Ха-ха! чи нема в тебе ще яких більших ножиць, ще більших!“ — „Вже я вам покажу, все одно, чим небудь побю,“ відповів я. „З простим лїнеалом в руцї пійду на сего драбугу.“ І я замахнув ся лїнеалом. Тодї вони засьміяли ся ще більше і показали менї свою погорду зовсїм виразно. „А ви що знову починаєте!“ крикнув я грізно. Але вони не зважали на мене, ся хвилина не здавала ся їм грізною і небезпечною, вони підійшли до себе з неприличними рухами і ось-ось мали вже обняти себе. „Годї!“ крикнув я на них. Але вони таки зробили що хотїли. Перед моїми очима! Тодї вже не стало менї терпцю, я підняв лїнеал і махнув ним як блискавицею. Щось я роздавив, щось розплило ся, мій добре вимірений удар поклав їх обоє трупом.

Так закінчила са та знайомість.....

Була се собі маленька, звичайна муха з сїрими крилами. І не було нїчого особлившого на нїй. Але, доки вона жила, неодну веселу хвилю справила вона менї.

Переклав

О. М.

Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

З дрібних оповідань Антона Чехова.

I. Сьвідомий переступник.*)

Перед слїдчим судиєю стоїть малий, незвичайно худий мужичок в пестровій сорочцї і латаних штанах. Його лице, поросле волосєм і рябе, а очи, ледви видні зпід густих, обвислих брів, мають вираз понурої суворости. На голові цїла кучма давно вже нечесаного волося, що надає йому ще більшої павучої суворости. Він босий.

— Денис Григорєв! — зачинає слїдчий судия. — Приступи близше і відповідай на мої питаня. Дня семого липня сего року желїзничний сторож Іван Семйонов Акінфов, переходячи рано по лїнії на 141-ій верстї застав тебе, як ти відкручував шрубку, якою примоцьовують шини до порогів. Ось вона, тота шрубка!... З котрою то шрубкою він і затримав тебе!... Чи так воно було?

— Чого?

— Чи так воно було, як обясняє Акінфов?

— Звісно, було.

— Добре; а длячого-ж ти відкручував шрубку?

— Чого?

— Ти покинь то своє „чого“, а відповідай на питанє: на що ти відкручував шрубку?

— Якби не потрібно, не відкручував би, — хрипить Денис, поглядаючи на стелю.

---

*) Оповідання I—V з серии „Пестрые разсказы“, 11-те виданнє 1898 р.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— На щож вона тобі потрібна ся шрубка?

— Шрубка? Ми зі шрубок робимо грузила.

— Хто такий — ми?

— Ми, люде... Клїмовські мужики, значить.

— Слухай, чоловіче, не удавай ідіота, а говори розбірно. Нема тут чого брехати про грузила!

— З роду не брехав, а тут брешу... — муркоче Денис, кліпаючи очима. — Та чи-ж можна, ваше благородіє, без грузила? Коли ти насадиш на гачок живця або „виползка“, то хиба він піде на дно без грузила? Брешу... — усьміхає ся Денис. — Чорт в нїм хиба, в тім живци, коли по верху буде плавати! Окунь, щупак, меньок все на днї хапає, а котра, як що по верху плаває, то тоту хиба лише „шилїшпер“ вхопить, та і то рідко... В нашій ріці не жиє шилїшпер... Ся риба любить простір...

— На що ти про шилїшпера розповідаєш?

— Чого! Таже ви самі питаєте! У нас і пани так ловлять... Найостатнїйший хлопчиско не буде вам без грузила ловити. Розуміє ся, котрий не знає, то той і без грузила піде ловити... Для дурня закон не писаний...

— То ти кажеш, що ти відкрутив тоту шрубку на то, щоби зробити з неї грузило?

— А щож би? Не на забавку-ж!

— Але на грузило ти міг взяти олова, кульку, який цьвяшок...

— Олова на дорозї не знайдеш, треба купити, а цьвяшок нездалий... Лїпшого як шрубка і не найти... І тяжка, і дїрка є.

— Он якого дурня удає з себе! Наче вчера народив ся, або з неба упав... Хиба ти не розумієш, дурна голово, до чого веде тото відкручуванє? Нехай би сторож не доглянув, так би поїзд міг зійти з шин, людей би убило! Ти би людей убив!

— Заступи Господи, ваше благородіє! На що-б я убивав! Або-ж ми нехрещені, чи лиходії які? Слава Тобі Господоньку, паноньку хорошій, вік я прожив, тай не то щоб убивав, але й гадки такої в голові не було... Спаси і помилуй, Царице небесна... Що се ви!

Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— А від чого-ж, ти думаєш, розбивають ся поїзди? Відкрути дві-три шрубки, і готове нещастє!

Денис усьміхаєть ся і недовірчиво споглядає на судию.

— Се-се! Вже стілько літ ціле село відкручує шрубки і Господь стеріг, а тут би і поїзд розбило... людей убив... Якби я шину забрав, або скажім, поліно поперек їхньої дороги поклав, но, тодї, може бути, звернуло би поїзд, а то... тьфу! шрубка!

— Та зрозумій же ти, що шрубками примоцьовані шини до порогів!

— Та се ми розумієм... Ми-ж не всї відкручуєм, а й лишаєм... Ми по дурному не робим... ми з розумом...

Денис позїхає і хрестить рот.

— Торік тут зійшов поїзд з шин, — каже судия. — Тепер вже знаєм, чому...

— Що кажете?

— Тепер, кажу, знаєм, чому торік поїзд зійшов з шин... Я вже розумію!

— На то ви й учені, щоби розуміти, ласкавцї наші... Господь знав, кому давав розуміне... Ви от і розсудили, що і як, а сторож, також хлоп без нїякого розуміня, хапає за обшивку тай тягне... Ти вперед роздумай, а потім вже тягни! Звістно — хлоп і хлопський розум... Запишіть також, ваше благородіє, що він мене два рази по зубах ударив і в груди...

— Як у тебе трясли, то найшли ще одну шрубку... Де ти її відкрутив і коли?

— Се ви про сю, що під червоною скринчиною стояла?

— Не знаю, де вона у тебе стояла, досить, що найшли. Коли ти її відкрутив?

— Я її не відкручував, менї її дав Гнатко, син кривого Семена... Се я про сю, що під скринкою стояла, а тоту, що на дворі у санях качає ся, то ми разом з Мітрофаном відкрутили.

— З яким Мітрофаном?

— З Мітрофаном Петровим. Хиба ви не чули за него? Він у нас неводи робить і панам продає. Йому сих шрубок багато потреба. На кождий невід з десять...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Слухай! 1081-ий параґраф карного кодекса говорить, що за кожде навмисне зроблене ушкодженє желїзниці, коли воно може ввести в небезпечність транспорт, що йде сею дорогою, і обжалований знав, що наслїдком сего має бути нещастє... Розумієш? Знав! А ти не міг не знати, до чого веде тото відкручуванє... Він має бути засуджений на каторжні роботи.

— А щож, ви лїпше знаєте... Ми люде темні... Хиба ми що розумієм?

— Ти все розумієш! Ти брешеш, удаєш!

— На щоб я брехав? Спитайте в селї, коли не вірите... Без грузила тілько верховодицю ловлять, а що вже гірше від вюна, тай він без грузила не піде.

— Ти ще розкажи про шилїшпера! — сьмієть ся судия.

— Шилїшпер у нас не трафляєть ся... Пускаємо по водї язичок без грузила з метеликом, бере „голавль“, та й то зле.

— Но, мовчи вже...

Наступає мовчанка. Денис переступає з ноги на ногу, поглядає на стіл з зеленим сукном і сильно клїпає очима, так якби видів перед собою не сукно, а сонце. Судия скоро пише.

— Чи йти менї? — питає Денис по короткім мовчаню.

— Нї! Мушу тебе взяти під варту і відіслати до арешту...

Денис перестає клїпати, і піднявши свої густі брови з питанєм дивить ся на урядника.

— Се-б то якже до арешту, ваше благородіє! Я не маю коли, менї треба на ярмарок; від Юрка відібрати три рублї за сало...

— Мовчи, не перешкаджай!

— До арешту... Якби було за що, то пішов би, а то так... нї з сего нї з того... за що? І не крав, відай, і не бив ся... А як що ви за податок сумнїваєтесь, ваше благородіє, то не вірте старостї...*) Ви спитайте пана непремінного члена...**) Хреста на нїм нема, на тім старостї...

— Мовчи!

---

*) Війт. **) Урядник для селянських справ.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я й так мовчу... — бурмоче Денис. — А що староста набрехав у виказї, то я се хоть під присягою... Нас трох братів: Кузьма Григорєв, значить Юрко Григорєв і я, Денис Григорєв...

— Ти менї перешкаджаєш... Гей, Семен! — кричить судия. — Вивести його!

— Нас трох братів, — муркоче Денис, коли двох сильних вояків беруть і ведуть його з салї. — Брат за брата не відповідає... Кузьма не платить, а ти, Денис, відповідай... Судиї! Умер небіщик пан-ґенерал, царство небесне, а то показав би він вам судиям... Треба судити уміючи, не аби як... хоч і вибий, але щоб було за що, по совісти...

II. Твір штуки.

Тримаючи під пахою щось завинене в 223-ий нумер „Біржевих Відомостей“, Саша Смирнов, єдиний син у матери, зробив квасну міну і увійшов в кабінет доктора Кошелькова.

— А, дорогий мій! — стрів його доктор. — Ну, як ми себе почуваєм? Що гарного скажете?

Саша заморгав очима, приложив руку до серця і сказав зворушеним голосом:

— Кланялась вам, Іван Николаєвич, мама, і казала вам подякувати... Я єдиний син у матери і ви уратували менї житє... Вилїчили від небезпечної хороби, і... ми обоє не знаєм, як вам дякувати.

— Лишіть! — перебив доктор, розкисаючи від подяки. — Я зробив лише се, що зробив би кождий иньший на моїм місци...

— Я єдиний син у своєї матери... Ми бідні люде і, розуміють ся, не можем вам заплатити за ваш труд і... і нам дуже прикро, докторе, хоч, зрештою, мама і я... єдиний син у матери, доконче просим вас приняти на знак вдячности... отсю річ, що... Річ дуже дорога, з старинної бронзи... рідкий твір штуки.

— Безпотрібно! — скривив ся доктор. — Ну, і на що се?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Нї, вже ви, будьте ласкаві, не вимовляйтесь, — муркотів Саша, розвиваючи пакунок. — Ви образите відмовою і мене і маму... Річ дуже гарна... з старинної бронзи... Дісталась вона нам від небіщика татка і ми ховали її, як дорогу памятку... Мій татко скуповував старинну бронзу і продавав аматорам... Тепер мама і я тим не займаємо ся...

Саша розвинув річ, і з повагою поставив її на стіл. Се був невисокий канделябр з старої бронзи, артистичної роботи. Представляв він ґрупу: на постументї стояли дві жіночі фіґури в костюмах Еви і в позах, на описанє котрих у мене не стає анї сьмілости, анї відповідного темпераменту. Фіґури кокетно усьміхали ся і взагалї виглядали так, що, здаєть ся, коли-б не стримував їх обовязок піддержувати сьвічник, вони зіскочили би з постумента і вчинили-б в хатї таку авантуру, про яку, читателю, навіть і думати не випадає.

Поглянувши на подарок, доктор поволи почіхав ся за вухом, кахикнув і нерішучо висякав ся.

— Справдї, річ дійсно гарна, — промуркотів він, — але... якби то сказати, не тєє... занадто нелїтературна... Се вже не декольте, а чорт зна що...

— Се-б то як?

— Не лише Сухоровский,*) але навіть і сам змій не міг би придумати нїчого гіршого... Адже поставити на столї таку фантасмаґорию, значить цїлу комнату запоганити!

— Як ви дивно, докторе, дивитесь на штуку! — образив ся Саша. — Таж се артистична річ, ви погляньте! Кілько краси і елєґанциї, що душу наповняє побожне чутє і до горла тиснуть ся слези! Коли видиш таку красу, то забуваєш все земне... Ви погляньте, кілько руху, як багато повітря, експресиї!

— Все то я дуже добре розумію, мій дорогий, — перебив доктор, — але-ж я маю родину, у мене тут дїтиска бігають, дами бувають...

— Розумієть ся, коли дивитись з погляду мас... — сказав Саша, — то, розумієть ся, ся високо артистична річ представляєть ся в иньшім сьвітлї... Але, докторе, будьте висші від мас, тим більше, що відмовою

---

*) Натяк на образ сього маляра: „Нана“.

Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ви сильно зажурите і мене і маму... Я єдиний син у матери... Ви уратували менї житє... Ми віддаєм вам найдорожшу для нас річ, і... і я жалую тільки, що у нас нема пари до сього канделябра...

— Спасибі, голубчику, я дуже вдячний... Кланяйтесь мамі, але, бігме, осудіть самі, у мене тут дітиска бігають, дами бувають... Ну, вкінци, нехай зістане! Та вам не витолкуєш.

— І не треба толкувати! — утїшив ся Саша. — Сей канделябр ви поставте он тут коло вази. Яка шкода, що нема пари! Така шкода! Ну, докторе, бувайте здорові!

Коли Саша вийшов, доктор довго дивився на канделябр, чіхав ся поза уха і роздумував.

— Прегарна річ, нема що говорити, — думав він, — і кидати її жаль... Лишити її у себе неможливо... Гм... От клопіт! Кому би її подарувати або пожертвувати?...

Після довгого роздумуваня він згадав про свого доброго приятеля, адвоката Ухова, котрому був винен за веденє справи.

— От знаменито, — рішив доктор. — Йому, як приятелеви, нїяково брати від мене гроші, і буде дуже відповідно, коли я йому дам в дарунку річ... Відвезу йому отсе чортовінє! До того ще він нежонатий і легкодух...

Не відкладаючи справи на потім, доктор зібрав ся, взяв канделябр і поїхав до Ухова.

— Здоров був, приятелю! — сказав він, заставши адвоката дома. — Я до тебе... Прийшов подякувати, братику, за твою працю... Грошей не хочеш брати, так возьми хоч сю штучку... От, братику мій... Штучка — роскіш!

Увидївши штучку, адвокат незвичайно зрадів.

— От тобі штука! — зареготавсь він. — Ах, чорт їх бери, он придумали чорти таку історию! Чудово! Прегарно! Деж ти дістав таку цяцю?

Виливши свою втїху, адвокат трівожно поглянув на двері і сказав:

— Тільки ти, братчику, забери свій подарунок. Я не возьму...

— Чому-ж? — настрашив ся доктор.

— А тому... У мене буває тут мати, клієнти... Тай перед службою сором...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, ну, ну... Не думай відмовити! — замахав руками доктор. — То свинньство з твого боку! Річ артистична... скільки руху... експресиї... І балакати не хочу! Образиш мене!

Ще кріпше замахавши руками, доктор вискочив з помешканя Ухова, рад, що потрафив позбути ся подарунку і поїхав до дому. По його відході адвокат оглянув канделябр, порухав зі всїх боків пальцями і подібно як доктор довго ломав собі голову над питанєм: що робити з подарунком?

— Річ прегарна, — думав він, — і кинути жаль, і тримати у себе не випадає... Ще найлїпше — то подарувати кому... Он що, піднесу я сей канделябр нині вечер комікови Шашкину. Каналія любить подібні штуки, та ще до того у него нині бенефіс...

Сказав, зробив. Вечером, старанно завинений канделябр піднесено комікови Шашкину. Цїлий вечер ґардеробу коміка брали приступом мужчини, що приходили оглядати подарунок; цїлий час в ґардеробі було чути гамір і сьміх, подібний до кінського іржаня. Коли котра з акторок підходила до дверей і питала: „чи можна увійти?“, то зараз чути було хрипливий голос коміка:

— Нї, нї, матусю! Я не одягнений! — По представленю комік здвигав плечима, розкладав руками і говорив:

— Ну, куди-ж я дїну сю погань? Я-ж у приватнім домі мешкаю! У мене бувають акторки! Се не фотоґрафія, до шуфляди не сховаєш!

— А ви, паноньку, продайте, — порадив фризиєр, роздягаючи коміка. — Тут на передмістю жиє стара, що скуповує старинну бронзу. Поїдьте і спитайте про Смирнову. Її кождий знає.

Комік послухав. За два днї доктор Кошельков сидїв у себе в кабінетї і, приложивши палець до чола, думав про жовчні кваси. Нараз вітворили ся двері і в кабінет влетїв Саша Смирнов. Він усьміхав ся і цїла його фіґура дихала щастєм. В руках він тримав щось завинене в ґазету.

— Докторе! — зачав він, задихуючись. — Представте собі мою радість! На ваше щастє, нам удало ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

придбати пару до вашого канделябра! Мама така щаслива... Я єдиний син у матери... Ви уратували менї житє...

І Саша, дріжачи від чутя вдячности, поставив перед доктором канделябр. Доктор роззявив рот, хотїв щось сказати, але не сказав нїчого: йому відняло язик.

III. Плутанина.

В крилосї стоїть дяк Отлукавін і тримає межи витягненими, товстими пальцями обгризене гусяче перо. Мале його чоло зібране в зморщки, на носї міняють ся плями всїх барв від рожевої до темно-синьої. Перед ним на рудій оправі цьвітної тріоди лежать дві картки. На одній з них написано „о здравії“, на другій „за упокой“ і під обома заголовками по рядку імен. Коло крилоса стоїть маленька бабуся з зажуреним лицем і з торбиною на плечах. Вона задумалась.

— Дальше кого? — питає дяк, лїниво чіхаючись за вухом. — Скорше, небого, думай, а то я не маю коли. Зараз зачну часи читати...

— Зараз, батечку... Ну, пиши... О здравії рабов божїїх: Андрея і Дарії со чади... Митрія, знов Андрея, Антипа, Марії...

— Чекай, не так скоро... Не за заяцем гониш ся, встигнеш...

— Написав Марію? Ну, теперечка Кирила, Гордія, младенца новопреставленого Герасима, Пантелєя... Записав усопшого Пантелєя?

— Чекай-но... Пантелєй вмер?

— Вмер... — зітхає бабуся.

— Так якже ти кажеш записувати о здравії? — сердить ся дяк, перемазуючи Пантелєя і переносячи його на другу картку. — От ще таке... Ти говори виразно, а не плутай. Кого ще за упокой?

— За упокой? Зараз... зачекай... Ну, пиши... Івана, Авдотию, ще Дарію, Юрия... Запиши... воїна Захара... Як пішов на службу четвертого року, так від тої пори і не чути...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Значить, він вмер?

— А хто його знає! Може вмер, а може й живий... Ти пиши...

— Куди-ж я його запишу? Коли, возьмім, вмер, то за упокой, коли живий, то о здравії... Порозумій тут вас!

— Гм... Ти, рідненький, запиши його на обі картки, а там буде видно... Та йому однако, як його не записуй: нестаток... пропащий... Записав? Теперечка за упокой Марка, Левонтия, Арину... ну і Кузьму з Анною... болящую Федосию...

— То болящу Федосию за упокой? Тю!

— То се мене за упокой? Здурів чи що?

— Тьфу! Ти заплутала мене! Коли ще не вмерла, то й говори, що не вмерла, а нема що в за упокой лізти! Плутаєш тут! І тепер маєш Федосию касувати і на иньшім місци писати... Всей папір посмарував! Ну, слухай, я тобі прочитаю... О здравії Андрея, Дарії со чади, паки Андрея, Антипія, Марії, Кирила, новопреставленого младенца Гер... Чекай-но, якже сюди отсей Герасим дістав ся? Новопреставлений і раптом — о здравії! Нї, заплутала ти мене, небого! Бог з тобою, зовсім заплутала!

Дяк крутить головою, перемазує Герасима і переносить його в заупокойний віддїл.

— Слухай! О здравії Марії, Кирила, воїна Захарія... Кого ще?

— Авдотию записав?

— Авдотию? Гм... Авдотию... Евдокію... — переглядає дяк обі картки. — Памятаю, записував її, а тепер, біда її знає... не годен найти... От вона! За упокой записана!

— Авдотию за упокой? — дивуєть ся бабуся. — Ще року нема як замуж вийшла, а ти вже смерть на неї накликуєш!... Сам ти, небоже, плутаєш, а на мене сердиш ся. Ти з молитвою пиши, а як будеш мати в серцю злість, то чортови радість... Се тебе чорт короводить та плутає.

— Чекай, не перешкаджай!

Дяк хмурить ся і, подумавши, поволи перемазує на заупокойній картці Авдотию. Перо на букві „д“ скрипить і робить великого жида. Дяк заклопотаний чіхає голову.

Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Авдотию, значить, геть звідси... — муркоче він зажурений. — Коли її туди, то буде о здравії, коли-ж сюди, то за упокой... Зовсім заплутала баба! І ще той воїн Захарія застряг сюди... Біда його принесла... Нічого не розумію! Треба наново...

Дяк іде до шафки і дістає відти пів чверти чистого паперу.

— Викинь Захарію, коли так... — говорить бабуся. — Бог з ним, викинь...

— Мовчи!

Дяк мачає поволи перо і списує імена з обох карток на новий папірець.

— Я їх всіх гуртом запишу, — каже він, — а ти занеси до отця диякона... Нехай диякон порозуміє, хто тут живий, хто небіщик: він в семінарії учив ся, а я тих-то річей... хоч убий, нічого не розумію.

Бабуся бере картку, дає дякови старосьвітських півтори копійки і дрібоче у вівтар.

IV. В і с т.

Одної поганої осінної ночи Андрій Степанович Пересолін їхав з театру. Їхав він і роздумував про тоту користь, яку приносили би театри, коли-б в них грали річи морального змісту. Їдучи попри дирекцию, він покинув думати про користь і став дивитись на вікна дому, де він, говорячи язиком поетів і корабельників, правив кермою. Два вікна, що виходили з дижурної комнати, були ясно осьвітлені.

— Не вже вони доси зі справозданєм порають ся? — подумав Пересолін. — Чотирох їх там дурнів, і доси ще не скінчили! Ще на біду люде подумають, що я їм і в ночи не даю спокою.. Піду і піджену їх... Стань-но, Гурій!

Пересолін висів з екіпажа і пішов до дирекциї. Фронтові двері були замкнені, а задний вхід, що мав тілько одну зіпсовану засувку, стояв отвором. Пересолін скористав з сього і за яку мінуту стояв уже перед дверми дижурної комнати. Двері були трохи відчинені і Пересолін,

Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

поглянувши в них, побачив щось незвичайне. За столом, закиданим великими рахунковими блянкетами, при сьвітлї двох лямп, сидїло чотирох урядників і грали в карти. Скуплені, нерухомі, з лицями закрашеними на зелено від абажурів, вони нагадували казочних ґномів, або, чого не дай Боже, фалшівників монет. Ще більше таємничости додавала їм їх гра. Судячи по їх манєрах і картяних термінах, які вони зрідка викрикували, то був віст; судячи знов по всїм тім, що учув Пересолїн, сесю гру не можна назвати ані вістом, ані навіть грою в карти. То було щось нечуване, дивне і таємниче. В урядниках Пересолїн пізнав Серафима Звіздулїна, Степана Кулакевича, Єремію Нєдоєхова і Івана Пісулїна.

— По якому-ж ти заграваєш, чорте голєндерський? — розсердив ся Звіздулїн, дивлячись роз'ярено на свого партнера vis-á-vis. — Хиба так можна загривати? У мене в руках був Дорофєєв з другим, Шепельов з жінкою та Степко Єрлаков, а ти загриваєш Кофєйкіним! От ми не возьмем двох! От ти би, садова голова, Поганкіним загривав!

— Ну, і щож би тодї вийшло? — закукурічив ся партнер. — Я заграв би Поганкіним, а у Івана Анереїча в руках Пересолїн.

„Моє назвиско до чогось приплели! — здвигнув плечима Пересолїн. — Не розумію!“

Пісулїн заграв на ново і урядники грали дальше.

— Державний банк...

— Два — скарбова дирекция...

— Без атута...

— Ти без атута? Гм... Ґубернія — два... Як пропадати, так пропадати, лихо бери! Того разу на народній просьвітї не зробив одної, тепер на ґубернії провалюсь. Начхать!

— Малий шлєм на народній просьвітї!

„Не розумію!“ — прошептав Пересолїн.

— Загриваю совітника... Кидай, Івасю, якого небудь з девятої або десятої ранґи.

— На що нам з девятої? Ми і Пересолїним забємо...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А ми твого Пересоліна по зубах... по зубах... У нас Рибніков єсть. Не зробите трех! Давайте сюди Пересолиху! На що маєте ховати її, каналію, в рукаві?

„Мою жінку зачіпили... — подумав Пересолін. — Не розумію!“

І не бажаючи довше зіставатись в несьвідомости, Пересолін відчинив двері і увійшов в дижурну. Коли би перед урядниками з'явив ся сам чорт з рогами і з хвостом, то він не здивував би і не налякав би їх так, як здивував і налякав їх начальник. Най би з'явив ся перед ними екзекутор, що помер торік, і нехай би промовив до них гробовим голосом: „ідіть за мною аггели в місто, уготоване каналіям“ і нехай би він дихнув на них холодом могили, вони не поблїдли би так, як поблїдли, пізнавши Пересоліна. Недоєхову зі страху пустилась навіть кров з носа, а у Кулакевича забубніло в правім усї і сама з себе розвязала ся краватка. Урядники покидали карти, поволи повставали і, переглянувшись, вліпили очи в підлогу. Мінуту панувала в дижурній тишина...

— Гарно ви переписуєте справозданє! — зачав Пересолін. — Тепер розумію, чому ви так любите зі справозданєм поратись... Що ви тепер робили?

— Ми тільки на хвильку, ваше превосходительство... — прошептав Звіздулін. — Фотографії оглядали... відпочивали...

Пересолін підійшов до стола і поволи здвигнув плечима. На столї лежали не карти, а фотографії звичайного формату, зняті з картона і наліплені на карти до гри. Фотографій було багато. Переглядаючи їх, Пересолін вздрів себе, свою жінку, багато своїх підвластних, знакомих.

— Що за дурниця! Якже ви се граєте?

— Се не ми, ваше превосходительство, видумали... Борони Боже! Се ми лиш приклад взяли...

— Об'ясни-но, Звіздулін! Як ви грали? Я все видів і чув, як ви мене Рибніковим били... Ну, чого мнеш ся? Я-ж тебе не їм? Говори!

Звіздулін довго уймав ся і бояв ся. Наконець, коли Пересолін зачав сердитись, фукати і червонїти з нетерплячки, він послухав. Зібравши і перемішавши фотографії, він розложив їх на столї і зачав об'ясняти:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Кождий портрет, ваше превосходительство, так як і кожда карта, зміст свій має... значінє. Як в талії, так і тут 52 карти і чотири масти. Урядники скарбової дирекциї — кери, ґубернія — трефи, міністерство просьвіти — каро, а піками буде державний банк. Отже... Гофрати у нас аси, совітники — королї, жінки осіб IV-ої і V-ої ранґи — дами, VI-ої ранґи — валєти, VII-ої ранґи — десятки, і так далї Я, на приклад, — от моя фотоґрафія, — трійка, бо як я, бувши XII-ої ранґи...

— Он як... Я, значить, ас?

— Трефовий, а її превосходительство дама...

— Гм... Се оригінально... А-ну, давайте, заграймо! Подивлюсь...

Пересолїн зняв пальто і невірно усьміхаючись, сїв за стіл. Урядники також сїли на його приказ і гра зачала ся.

Сторож Назар, що прийшов о семій годинї рано замітати дижурну, остовпів. Образ, який він побачив увійшовши зі щіткою, зробив на него таке сильне вражінє, що він памятає його тепер, навіть тоді, коли пяний лежить без памяти... Пересолїн блїдий, сплячий і незачесаний, стояв перед Недоєховим і тримаючи його за ґузик, говорив:

— Зрозумій же, що ти не міг загривати Шепельовим, коли знав, що у мене в руках я і ще трох. У Звіздулїна Рибнїков з жінкою, три учителї ґімназиї, тай моя жінка, у Нєдоєхова банковцї і трох малих з ґубернії... Ти повинен був Кришкіним загривати! Ти не зважай на те, що вони скарбовою дирекциєю загривають! Вони собі з хитра!

— Я, ваше—ство, заграв IV ою ранґою, тому, думав, що у них гофрат...

— Ах, голубчику, таж так не можна думати! Се не гра! Так грають лише шевцї. Ти комбінуй! Коли Кулакевич заграв VII-ою ранґою з ґубернії, ти повинен був кидати Івана Івановича Ґренляндского, тому, що знав, що у него Наталія Дмитрієвна і ще з двома з Юриєм Юриєвичем... Ти все попсував! Я тобі зараз докажу! Сідайте, панове, ще оден робер перегравм!

І, відправивши здивованого Назара, урядники сїли і грали далї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У. Журба.

Кому повѣмъ печаль мою?...

Смерком. Грубий мокрий снїг лїниво крутить ся коло що-йно васьвічених лїхтарень і делїкатною, мягкою верствою стелить ся на дахах, кінських хребтах, плечах, шапках. Фякер Йона Потапов цїлий білий, як мара. Він зігнув ся, скільки лише може зігнутись живе тїло, сидить на козлї і не рухаєть ся. Нехай би впала на него цїла снїжна лава, то він і тодї би здаєть ся не признав потрібним стрясти з себе снїг... Його конина також біла і нерухома. Своєю нерухомостию, остротою форм і ногами простими, як патики, вона навіть зблизька подібна до копійкого медівникового коника. Вона по всїй правдоподібности потонула в гадках. Кого відірвали від плуга, від звичайних, сірих образів і кинули сюди в той вир, повний дивоглядних огнїв, безнастанного гуку і заметушених людей, той не може не думати...

Йона і його конина не рухають ся з місця вже давно. Виїхали вони з дому ще перед обідом, а початку все нема і нема. Але он на місто спадає вечірний туман. Блїдість лїхтарняних огнїв дає місце живій барві і гамір уличної метушнї досягає свойого „forte“.

— Фякер, на Виборську! — чує Йона! — Фякер!

Йона здрігаєть ся і крізь рісниці, обліплені снїгом, бачить військового в плащи з капішоном.

— На Виборську! — повтаряє військовий. — Та ти спиш, чи що? На Виборську!

На знак згоди Йона сїпає віжками, і від того з хребта і плечей коня сиплють ся плати снїгу... Військовий сїдає в санї. Фякер цмокає губами, витягає по лебединому шию, піднїмаєть ся і більше з привички, як з потреби, махає батогом. Конина також витягає шию, кривить свої патикуваті ноги і нерішучо рухаєть ся з місця.

— Куди лїзеш, дїдьку! — зараз таки чує Йона викрикуваня з темної маси, що рухаєть ся в зад і вперед. — Куди чорти несуть? Право тримай!

— Ти їздити не вмієш! Право тримай ся! — сердить ся військовий.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Лаєть ся фірман з карети, злобно поглядає і стрїпує з рукава снїг перехожий, що перебігав дорогу і наскочив плечем на морду конинї. Йона товчеть ся на козлї, як на шпильках, махає на боки лїктями, блукає очима, як загорілий, наче не розуміє, де він і по що він тут?

— Які всї падлюки! — дотепкує військовий. — Тож лише і пильнують, щоби наїхати на тебе, або під коня попасти. Се вони змовились.

Йона оглядаєть ся на свойого пасажира і порушає губами. Хоче він, очевидно, щось сказати, але з горла не виходить нїчого, крім хрипіня.

— Що? — питає військовий.

Йона кривить усьмішкою рот, напружує своє горло і хрипить.

— А у мене, пане, теє... син сього тижня вмер.

— Гм... Від чого-ж він вмер?

Йона повертаєть ся всїм тїлом до пасажира й каже:

— А хтож його знає! Мабуть на горячку... Три днї полежав у шпитали і вмер... Божа воля!

— Повертай, чорте! — чути із потемків. — Заслїпило, чи що, стара собако? Дивись очима!

— Гони, гони! — каже пасажир. — Так то ми й до завтра не доїдем... Піджени-но!

Фякер знов витягає шию, підносить ся і з тяжкою ґрацією вимахує батогом. Кілька разів потім оглядаєть ся він на свойого пасажира, але сей зажмурив очи, і очевидно не має охоти слухати... Висадивши його на Виборській, він став коло трактиєрнї, скулив ся на козлї і знов анї порухнеть ся... Мокрий снїг знов красить на бїло його і його конину... Минає одна година, друга...

Тротуаром, голосно стукаючи кальошами і лаючись, переходить трох молодих людей: два з них високі і тонкі, третїй — малий і горбатий.

— Фякер, до поліцийного моста! — кричить скрипучим голосом горбун. — Трох... двогривенний!*)

Йона сїпає віжками і цмокає. Двогривенний ціна за мала, але йому не до ціни... Чи рубель, чи пятак — йому тепер все одно, коби лише було кого везти... Молоді люде

*) 20 копійок.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

штовхаючись і лаючись, підходять до санок, і всї три нараз лїзуть на сїдженє. Зачинає ся розвязка питаня: котрі два мають сїсти, а хто буде стояти? Після довгої пересварки, ґримасів і докорів, приходять до рішеня, що стояти має горбун, бо він зі всїх найменший.

— Ну, гони! — дрінчить горбун, уставляючись і дихаючи Йонї на шию. — Лупи! Але-ж і шапка у тебе, небоже! Гіршої в цїлім Петербурзї не найдеш...

— Ги-и... ги-и... — сьміють ся Йона. — Яка є...

— Ну, ти, яка є, гони! Так ти цїлу дорогу будеш їхати? Що? А в карок?...

— Голова тріскає... — говорить оден з довгих. — Вчера у Дукмасових ми вдвох з Василем чотири фляшки коняку випили...

— Не розумію, по що брехати! — сердить ся другий високий. — Бреше, як пес!

— Нехай мене Бог скарає, так правда...

— Се така правда, як то, що вош кашлає...

— Ги-и... — усьміхаєть ся Йона. — Ве-селі пани!

— Тьфу, щоб тобі всї чорти! — сердить ся горбун. — Поїдеш ти, стара холєро, чи нї? Хиба так їздять? Потягни-но її батогом! Но, чорте! Но! Гарненько її!

Йона чує за своєю спиною, як вертить ся тїло горбуна і чує його дріжачий голос.. Він чує лайку, що її звертають до него, видить людей, і чутє самоти зачинає помалу відступати від груди... Горбун лає ся доти, доки нарештї не вдавив ся штучною, пяти-поверховою лайкою і не закашлав ся. Довгі зачинають говорити про якусь Надежду Петровну. Йона оглядаєть ся до них. Діждавшись короткої павзи, він оглядаєть ся ще раз і бурмотить:

— А в мене сего тижня... теє... син помер!

— Всї помрем... — зітхає горбун, витираючи по кашлю губи. — Ну, гони, гони! Панове, я рішучо не можу так дальше їхати! Коли він нас довезе?

— А ти його легонько підбадьор... в карок!

— Стара холєро, чуєш? А то карок натовчу!... З вами церемонитись, то пішки би ходити!... Чуєш, Змій Горинич? Або тобі начхать на наші слова!

І Йона більше чує вухом, нїж відчуває, звуки кулаків.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ги-и... — сьмієть ся він. — Веселі пани... Дай Боже здоровля!

— Фякер, ти жонатий? — питає довгий.

— Я-б то? Ги-и... Ве-еселі пани! Теперечки у мене одна жінка — спра земля... Хі-хо-хо!... Могила, се-б то!... Он син помер, а я живий... Чудна річ, смерть дверми помилилась... Замісць того, щоб до мене йти, вона до сина...

І Йона обертаєть ся, щоби розповісти, як умер його син, але тут горбун легко зітхає і каже, що, слава Богу, вони вже нарешті приїхали... Взявши двугривенний, Йона довго дивить ся в слїд за гуляками, що щезають в темній брамі. Знов він сам і знов настає для него тишина... Журба, що притихла не надовго, знов появляє ся і розпирає грудь ще з більшою силою. Очи Йони трівожно і мученичо бігають по товпах, що снують ся по обидвох боках вулиці: чи не знайдеть ся з тих тисячів людей хоч оден, що вислухав би його? Але товпи біжуть, не примічуючи ані його, ані журби... Журба величезна, що не знає границь. Коли-б так пукла грудь Йони і вилляла ся з неї журба, то вона, здаєть ся, цїлий сьвіт би залила, а всеж таки її не видно. Вона потрафила примістити в такій нужденній шкарлущі, що її не вздриш в день зі сьвітлом...

Йона видить сторожа з клунком і рішає заговорити до него:

— Голубчику, котра тепер година? — питає він.

— Десята... Чого-ж ти тут став? Їдь!

Йона від'їздить на кілька кроків, згинаєть ся і віддаєть ся журбі... Звертатись до людей він уважає вже безхосенним... Але не минає і пяти мінут, як він випростовуєть ся, стрясає головою, зовсїм, якби почув острий біль, сїпає віжками... Йому не під силу.

„До дому! — думає він. — До дому!“

І конина, наче зрозуміла його гадку, зачинає бігти. За півтора години Йона сидить уже коло великої, брудної печи. На печи, на земли, на лавках храпить народ... В повітрі „спіраль“ і духота... Йона дивить ся на сонних, чіхаєть ся і жалує, що так скоро вернув ся до дому...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„І на овес не виїздив! — думає він. — З того то й журба... Чоловік, що знає свою роботу... що й сам ситий, і кінь ситий, завсіди спокійний...“

В однім кутї піднімаєть ся молодий фякер, кахикає через сон і тягнеть ся до ведра з водою.

— Пити захотів? — питає Йона.

— Таки пити!

— Так... На здоровлє! А в мене, брате, син вмер... Чув ти? Сього тижня в шпитали... Історія!

Йона дивить ся, який ефект зробили його слова, але не видить нїчого. Молодий накрив ся з головою і вже спить... Старий зітхає і чіхаєть ся... Як молодому хотїло ся пити, так йому хочеть ся говорити. Незабаром буде тиждень, як син вмер, а він ще порядно не говорив з нїким... Треба поговорити на розум, повагом... Треба розповісти, як захорував син, як він мучив ся, що говорив перед смертею, як вмер... Треба описати похорон і подорож до шпиталю за одежиною небіщика. На селї лишилась донька Анися... І про неї треба поговорити... Та чи про одно може він тепер говорити...

Слухач повинен охкати, зітхати, голосити. А з бабами говорити ще лїпше. Вони, хоч і дурні, але ревуть від двох слів.

„Піти би доглянути коня, — думає Йона. — Спати все встигнеш... Не бійсь, виспиш ся...“

Він одягаєть ся і йде до стайні, де стоїть його конина. Думає він про овес, сїно, про погоду... Про сина, коли сам оден, думати він не може... Поговорити з ким небудь про нього можна, але самому думати і рисувати собі його образ нестерпимо прикро...

— Жуєш? — питає Йона свою коняку, побачивши її блискучі очи. — Ну, жуй, жуй... Коли не виїздили на овес, сїно будем їсти... Так... За старий я вже їздити... Синови би їздити, а не менї... Се був як раз фякер... Жити би йно...

Йона мовчить якийсь час і знов говорить:

— Так то, моя кобилочко... Нема Кузьми Йонича... Вмер... Взяв тай вмер не знати по що... Теперечки он

Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

у тебе лошаточко і ти тому лошаточку рідна мати.... І якби так нараз то само лошаточко згинуло... Адже жаль?

Кобила жує, слухає і дише на руки свого господаря... Йона забуваєть ся і розповідає її все...

VI. Дома*)

— Приходили від Григорєвих за якоюсь там книжкою, але я сказала, що вас нема дома. Листонош приніс ґазети і два листи. А от що, Евгенїй Петрович, я просила би вас звернути увагу на Сергія. Нині і позавчера я запримітила, що він курить. Коли я зачала його напоминати, то він, як звичайно, заткав вуха і голосно засьпівав, щоби заглушити мій голос.

Евгенїй Петрович Биковский, прокуратор окружного суду, що йно вернув з засїданя і здіймав у себе в кабінетї рукавички, поглянув на ґувернантку, що йому рапортовала і засьміяв ся.

— Сергій курить... — здвигнув він плечима. — Представляю собі того шкраба з папіросом! А йому-ж кілько лїт?

— Сїм лїт. Вам се видаєть ся не важне, але в його віку куренє то шкідлива і зла привичка, а злі привички треба викорінювати в самім початку.

— Зовсїм справедливо. А деж він бере тютюн?

— Від вас зі стола.

— Так? В такім разї пришліть його до мене.

По відходї ґувернантки, Биковский сїв на фотель перед бюрком, зажмурив очи і зачав думати. Він рисував собі в гадках свого Сергія чомусь з величезним, аршиновим папіросом, в облаках тютюнового диму, і ся карикатура приневолила його усьміхати ся; в тій же хвилї поважне, зажурене лице ґувернантки привело йому на память давно минулий, на половину забутий час, коли куренє в школї, чи між дїтьми дома, будило в педаґоґах і родичах дивний, не зовсїм зрозумілий перестрах. Се був власне

*) З серії: „Въ сумеркахъ“, вид. 12-те, 1899.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

перестрах. Хлопців без милосердя сїкли, виганяли з ґімназиї, псували їм житє, хоч анї оден з педаґоґів і батьків не знав, в чім властиво лежить зло і переступність куреня. Навіть дуже розумні люде не вагались воювати правдою, котрої не розуміли. Евгенїй Петрович згадав свого директора ґімназиї, дуже образованого і добродушного дїдуся, котрий так лякав ся, коли застав ґімназияста з папіросом, що блїд, безпроволочно скликав надзвичайну конференцию і засуджував провинника на вигнанє. Вже видно таке суспільне правило, що чим більше зло незрозуміле, тим лютїйше і грубше борють ся з ним.

Згадав прокуратор двох-трох вигнаних, їх пізнїйше житє і не міг подумати про се, що кара дуже часто чинить більше шкоди, нїж сам переступ. Звірячий орґанїзм має ту прикмету, що швидко приладжуєть ся, привикає і принюхуєть ся до всякої атмосфери; инакше людина повинна б що хвилї відчувати, який нерозумний підклад має його духова дїяльність і як то ще мало сьвідомої правди і певности навіть в таких відповідальних, страшних своїми наслїдками дїяльностях, як педаґоґічна, правнича, лїтературна...

І тому подібні гадки, легкі й роскидані, які випливають тільки в утомленім мозку на спочинку, заходили в голові Евгенїя Петровича; невідомо звідки вони з'являють ся, лишають ся в голові недовго і, здаєть ся, лазять по поверхнї мозка, не забираючи ся далеко в глубину його. Для людей, що обовязані цїлими годинами і навіть днинами думати урядово в однім напрямі, такі свобідні, домашні гадки служать певним комфортом, приємною вигодою...

Була девята година вечером. На горі, над стелею, на поверсї хтось ходив з кута в кут, а ще вище, на другім поверсї чотири руки грали ґами. Ходженє чоловіка, що мусїв, судячи з нервового ходу, або про щось думав з болем, або хорував на зуби, і однотонні ґами надавали вечірній тиші щось дрімливе, що заохочувало до лїнивих мрій. Через два покої в дитячім розмовляли ґувернантка і Сергій.

Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Па-па приїхав! — засьпівав хлопчик. — Папа при-ї-хав! Па! па! па!

— Votre père vous appelle, aller vite!*) — крикнула ґувернантка, пискнувши, як наляканий птах. — До вас кажу!

„Але щож, одначе, я йому скажу?“ — подумав Евґенїй Петрович.

Але перше ніж він встиг щось надумати, в кабінет уже вступав його син Сергій, хлопчик семи літ. Се була людина, що тільки з одежи можна було вгадати, що се мужчина: слабонька, білолиця, крученька... Він був слабкий тїлом, як теплярняна ярина, і все в нїм здавало ся незвичайно нїжним і мягким: рухи, кучеряве волосє, погляд, аксамітма курточка.

— Здоров був, папа! — сказав він мягким голосом, вилазячи батькови на колїна й хутко цїлуючи його в шию. — Ти мене кликав?

— Почекайте, почекайте, Сергій Евгенич! — відповів прокуратор, віддаляючи його від себе. — Заким будем цїлуватись, треба нам поговорити і поговорити серіозно... Я на тебе злий і більше тебе не люблю... Абись знав, братику: я тебе не люблю, і ти менї не син... Так.

Сергій подивив ся пильно на батька, потім перевів очи на стіл і здвигнув плечима.

— Щож я тобі зробив? — запитав він, заклопотано моргаючи очима. — Я нинї у тебе в кабінетї анї разу не був і нїчого не рухав.

— Що-йно Наталїя Семеновна скаржилась менї, що ти куриш... Чи правда се? Ти куриш?

— Так, я раз курив... Се правда!

— От видиш, ти ще і брешеш на додаток, — сказав прокуратор, хмурячись і тим маскуючи свою усьмішку. — Наталїя Семеновна два рази видїла, як ти курив. Значить, тебе зловили на трох негарних учинках: куриш, береш зі стола чужий тютюн і брешеш. Три вини!

— Ах, та-ак! — нагадав собі Сергій і очи його усьміхнулись. — Се правда, правда! Я два рази курив: нинї і перше.

---

*) Ваш батько вас кличе, ідїть борше!

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Он видиш, що не раз, а два рази... Я дуже, дуже з тебе невдоволений! Перше ти був добрий хлопчик, але тепер, я виджу, попсував ся і став злий.

Евгенїй Петрович поправив на Сергію ковнїрик і подумав: „Щож йому ще сказати?“

— Так, не добре, — говорив він знов. — Я не сподївав ся того по тобі! По перше, ти не маєш права лазити до чужого стола і брати тютюн, що не належить до тебе. Кождий чоловік має право користати тільки із свого власного добра, а коли він бере чуже, то... він недобрий чоловік! (Не то я йому говорю! — подумав Евгенїй Петрович). На приклад, Наталїя Семеновна має куферок з сукнями. Се її куферок і ми, се-б то анї я, анї ти не сьміємо рухати його, бо він не наш. Правда? Ти маєш коники і образки... Я-ж їх не беру? Може бути, що я й хотїв би їх взяти, але... вони-ж не мої, а твої!

— Бери, коли хочеш! — сказав Сергій, піднявши брови. — Ти, будь ласкав, папа, не женуй ся, бери! Сей жовтенький песик, що у тебе на столї, мій, а я нїчого... Нехай собі стоїть!

— Ти мене не розумієш! — сказав Биковский. — Песика ти менї подарував, він тепер мій і я можу робити з ним все, що схочу; але-ж тютюну я тобі не дарував! Тютюн мій! (Не так я йому поясняю! — подумав прокуратор. — Не те! Зовсїм не те!). Коли я хочу курити чужий тютюн, то насамперед повинен попросити позволеня...

Від нехочу чепляючи фразу до фрази та підроблюючись під дитячу мову, Биковский став пояснять, що значить власність. Сергій дивився йому на груди й уважно слухав (він любив вечерами розмовляти з батьком), потім спер ся на край стола і почав прижмурювати свої короткозорі очи до паперу й каламаря. Його зір блукав по столї і спинив ся на флящинцї з арабською ґумою.

— Папа, з чого робить ся клей? — нагло спитав він, підносячи флящину до очей.

Биковский узяв йому з рук флящину, поставив назад і казав далї:

— Друге, ти куриш... Се дуже негарно! Як я курю, то з того ще не виходить, що можна курити. Я курю,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а знаю, що се нерозумно, ганьблю й не люблю себе за се... (Хитрий з мене педаґоґ! — подумав прокуратор). Тютюн дуже шкодить здоровлю і хто курить, умирає вчаснійше, ніж належить. Особливо-ж шкідливо курити таким малим, як ти. Твої груди слабі, ти ще не зміцнив ся, а у слабих людей тютюновий дим приводить сухоти і иньші хороби. От вуйко Ігнатий помер на сухоти. Коли-б він не курив, то, може бути, жив би й до нині.

Сергій задумано поглянув на лямпу, помацав пальцем абажур і зітхнув.

— Вуйко Ігнатий гарно грав на скрипці! — сказав він. — Його скрипка тепер у Григорєвих!

Сергій знов сперся на край стола і задумав ся. На його блїдім лици зістав вираз, наче він слїдив за розвоєм власних гадок; смуток і щось подібне до перестраху показало ся в його великих, нерухомих очах. Правдоподібно він думав про смерть, що так недавно взяла до себе його маму і вуйка Ігнатия. Смерть заносить на той сьвіт мами і вуйків, а їх діти і скрипки зістають ся на земли. Покійники живуть на небі десь коло зьвізд і дивлять ся відти на землю. Чи можуть вони стерпіти розлуку?

„Що я йому скажу?“ — думав Евгеній Петрович. — „Він і не слухає мене! Очевидно, він не уважає важними ані своїх вин, ані моїх доказів. Як йому вияснити?“

Прокуратор встав і почав ходити по кабінетї.

„Перше за моїх часів ті питаня розвязували незвичайно просто,“ — роздумував він. — „Кождого хлопчиска, котрого зловлено на куреню, били. Малодухи і боягузи дійсно переставали курити, хто-ж був хоробрійший і розумнійший, той по вибитю зачинав носити тютюн в холяві, а курити в шопі. Коли його ловили в шопі і знов сїкли, він ішов курити над ріку... і так дальше, до тої пори, поки малий не виріс. Моя мама, щоби я не курив, обдаровувала мене грішми і цукорками. Тепер одначе ті способи показують ся неморальними і до нїчого. Стаючи на ґрунтї льоґіки, сучасний педаґоґ старає ся, щоби дитина присвоювала собі добрі правила не зі страху, не з охоти відзначити ся або дістати надгороду, а сьвідомо.“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Підчас того, як він ходив і думав, Сергій виліз з ногами на крісло з боку коло бюрка і зачав рисувати. Щоби він не валяв урядових паперів і не рухав атраменту, на бюрку лежала пачка чверток паперу, нарізаних навмисне для него, і синій олівець.

— Нині кухарка шаткувала капусту і скалічила собі палець, — сказав він, рисуючи домик і рухаючи бровами. — Вона так скрикнула, що ми всі налякали ся і побігли до кухні. Така дурна! Наталія Семенівна каже їй умочити палець в зимну воду, а вона його ссе... І як вона може брудний палець брати до губи! Папа, сеж не випадає!

Дальше він розповів, що підчас обіду на подвірє заходив катаринкар з дівчинкою, що сьпівала і танцювала під музику.

„У него свій власний хід гадок!“ — думав прокуратор. — „У него в голові свій власний сьвіток і він по свойому знає, що важне, а що не важне. Щоби запанувати над його увагою і сьвідомостею не досить підроблятись під його язик, але треба також уміти думати на його спосіб. Він дуже добре зрозумів би мене, якби мені дійсно жаль було тютюну, якби я образив ся, заплакав... Длятого матерей не заступити нїким в вихованю, що вони уміють спільно з дітьми відчувати, плакати, сьміятись... Льоґікою і моралею нїчого не вдієш. Ну, щож я йому ще скажу? Що?“

І Евгенію Петровичу здало ся дивним і сьмішним, що він — досьвідчений правник, пів житя свого вправляв ся в усяких „пресѣченіяхъ, предупрежденіяхъ і наказаніяхъ“,*) зовсім збивав ся з пантелику й не знав, що сказати хлопцеви.

— Слухай-но, дай мені слово чести, що ти не будеш більше курити! — сказав він.

— Сло-ово чести! — засьміяв ся Сергій, сильно натискаючи олівцем і нагинаючи ся до рисунка. — Слово чес-ти! ти! ти!

---

*) Урядові терміни російського карного права.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„А чи знає він, що значить слово чести?“ — спитавсь у себе Биковский. — „Ні, нездалий з мене педаґоґ! Якби хто небудь з педаґоґів або з наших судовиків заглянув у тій хвилі мені до голови, та назвав би мене фуярою, та ще, може, закинув би мені, що занадто мудрую... Та у школі і суді всі отсі канальські питаня рішають ся далеко простійше, ніж дома; тут маєш до діла з людьми, що їх любиш без міри, а любов вимагає — тому й утруднює справу. Якби сей хлопчище не був моїм сином, а моїм учеником або обжалованим, я-б не лякав ся так і мої гадки не розбігали ся-б!...

Евгеній Петрович сїв до столу і потягнув до себе оден з рисунків Сергія. На сїм рисунку представлено було дім з кривим дахом і з димом, що зиґзаками, як блискавиця, ішов з комина до самого краю картки; коло дома стояв вояк із кропками замісць очей і з баґнетом подібним до цифри 4.

— Чоловік не може бути висший від дому, — сказав прокуратор. — Поглянь: у тебе дах приходить по плече вояку.

Сергій поліз йому на колїна і довго ворушив ся, щоби вигідно усадовити ся...

— Ні, папа! — сказав він, поглянувши на свій рисунок. — Коли ти нарисуєш вояка маленького, то у него не буде видно очей. Чи треба було перечити ся з ним? Зі щоденних спостережень над сином прокуратор пересьвідчив ся, що дїти, як і дикуни мають свої власні артистичні погляди і вимоги на свій лад, неприступні розуміню дорослих. При пильній обсерваціï Сергій міг здавати ся дорослому ненормальним. Він уважав можливим і розумним рисувати людей висших від домів, виражати олівцем, крім предметів і свої вражіня. Так, звуки орхестри він представляв в видї сферичних, димчастих плям, свист — в видї спіральної лїнії. — В його розуміню звук тїсно вязав ся з формою і барвою, так, що малюючи букви, він все невідмінно звук Л малював на жовто, М — на червоно, А — на чорно і т. д.

Покинувши рисунок, Сергій ще раз поворухав ся, приняв вигідну позу і заняв ся батьківською бородою. Насам-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

перед він її старанно вигладив, потім розділив і став зачісувати в виді заличків.

— Тепер ти подібний до Івана Степановича, — муркотів він, — а он зараз будеш подібний... до нашого швайцара. Папа, по що то швайцари стоять коло дверей, щоби злодіїв не пускати?

Прокуратор почував на лици його віддих, раз-враз дотикав лицем його волося і на душі ставало йому тепло і мягко, так мягко, мов би то не тільки самі руки, а ціла його душа лежала на оксамиті Сергієвої куртки. Він заглядав у великі, темні очи хлопчика і йому здавало ся, що з широких зіниць дивились на него мати і жінка, і все, що він лиш коли любив.

„От і вибий тут його!“ — думав він. — „От і видумувай кари! Ні, де вже нам братись до вихованя. Перше люде були прості, менше думали, тому і питаня розвязували відважно. А ми за багато думаємо, льотіка нас заїла... Чим інтеліґентнійший чоловік, тим більше він розумує і запускає ся в делікатні питаня, тим більше він нерішучий, тим більше уважний і тим несьміливійше приступає до діла. Справді, коли глубше вдумати ся, кілько то треба мати відваги і віри в себе, щоби брати ся до ученя, судженя, написаня грубої книжки...“

Вибила десята година.

— Ну, хлопчику, час спати! — сказав прокуратор. — Прощай ся і йди!

— Ні, папа, — нахмурив ся Сергій, — я ще посиджу! Розкажи мені що! Розкажи казку!

— Ну, добре, тільки після казки таки зараз спати!

Вільними вечерами Евгеній Петрович мав звичай розказувати Сергію казки. Як і більшість занятих людей він не знав на память ані одного вірша і не памятав ані одної казки, так, що кождий раз він мусів імпровізувати. Звичайно він починав шабльоном: „В однім царстві, в однім господарстві,“ дальше плів всякі пусті нісенітниці, і розказуючи початок зовсім не знав, яка буде середина і кінець. Образи, особи і ситуації брав на вгад, без приготованя, а фабула і мораль випливали якось самі в себе, без волї оповідача. Сергій дуже любив такі імпровізації

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і прокуратор спостерігав, що чим скромнійша і невибагливійша була фабула, тим сильнійше вона впливала на хлопця.

— Слухай! — зачав він, підносячи очи на стелю. — В однім царстві, в однім господарстві жив собі старий-престарий цар з довгою сивою бородою... і он з якими вусисками. Ну, сидів він в скляній палаті, що блищала і сяла на сонци, як великий кавалок чистого леду. Палата же, братику мій, стояла в величезнім саді, де, знаєш, росли помаранчі... бергамоти, черешні... цвили туліпани, рожі, конвалії, сьпівали ріжнобарвні пташки... Так... На деревах висїли скляні дзвіночки, котрі, як дув вітер, дзвонили так делїкатно, що можна було слухати й слухати. Скло дає мякший і делїкатнійший звук, ніж металь... Ну, і що ще? В садї були фонтани... Памятаєш, ти видів на лїтнім помешканю у тїтки Софії фонтан? От зовсїм такі фонтани були в царськім садї, тільки в далеко більших розмірах і струя води діставала до вершка найвисшої тополї.

Евгенїй Петрович подумав і говорив дальше:

— У старого царя був син одинак і наслїдник царства — хлопчик, такий маленький, як ти. Се був гречний хлопчик. Він нїколи не ґримасував, вчасно лягав спати, нїчого не рухав на столї і... взагалї був добрий. Одна лише була у него вада — він курив...

Сергій слухав з напруженєм і не моргаючи, дивив ся батькови в очи. Прокуратор говорив дальше і думав: „Щож дальше?“ Він довго, як то кажуть, розмазував і розтягав, і закінчив так:

— З куреня царевич захорував на сухоти і вмер, коли йому було двайцять лїт. Старенький і хоровитий дїдусь лишив ся без нїякої помочи. Не було кому правити державою і боронити палати. Прийшли вороги, забили старенького, зруйнували палату і вже тепер нема в садї анї черешень, анї пташків, анї дзіночків... Так то, братику...

Таке закінченє самому Евгенїю Петровичу видало ся сьмішне і наївне, але на Сергія ціла казка зробила сильне вражінє. Знов його очи застелив смуток і щось подібне

Generated on 2015-07-11 06:43 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

до перестраху; хвилю він дивив ся задумано на темне вікно, дрігнувсь і сказав зломаним голосом:

— Не буду я більше курити...

Коли він попрощав ся і пішов спати, його батько тихо ходив з кута в кут і усьміхав ся.

„Скажуть, що тут вплинула на него краса, артистична форма,“ — роздумував він, — „нехай і так, але се невесело! Всеж таке се несправдїшний спосіб... Длячого мораль і правду треба подавати не в сирім виді, а з примішками, доконче засолоджені і позолочені, як пїгулки? Се не нормально... Фальсифікації, обманьство... штучки...“

Згадав він судиїв присяжних, котрим доконче треба говорити „бесіду“, публїку, що пізнає історию тільки з билин і історичних романів, себе самого, що черпав житєву мораль не з проповідей і законів, а з байок, романів, віршів...

„Лїк повинен бути солодкий, правда — гарна... І сю легкодушність напустив чоловік на себе від часів Адама... Вкінци... може бути, все то природне і так і має бути... Чи мало в природї користних обманів і людий...“

Він взяв ся до роботи, а лїниві, домашні гадки довго ще ходили в його голові. За стелею не чути вже було ґам, але мешканець другого поверха все ще ходив з кута в кут...

VII. Іваськo.*)

Івасько Жуков, девятилїтний хлопець, відданий три місяцї тому на науку до шевця Аляхина, в ніч під Різдво не клав ся спати. Діждавшись, коли господарі і челядники пішли на утреню, він виняв з господаревої шафки флящину з атраментом і ручку з заржавілим пером і, розложивши перед собою пімняту картку паперу, зачав писати. Заким виписав першу букву, він кілька разів трівожно поглянув на двері і вікна, кинув оком на образ, від котрого по оба боки йшли полиці з копитами, і довго зітхнув. Папір лежав на лавцї, а сам він клячав перед лавкою.

---

*) З серії: „Разсказы“, вид. 12-те, 1898.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Дорогий дїдуню, Константине Макаричу! — писав він. — І пишу до тебе лист. Поздоровляю Вас з Різдвом і жичу всего від Господа Бога! Нема в мене анї батька, анї мамунї, тільки ти оден зістав ся!“

Іваcько звернув очи на темне вікно, де блимав образ його сьвічки і живо представив собі свого дїда Константина Макарича, що служить за нічного сторожа у панів Жіварьових. Се маленький, сухенький, але незвичайно жвавий і рухливий дїдуган 65-лїтнїй, з вічно усьміхненим лицем і пяними очками. В днину він спить в челядній кухнї, або балакає з кухарками, а в ночи ходить замотулений в широкий кожух коло загороди і стукає своїм тарахкалом. За ним, звісивши голови, ходять стара Каштанка і песик Вюн, названий так задля чорної барви і тїла довгого, як у ласиці. Сей Вюн незвичайно чемний і ласкавий, однаково умильно глядить на своїх і на чужих, але не має кредиту. Під його чемностею і покірностею криєть ся єзуїтська підступність. Нїхто лїпше від него не уміє в добрий час підкрасти ся і щипнути за ногу, дібрати ся до ледівнї, або украсти у мужика курку. Йому вже нераз відбивали задні ноги, два рази його вішали, що тижня били майже на смерть, але він все відходив.

Тепер, певно дїд стоїть коло воріт, прижмурює очи до яскраво-червоних вікон сїльської церкви і, притупуючи берлячами, балакає з челядею. Тарахкало його привязане до пояса. Він забиває руки, кулить ся з зимна і сьміючись по дїдівськи, щіпає то покоївку, то кухарку.

— Може би табачки нам понюхати? — говорить він, підставляючи бабам свою табакерку.

Баби нюхають і чихають. Дїд незвичайно радїє, заходить ся веселим сьміхом і кричить:

— Віддирай, примерзло!

Дають понюхати табаки і псам. Каштанка чихає, крутить мордою і, ображена, відходить на бік. Вюн з чемности не чихає і крутить хвостом. А погода прегарна. Повітрє тихе, прозоре і сьвіже. Нїч темна, але видко цїле село з його білими стрїхами і стовпами диму, що йде з коминів, дерева, посріблені инеєм, горбки. Цїле небо засипане зьвіздами, що миготять весело, і молочна дорога

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рисуєть ся так ясно, наче її перед сьвятами вимили і натерли снїгом...

Іваcько зітхнув, умочив перо і писав далї. „А вчера була менї виволочка. Господар виволїк мене за волосє на двір і став потягати потягачем за то, що я колисав їх дитину в колисцї і несподївано заснув. А на тижни господиня казала менї обшкробати оселедця, а я зачав від хвоста, а вона взяла оселедця і його мордою зачала мене в писок тикати... Челядники з мене сьміють ся, посилають в шинок за горілкою і приказують красти у господарів огірки, а господар бє, чим попаде. А їди нема нїякої. Рано дають хлїба, на обід каші, а на вечер також хлїба, а щоби чаю або борщу, то господарі самі таскають. А спати кажуть менї в сїнях, а коли дитина їхня плаче, то я зовсїм не сплю, а гойдаю колиску. Дорогий дїдусю! зроби божу милість, возьми мене звідси до дому, на село, нема у мене нїякої спроможности... Кланяюсь тобі в ніжки і буду вічно Бога просити, виведи мене звідси, а то умру..."

Іваcько скривив рот, потер своїм чорним кулаком очи і захлипав.

„Я тобі буду табаку терти, — писав він дальше, — Богу молитись, а якби коли що, то висїчи мене, як Сидорову козу. А як що ти думаєш, що для мене служби нема, то я Христа ради попрошу ся до оконома чоботи чистити, або замісць Федька підпаском стану. Дорогий дїдуню! нема нїякої спроможности, просто смерть... Хотїв був пїшки втїчи на село, та чобіт нема, морозу боюсь... А коли виросту великий, то за то саме буду тебе годувати і не дам нїкому обиджати, а умреш, то буду за упокой душі молити ся Богу, зовсїм так, як за мамуню Пелягію...

„А Москва місто велике. Доми всї панські і коней багато, а овець нема і пси не злі. З зьвіздою тут хлопцї не ходять і на-крилос нїкого не пускають сьпівати, а раз я видів в одній крамницї на вікнї, гачки продають таки з жердками, і на всїляку рибу, дуже добрі, навіть є такий оден гачок, що пудового*) сома удержить. І бачив такі крамницї, де рушницї всякі, такі як панові, так, що не-

*) Пуд = 20 кільо.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

боже зі сто рублів кожде... А в ятках і тетереви і орябці і заяці, а в якім місци їх стріляють, про те купці не кажуть.

„Дорогий дїдуню, а коли у панів буде деревце з гостинцями, возьми менї золочений оріх і в зелену скриночку сховай. Попроси у панунці Ольги Ігнатєвни, скажи, для Іваська...“

Іваську конвульсийно зітхнув і знов вдивив ся у вікно. Він згадав, що за деревцем для панів все ходив дїд у лїс і брав з собою внука. Веселий був час! І дїд кахикав, і мороз кахикав, а дивлячись на них і Іваську кахикав. Бувало, заким вирубає деревце, дїд викурює люльку, довго нюхає табаки, посьмішкуєть ся зі змерзлого Івасика... Молоді ялички обліплені инеєм, стають нерухомо і чекають, котрій з них вмирати? Не знати, відки взяв ся й заяць: летить стрілою по заметах... Дїд не може, аби не крикнути:

— Тримай, тримай, тримай! Ах, куций чорт!

Зрубану яличку дїд тягнув в панський дім, а там брали ся убирати її... Найбільше заходила ся панночка Ольга Ігнатєвна, улюбленица Іваська. Коли ще жила Іваськова мати, Пелягія, і служила у панів за покоївку, Ольга Ігнатєвна годувала Іваська кармельками і задля розривки внучила його читати, писати, рахувати до сто і навіть танцювати кадриля. Коли-ж Пелягія померла, сироту Іваська спровадили в челядну кухню до дїда, а з кухні в Москву до шевця Аляхина...

„Приїзжай, дорогий дїдуню, — писав дальше Іваську, — Христом Богом тебе благаю, возьми мене відси! Пожалуй ти мене сироту нещасливого, а то мене всї побивають і їсти страх хочеть ся, а нудьга така, що й сказати трудно, все плачу. А якось то господар копитом по голові ударив, так, що я упав і на силу прочуняв. Пропав мій вік, гірше, як той пес... А ще я кланяюсь Оленї, кривому Юркови і фірманови, а гармонію мою нїкому не давай. Зістаюсь твій внук Іван Жуков, дорогий дїдуню, приїзджай...“

Іваську зложив в четверо записану картку і вложив її в куверту, що купив день перед тим за копійку... Подумавши трохи, він помачав перо і написав адрес:

Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

На село дїдуневи.

Потім почіхав ся, подумав і додав: „Константину Макаричу.“ Вдоволений тим, що йому не перешкодили писати, він надїв шапку і, не накидаючи на себе опанчину, просто в сорочцї вибіг на вулицю...

Різники з ятки, котрих він розпитував вчера, сказали йому, що листи кидають в почтові скринки, а зі скринок розвозять їх по всїй землї почтовими трійками з пяними візниками і звінкими дзвіночками. Іваська добіг до першої почтової скринки і всунув дорогоцїнний лист в отвір... Заспокоєний солодкими надїями, він годину пїзнїйше твердо спав... Йому снила ся піч. На печи сидить дїд, звісивши босі ноги, і читає лист кухаркам... Коло печи ходить Вюн і вертить хвостом...

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З ПОЕЗИЙ АДИ НЕҐРІ.

I.

Вшилу, серед бруду людської дороги,
Що дня його бачиш: обшарпаний, чорний,
У подраних чоботях ноги,
А сьмілий, хороший, моторний!
Шмигля між возами нещасне хлопятко,
Бє байдики, краде без встиду,
Танцює — все безжурне з виду...
Бурян серед поля... В тюрмі його батько,
А мати на хлїб заробляє.
Не всидїти в хатї самому:
От він собі й бігає з дому,
На воленцї вільній гуляє.
Як камінь гнїтить мене думка: що доля
З тобою кінець кінцем зробить?
Прилипли до тебе і лїнь і сваволя, —
Хто ледаря в злиднях пособить?
Не вік соловейком тобі щебетати;
Чим будеш ти, вийшовши в люди?
Дурисьвіт, мистецький на всякі облуди,
Чи чесний нетяга — як знати?
Хто горе зарані твоє угадає?
Робітницька блюза тобі припадає,
Чи може натягнеш зі штемпом куцину;
Лїт двайцять мине: безпритульну дитину
Тюрма чи шпиталь дожидає?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

До серця-б тебе я з журби пригорнула,
Заплакала-б гірко з твого безталання,
Проклявши всї людські знущання,
Словечко розваги-б шепнула;
Усї поцїлунки, всї ласки, мій брате,
Тобі віддала-б я, обнявши;
Промовила-б тихо, життя твоє кляте
До свого життя порівнявши.
— І я пристановища в сьвітї не знала,
Зросла як билина тоненька;
По наймах тинялась ріднесенька ненька...
Недоля з тобою мене поєднала,
Збратав нас сей жереб поганий;
От за що так, мій безталанний,
Тебе я кохаю
Без краю!

II.

Не вертай ся — оставай ся
За горами, за морями.
Я порвала — потоптала
Усї звязки поміж нами.

Я любила — більш не сила;
Стихли муки в час розлуки;
Кров здаєть ся лекше бєть ся,
В серцї хорім вмерли звуки.

На хвилинку — вілпочинку
Душа багне, волї прагне,
Тхне труною наді мною,
До могили швидче тягне.

Не вертай ся — оставай ся
За горами, за морями;
Все забудьмо, нїмі будьмо,
Обливаючись сльозами.

III.

До тебе, мій друже, до тебе, мій друже,
Свої простягаю я руки;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:45 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

До тебе, мій друже, до тебе, мій друже,
В журбі пригортаюсь; все горе, всї муки
Враз виплачу тихо.

Як любо, як мило припасти до груди,
До теплого твого серденька...
Я — пташка підбита, що зборкали люди;
Я — в полї билина дрібненька, —
Важке моє лихо!

На час, на годинку тебе обійняти,
До уст приторкнутись устами,
Шепнути, як прагне душа покохати,
Шепнути з одчаєм, з гіркими сльозами,
Тобі, моя втїхо!

IV.

Ти питав у мене: „Чого так сумуєш
У моїх обіймах? Чого, як цїлуєш,
То не озовуть ся і слівцем уста,
А важке зітхання раз-у-раз злїта?
Чого вид твій зрана облягла турбота,
Душу пригнїтила навісна мара,
Що мов блудний огник зпосеред болота
Віщуванням прикрим в очи зазира?
Чом тебе не тішуть любощі кохання,
А женуть горячу, молоду сльозу,
Нїби перервалась і струна остання:
Ти не засьпівала весело й разу?
Хоч менї на груди щиро припадаєш,
Але в твоїм зорі безнадїйний жах...
Так промов, голубко, що ти прочуваєш;
Чого серце бєть ся наче на ножах?“
— Слухай же, козаче. Того серце плаче,
Що як почнеш, друже, мене милувать,
Моє личко зблїдле, тїло ще дитяче
Палко пригортати, нїжно цїлувать:
То перед очима встапуть зараз тїни
Хорих, безпорадних, зжурених дївчат,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що не знали зроду вільної години,
А весь вік працюють і весь вік мовчать.
І вони-б красою певно чарували,
Маяли- на диво коси золоті;
Вони-ж поцїлунків і не коштували, —
Нишком помарнїли з горя в самотї.
Тїни безталанниць, що жили на сьвітї
Серед злиднїв лютих та скорбот нїмих,
Бачили, як мерли мужики та дїти,
А їх покидали на біду самих.
Скрізь їм як у пеклї, як у тьмі кромішній,
Нїде навіть дїтись; їм той сьвіт милїйш,
Бо за все віддячить супокій довічний:
Тільки-ж то й бажають — у труну скорійш.
Все вони зі мною, що-б робить нї стала,
Змучені, понурі — наганяють ляк;
Хмарою спадають чорні запинала,
А зпід них білїє згорблений кістяк.
Глянуть враз на мене — вся я захолону;
Що менї казати, що природуміть?
Мов залїзний молот гупає по лону;
Тїпаєть ся серце і щемить-щемить...
От тобі й здаєть ся оттодї-то саме,
Що в твоїх обіймах я чогось дріжу,
Що тебе цїлую тихими ночами,
А про себе тайну глибоко держу.
Он де вони знову стали наді мною,
У вінцях тернових, з долею страшною;
Погляд їх докірний всю мене вража,
Наче каже: „Все те буде і з тобою,
Бо й тебе захопить ся лиха межа!“

V.

Не зважаю на тебе я, доле,
Лютування твоє не страшне:
Кого знає, нехай собі боре,
Бо воно не поборе мене.

Не подам ся тобі я нї за що,
Бо менї двайцять лїт: я міцна,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хай безсилий тремтить, хай ледащо,
Не змагаючись, шию згина!

Ні руїн не боюсь я, ні кари,
Безпросьвітної тьми не жахнусь;
Грім ударить із чорної хмари —
Я байдуже собі усьміхнусь.

Бачу: темрява швидко зникає,
Зоря небо кругом золотить;
Душа вільної волі шукає,
За пташками в простори летить.

Не убєш ти моєї свободи,
Не скуєш мене, відьмо гидка,
Хоч збери всї несьвітські пригоди,
Бо я — рідного люду дочка.

Моє серце з ним вкупі болїє,
Його кров в моїх жилах тече;
Покладаюсь на тебе, надїє,
Що від мене життя не втече.

Годї з молоду сьвітом нудити,
Та знечевя весь вік сумувать:
Для країни бажаю я жити,
Для нещасних братів працювать.

Не зважаю на тебе я, доле,
Під ногами все лихо топчу...
Пометну ся в заквітчане поле,
Скрізь на крилах кохання злечу.

Переклав

Павло Грабовськый.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Шекспірів Юлїй Цезар.

Студия Юрия Брандеса *)

—❖—

I.

Одного пополудня, не довго перед третьою годиною, снувало богато човнів по Темзї, пробиваючи собі дорогу поміж лодками і лебедями і висаджуючи своїх пасажерів на південнім боцї на беріг. Але від набережя Блєкфраєр відчалюють усе нові човни з театральними гістьми, що троха до пізна сидїли за обідом і отсе боять ся запізнити ся. Бо на високій жердцї на театрі Globe повіває хоругов і заповідає сьогодня виставу. На вуличних стовпах публїка прочитала театральні плякати і побачила, що має бути виставлений Шекспірів Юлїй Цезар — і цїкавить ся сею штукою. Кождий платить сікспенс і входить; льожі і партер заповняють ся. Знатнїйші і упривілейовані гості займають місця на сценї за куртиною. Потім роздаєть ся перший, другий, третїй голос труб і зперед сцени цїлком оббитої чорним сукном розсувають заслону на право і на лїво.

Виступають трибуни Флявій і Маруль; вони лають ремесників і гонять їх до дому за те, що в будний день ходять по містї без робітницької одежі і без знарядів — значить, переступають заборону льондонської полїциї, котру публїка (і автор) уважає такою природною, що сьміло може приняти її як обовязкову

*) Із книги Georg Brandes. William Shakepserare. Paris, Leipzig, München, 1896, стор. 424–456.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і в старім Римі. З початку та публіка троха гамірлива. В партері розмовляють півголосом, закурюють люльки. Але ось другий горожанин назвав імя Цезара. Роздають ся голоси: тихо! тихо! І з напруженою увагою слідять слухачі за ходом драми.

Вона сподобала ся і швидко зробила ся улюбленою. На се маємо свідоцтва сучасних. Леонард Діґс у своїй поемі в память Шекспіра (Leonard Diggs, Upon Master William Shakespeare, 1640) величає сценічний успіх сеї драми в противенстві до римських комедий Бен Джонзона. Читаємо там: „Коли мав появити ся Цезар і коли виступали на сцену Брут і Кассий в різкій суперечці (at halfe sword parley), якже захвачені бували тоді слухачі і з яким подивом виходили з театру! Але иньшого дня з нудного, хоч і старанно обробленого Катіліни (Бен Джонзона) не могли видержати ані одної стрічки".

Вчені тішили ся подихом старого Риму, що віяв на них із сих сцен, а простий народ був зацікавлений і любував ся незвичайними подіями і величніми характерами драми. Одна строфа в поемі Джона Вівера (John Weewer, The Mirror of Martyrs or the life and death of Sir John Oldcastle, Knigt, Lord Cobham) говорить:

Юрба стоголовна по Брутовій мові
Кричить: „Властолюбний був Цезар, амбітний!"
Колиж Марк Антоній в проречистім слові
Вказав єго добрість, заслуги крайові,
Ревнула: „То Бруг є злочинець всесьвітний!"

Певна річ, було чимало драм про Юлія Цезара — вони обговорені в Ґоссоновій Schoole of Abuse, 1579, в книзі The Third Blast of Retraite from Plaies, 1580, в дневнику директора Генсльо з 1594 і 1602, в Mirrour of Policie, 1598 і т. и. — але до жадної з тих, які дійшли до нас, не можна приложити Віверових слів. Оттим то майже не може бути сумніву, що вони відносять ся до Шекспірової драми. А що Віверова поема вийшла 1601 р., то отся строфа дає нам разом з тим також дуже важну точку опори для означеня часу, коли був написаний Юлій Цезар. По всякій правдоподібности драма була написана і виставлена в тім самім 1601 році; правда, Вівер у своїй посьвяті говорить, що єго поема зложена була вже „без малого перед двома роками", але хоча би було так, то вище наведена строфа могла бути додана пізнійше, перед самим друком. Перед 1601 роком Юлій Цезар з многих при-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чин не міг бути написаний; роки 1599 1600 по части так заповнені иньшими працями, що ся велика траґедия не могла би помістити ся в них; по части-ж велять нам догадувати ся внутрішні сьвідоцтва, що ся драма муси́ла бути написана одночасно з Гамлетом, котрого стиль очеви ячки подібний до стилю Юлія Цезара.

Яку популярність здобула собі ся драма зараз від першої хвилі, показує між иньшим і те, що зараз же викликала конкуренційні праці на ту саму тему. Генсльо пише в своїм дневнику, що в маю 1602 р. заплатив на рахунок своєї трупи 5 фунтів (звиш 60 ґульд.) поетам Мондеєви, Дрейтонови, Вебстерови, Мідльтонови і ще деяким иньшим за драму п. з. „Упадок Цезара". Очевидно ті поети робили на замовленє І як в тім часї сценїчний успіх Шекспірової драми був незвичайний, так і доси Юлїй Цезар уважаєть ся одною з найкращих і найглубших драм Шекспіра, самостоячою драмою, що в противенстві до его драм із анґлїйської істориї є незалежна від усїх иньших, оригінально скомпонована і хоча вбійством Цезара нїби то ділить ся на дві половини, все таки чинить одностайну цїлість і сьвідчить про дивно бистрий погляд поета на старовину і на вдачу Римлян.

Що тягло Шекспіра до сеї теми? А поперед усего яка се тема? Драма має титул Юлїй Цезар. Але очевидячки не Цезарова особа притягла до себе Шекспіра. Правдивим героєм драми є Брут; на ньому спочиває весь інтерес автора Мусимо попробувати вияснити собі, чому і як?

Чому? Відповідь дає нам пора написаня драми. Се був той трівожний рік, коли найстарші приятелї Шекспірові між маґнатами, Ессекл і Соутемптон вдали ся в безумну конспірацию против Єлисавети, а за пробу повстаня заплатили смертю і тюрмою. От тут побачив поет, що горді і благородні характери легко можуть попасти в таке положенє, що народять полїтичних помилок і під прикривкою незалежности схоплять ся до бунту. Правда, дуже мало подібного було між змаганєм Ессекла — довести до двірцевої революциї, котра б супроти невловимих примх королеви мала запевнити йому власть, а змаганєм римських маґнатів — при помочи вбійства піддержати аристократичну републїку супроти заснованої власне монархії. Але всеж таки повстанє супроти монарха, нерозумне і нещасливе змаганє — викликати переворот в громадських порядках, проявляли деякі стичні точки.

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Надто виявляєть ся у Шекспіра в ту пору якесь замилуване до осіб, що не вважаючи на свою чесність і талант не мають щастя, не можуть доконати своїх намірів. Доки сам він стояв ще в ряді борців, єго ідеалом був Генріх V, той муж практичної вдачі, вроджений переможець і тріумфатор. Тепер, коли він сам вибив ся на верх і швидко мав досягти вершка свойого значіня, єго погляд очевидячки з любованєм і тугою звертав ся на такі особи, як Брут і Гамлєт, що не вважаючи на найвисші прикмети, не могли подолати поставленої їм задачі*).

Вони притягали його до себе як глубокоумні фантасти і великодушні ідеалїсти. Він чув, що їх душі де в чому посвоячені з єго душею.

Майже двацять лїт перед тим виданий був у Анґлії Нортів переклад Плютархових „Рівнобіжних житєписів“ і то доконаний не з ориґіналу, а з французького перекладу Аміота. В тій книзї Шекспір знайшов материял для своєї драми.

Спосіб, як він визискує той материял, досить відмінний від того, як він доси поступав із своїми жерелами. У лїтописця такого як Голіншід він бере звичайно тілько хід подій, головні нариси найважнїйших осіб і анекдоти, які можуть йому придати ся. Від новелїстів таких як Банделльо і Чінтіо, бере контури події, але для характерів або для діяльоґа не знаходять у них богато поживи. З давнїйших пєс, які він оброблює або переробляє, як ось „Усмирєнє непокірної“, „Король Джон“, „Генріх V“, „Король Лїр“ — старший „Гамлєт“ на жаль затратив ся — переймає до своєї праці кожду сцену, кожду репліку, яка тілько дасть ся ужити, тілько що того вжиточного в тих випадках, які ми можемо сконтролювати, нїколи не буває богато і воно нїколи не буває надто цїнне. Тут противно, коли Шекспір найвірнїйше держав ся свойого жерела, ми можемо добре придивити ся єго методї праці і се дає нам несподївані і дуже навчаючі вказівки. Бачимо ясно, що він тим докладнїйше держить ся свойого ориґіналу, чим більше сей розвинений, чим більше має знаня людської душі.

Тут у-перве зустрів ся Шекспір з чоловіком зовсїм цивілїзованим, що в своїй стародавній простотї буває инодї дитинячий, а все таки є немалий артист, з писателем, котрого Жан Поль пе-

*) Див. Dowden, Shakespeare, стор. 280.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ресоленим, але не зовсїм неможливим виразом назвав біографічним Шекспіром всесьвітньої істориї.

Цїла драма „Юлїй Цезар“ містить ся в Плютарсї. Шекспір використав три житєписи: Цезара, Брута і Антонїя. Прочитавши їх одну за одною маємо при купі всї деталї драми.

Ось ряд примірів із перших сцен пєси. Трагедия починаєть ся завистю трибунів на ту прихильність, яку має Цезар серед широкої верстви народа. Тут усе аж до найменших дрібниць узято від Плютарха. Так само далї те, що Антонїй при сьвятї Люперкалїй три рази подає Цезарови діядем, що Цезар неохітно відсуває його від себе, Цезарове недовірє до Кассия. Слова, з якими Цезар другий раз виступає на сцену:

Хай в коло мене будуть люде ситі,
Лисоголові, що в ночи сплять добре:
Он Кассий дивить ся понуро; він
За много мислить; се народ непевний —

знаходять ся дословно у Плютарха, ба навіть ся анекдота так єму полюбила ся, що він у ріжних житєписах оповідає її тричі. Далї знаходимо у грецького історика: як Кассий по троха втягає Брута в конспірацию; картки з покликами підкидані Брутови; міркуванє над тим, чи вбивати Антонїя разом з Цезаром і Брутів хибний суд про характер Антонїя; жалї Порциї на те, що її муж не вдостоює її свойого повного довіря; доказ відваги, який дає вона вбиваючи собі ніж у ногу; всї віруваня і чуда, що попереджають убійство: жертовний бик без серця, огонь і борцї в повітрі; осторога, яку бачить у снї Кальпурнїя; пост нова Цезара не йти в сенат д. 15 марта і проба Деция (Дециа) Брута намовити його до зміни сеї постанови; даремна проба Артемідора зупинити його перед небезпекою і т. и. Все тут є око в око.

Часом дещо передано з невеличкими, делїкатними змінами, в котрих пізнати або темперамент Шекспірів, або єго сьвітогляд, або основну ідею пєси. І так у Плютарха нема Шекспірового маловаженя людової маси, єго народ не є такий безумно перемінчивий. У Плютарха нема Брутового монольоґа перед рішучою постановою (II, 1). Зрештою Шекспір, де тілько можна, передає ті самі слова, які знайшов у Нортовім перекладї. Що більше, Шекспір бере навіть характери, як вони є вимодельовані у Плютарха, як ось Брута, Порциї, Кассия. Брут у обох малюнках зовсїм однаковісїнький; характер Кассия у Шекспіра поглублений.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що торкаєть ся до великої фіґури Цезара, котрої імям названа пєса, то Шекспір іде докладно за поодинокими анекдотичними оповіданями Плютарховими; цїкаво тілько, що він не присвоїв собі ту могучу ідею про істоту Цезара, яку виносимо з Плютарха, котрий зрештою і сам не був в станї зрозуміти Цезара в цїлій єго величі. Значить, навіть у Плютарха — чого не міг знати Шекспір — Цезар вийшов покривджений. Плютарх, уроджений сто лїт по смерти Цезара в Перу, коли самостійність Греції була тілько казкою, а велична колись Гелляда була частиною одної римської провінції, написав свої порівняні житєписи на те, щоб пригадати гордому Римови, що Греция може під пару кождому великому Римлянинови поставити свойого великого мужа. Він перенятий був тою думкою, що покорена Греция є паном і вчителем Риму на всїх полях духа. Він мав грецькі виклади в Римі, не вмів говорити по латинї, хоча кождий Римлянин умів розмовити ся з ним по грецьки і розумів грецьку мову як свою рідну. Цїкаво, що римська лїтература і поезия не істнує для него, хоча грецьких письменників і поетів він цитує раз у раз. Про Верґілія або Овідия у него нема анї згадки. Про великих Римлян він писав так, як писав би нинї осьвічений і неупереджений Поляк про великих Росиян. Маючи все перед очима ст рі республїки осяяні ореолом, Плютарх був не надто здібний оцїнити як слїд велич Цезара.

Та що Шекспір так уложив свою драму, що Брут мав бути її траґічним героєм, то мусїв штучно висунути його на перший плян і ним заповнити сцену. Треба було недопустити, щоб єго брак полїтичної далекоглядности (супротив Антонія) і практичного змислу (в суперечцї з Кассієм) не вменшив вражіня єго висшости. Все мусїло обертати ся довкола него, і задля того Шекспір вменшив, здрібнив Цезара, на жаль так дуже, що сей Цезар, сей образ незрівнаного державного і воєнного ґенія, зробив ся мізерною карикатурою.

В иньших місцях знаходимо виразні слїди, що Шекспір знав дуже добре, чим був сей чоловік і яка була його вартість. В Рішардї III. говорить Едвардів молодий син словами повними захвату про Цезара як про героя і переможця, котрого і смерть не поборола. В майже рівночаснім Гамлєтї говорить Горацio про великого (наймогутнїйшого) Юлія і єго смерть, а Клєопатра в драмі „Антоній і Клєопатра“ горда на те, що належала до Цезара.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В комедиї „Що вам любо“ уживає вправдї жартлива Розалїнда виразу „Цезарова тразонська самохвальба“ про слова: „Я прийшов, побачив, побідив“, але в зовсїм жартобливім звязку і значіню.

Але тут! Тут справдї зроблено Цезара архисамохвальком і загалом зборищем досить несимпатичних прикмет. Він чинить вражінє інвалїда. З натиском піднесено єго хоробу — падучу. Він глухий на одно ухо. Єго давна сила пропала. Він млїє, коли йому подають корону. Він завидує Кассиєви, що сей плаває лїпше. Він забобонний як стара баба. Він тїшить ся підхлїбствами, говорить надуто і з висока, величає ся своєю незломністю, а на дїлї хитає ся ненастанно. Він поступає неосторожно, нерозумно, не знає, що грозить йому, хоч бачуть се всї иньші.

Ґервінус мовить, що Шекспір не міг збуджувати занадто великого інтересу до Цезара; між єго прикметами він мусїв висунути на перший ряд ті, що вияснюють конспірацию; зрештою він міг оперти ся на сьвідоцтві Плютарха, що не довго перед смертю Цезарів характер погіршив ся був значно. Майже до таких самих висновків доходить і Годзон. Шекспір — мовляв — хотїв змалювати Цезара таким, яким бачили його конспіратори і то на те, щоб їх не суджено несправедливо; зрештою він признає: „Цезар буквально був занадто великий, щоб вони могли в повнї бачити його“; „в тих сценах він далеко не є дїйсним Цезаром; ледви чи одну з реплїк вложених йому в уста можна вважати історично характеристичною“. Оттак Годзон доходить до несподїваного заключеня, що в цїлій будові пєси бачимо тонку іронїю, бо — поясняє він — „коли Брут, той плиткий ідеалїст, затемнює собою найбільшого практичного ґенія, якого бачив сьвіт, — то се може мати тілько іронїчний змисл“.

Все се — пустїсїнька погоня за дотепністю і глубокоумністю. Анї одного промінчика іронії не кинув автор на Брута. І нї нащо тут не придасть ся запевненє, що Цезар по своїй смерти робить ся головною особою і яко труп, як спомин, як дух побиває своїх убійців. Як може такий невеликий чоловік кидати таку величезну тїнь? Шекспір справдї мав сю думку, що Цезар побіджає по смерти. Брутового злого ґенія, котрий являєть ся йому в таборі і коло Філїппі, він перемінив на духа Цезара; але сего духа таки за мало, щоб піднести занадто знижене зображенє Цезара. Тай се неправда, буцїм то єдність драми була-б потерпіла від Цезарової величі. Поетична вартість драми терпить від єго

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

малости. Пєса могла-б бути безмірно богатша і глубша, коли би Шекспір був написав її почуваючи дійсну вартість Цезара.

Звичайно у Шекспіра дивуємо ся тому, як богато він умів зробити з сухого, вбогого сюжету. Тут історія була так безмежно богата, що єго поезия супроти неї вийшла вбога і суха. Так само як Шекспір — коли зрештою сцени з „Дівкою“ (Pucelle) в першій части Генріха VI. вийшли зпід єго пера, — змалював Жанну д'Арк без зрозуміня високої і простої поезиї, якою яснїє ся постать, — національні упередженя і забобони затемнювали єго погляд — так само легкодушно, надто сьміло а без доброго знаня предмету він шарпнув ся змалювати Цезара, і як Жанну д'Арк зробив чарівницею, так Цезара зробив самохвальком. Цезара!

Коли-б він, так як школярі пізнїйших часів, був мусїв за молоду читати Цезарове оповіданє про ґалліїську війну, то такий малюнок був би неможливий. Може бути, що він чув щось про сю книжку і з неї наївно взяв той рис, що Цезар говорить про себе все в третій особі і називає себе по імю.

Порівняйте на хвилю того патетичного самообожателя в траґедиї з тим образом, який Шекспір міг утворити собі з него хоч би на основі самого Плютарха і котрий вияснює не тілько високу самовладність, якої добив ся Цезар і на якій стоїть в початку пєси, але також ненависть, що помалу наклюблюєть ся проти него. Зараз на другій сторінці Цезарового житєпису прочитував він анекдоту, як Цезар вертаючи з Бітинії ще зовсїм молодим парубком попав ся в неволю кілїкійських морських розбійників. Вони зажадали від него двацять талантів (46.800 зр.) окупу. Він відповів їм, що вони певно не знають, хто такий їх вязень, обіцяв їм 50 талантів, розіслав своїх товаришів по ріжних містах, щоб зібрати сю суму, і лишив ся сам з одним приятелем і двома слугами серед тих бандитів звісних своєю кровожадністю. Він поводив ся з ними з призирством, видавав їм розкази; вони мусїли бути тихо, коли він хотїв спати; через 38 день, які він пробув між ними, він обертав ся до них як якийсь князь до своєї прибічної сторожі. Він займав ся ґімнастичними вправами, писав вірші і промови, немов був зовсїм безпечний. Часто грозив їм, що велить їх повішати, тобто порозпинати на хрестах. Скоро тілько одержав окуп із Мілєта, скористав із свободи поперед усего так, що в пристани узброїв кілька кораблїв, напав на розбійників, забрав їх усїх до неволї і захопив усї їх скарби. Потім він подав

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся до азіятського претора Юнія з тим, щоби сей покарав розбійників. Але коли грошолюб Юній відповів, що помаленьку поміркує, що зробити з вязнями, Цезар вернув до Перґаму, де розбійники сидїли в неволї і велїв поприбивати їх усїх на хрестах так як їм було обіцяно.

І щож зроблено у Шекспірового Цезара з того почутя вистости, з тої ґрациї, з тої незломної сили волї?

Я, правда, не бою ся,
Та, не будь страх чужий імю мойому,
. . . . . .
Скажу хиба, чого-б боять ся треба,
Анїж чого боюсь, бо все-ж я Цезар.

Добре, що сам він впевнює нас про се, а тоб ми й не повірили йому. Тай так хиба віримо?

Шекспір виходить з того погляду, що розвалена Цезаром републїка могла-б була стояти і що Цезар провинив ся розвалюючи її.

Алеж стара аристократична републїка була вже розвалена, коли Цезар сковував нову монархію з її розвалин. В Римі панувало чистїсїньке безправє. Там був тлум, про який із тлумів нинїшнїх великих міст не можна виробити собі нїякого понятя; не той глупий, переважно смирний, тілько десь колись з глупоти здичілий тлум, який у Шекспіра вислухує промови над Цезаровим трупом і розриває на шматки бідного поета Цінну. Се був тлум, котрого незлїчимі орди складали ся головно з маси невольників і з тисячів чужинців, що збігали ся до столиці сьвіта з усїх трьох частей сьвіта; тут були Фриґійці з Азиї, Неґри з Африки, Іберці і Кельти з Ішпанії та з Франциї. До величезних куп домашнїх і фільваркових невольників додайте тисячі невольників-утїкачів, що у себе дома прокрали ся або вбили когось, по дорозї жили рабунком та плїндруванєм і отсе знайшли собі пристановище десь на передмістях Риму. Але крім дармоїдів чужинців і голодоморів невольників тут були купи вільнопущених, людей вописованих на скрізь невольництвом і котрим новоздобута воля, чи сполучена з беззахистним убожеством, чи з новонабутим богацтвом, служила тілько на те, щоби накоїти як найбільше лиха. Далї були там юрбища ґлядіяторів, людей однаково байдужних на житє своє як і на житє иньших людей, готових в кождій хвилї стати до по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

слуги кождому, хто заплатив. Із таких людей набирав Кльодий свої уоружені купи, що так само як римські вояки ділили ся на декурії і центурії і під проводом очайдушних комендантів на самім форум зводили кровавi битви з иньшими купами ґлядияторів та пастухів із пустарів коло Піценум та з Льомбардії, яких сенат велів настягати і зорґанїзувати для своєї оборони. Полїцийної сторожі по вулицях і огневої сторожі майже не було. Коли вибухло якесь громадське нещастє, пожежа або повінь, то запитувано авґурів про їх значінє. Жадної зверхности не слухав нїхто; на конзулїв і трибунів нападали, часом навіть убивали їх. В сенатї обкидали бесїдники одні одних лайкою, на форум плювали одні одним в лице. На Марсовім полї при кождих виборах доходило до формальної битви, а жаден знатнїйший чоловік не виходив нїколи на вулицю без сторожі зложеної з ґлядияторів і невольників. „Попробуйте — мовить Момзен (1857 р.) уявити собі Льондон з людністю Нового Орлєана*), з полїцією Константинополя, з браком промисту таким, як у нинїшнім Римі, а розбурханий полїтикою такою приміром, як паризька 1848 р., а будете мати досить близький до правди образ републїканської благодати, котрої упадок оплакує Ціцеро з товаришами у своїх бурливих листах“ **).

Порівняйтеж із сим змаганя честолюбного Цезара в траґедиї — запровадити королївську власть в державі дуже добре впорядкованій у републїканських формах!

Усїх, навіть противників, що могли зіткнути ся з Цезаром, очаровувало єго добре вихованє, єго чемність і ґрация в єго поведїнцї. Ті прикмети робили подвійно сильне вражінє на тих, хто, як ось Ціцеро, привик був до надутої гордости і грубіянства так званого Великого Помпея. Цезар хоч і як був занятий, усе мав час думати про своїх приятелїв і жартувати з ними. Єго листи щирі і веселі. У Шекспіра він раз надутий, то знов занадто фамілїярний.

Двацять і пять лїт поборював Цезар яко полїтик усякими способами аристократичну партию, з давна маючи намір, без до-

---

*) Тодї головний ринок торгу невольниками в Сполучених Державах Америки.

**) Th. Mommsen, Römische Geschichte, III, стор. 510; Gaston Boissier, Cicéron et ses amis, стор. 224.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

буваня зброї зробити ся паном усего звісного тоді сьвіта і маючи те переконанє, що републїка розпадеть ся сама собою. Тілько в часї своєї претури в Ішпанії проявив він воєнні і адміністрацийні здібности і стояв здалека від щоденної полїтики. А в тім нараз, коли, здаєть ся, все складає ся користно для него, він покидає Рим і йде до Ґалії. Маючи 44 роки від роду він робить ся ґенералом і може найбільшим полководцем, про якого знає істория, незрівнаним завойовником і орґанїзатором, і виявляє в тім уже підтоптанім віці велике богацтво несподіваних, надзвичайно цїнних прикмет. Шекспір не дає найменшого понятя про елястичність і богацтво єго вдачі. Він заставляє його раз у раз пишно величати себе самого:

Нї, Цезар вийде! Все лиш з заду грозить
Менї біда; як Цезара чоло
Побачить, то напевно щезне зараз.

У Цезара не було анї крихти тої мертвої достойности і строгости, якою наділив його Шекспір. Рішучість полководця зливала ся у него з елеґанциєю великого пана і високою байдужістю на дрібниці. Він любив, коли єго вояки носили блискучі зброї і строї. „Що то кому вадить, що вони перфумують ся, — мовляв він, — а проте вони бють ся добре“. І вояки, що під иньшими проводирями не доконували нїчого надзвичайного, під ним робили ся непереможними.

В Римі цар моди він був у походах такий байдужий на власні вигоди, що нераз спав під голим небом, ба навіть не крутячи носом їв затхлий олїй; але в єго наметах усе стояли богато заставлені столи, а вся аристократична молодь, для котрої Ґалія була тодї тим, чим зробила ся Америка в часї її відкриваня, збігала ся з Риму до єго табору, найінтереснїйшого табору, який коли бачила істория, повного осьвічених і розумних людей, молодих писателїв і поетів, дотепних і очитаних мужів, що серед найбільших небезпек і невигод займали ся лїтературою і про свої пригоди раз у раз посилали звістки до Ціцерона, що в Римі добив ся становища признаного голови і опікуна лїтератури. В короткім часї Цезарового походу для завойованя Британії він пише два рази до Ціцерона. Їх обопільні відносини в своїх ріжних фазах пригадують потроха відносини між Фрідріхом Великим і Вольтером. А який же мізерний образ подав нам Шекспір малюючи Ціцерона як педанта!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кассий.

Чи Ціцьро говорив дещо?

Каска.

Еге, говорив по грецьки.

Кассий.

Чого-ж йому треба?

Каска.

Е, коли я се скажу вам, то нехай вам ніколи не показую ся на очи! Але ті, що розуміли його, всьміхали ся один до одного і кивали головами. А що до мене, то для мене се була греччина.

Серед ріжнородних тяжких трудів, в ненастанній небезпеці житя, серед невсипущої боротьби з войовничими ворогами, котрих він побиває раз за разом, пише Цезар свої граматичні праці і свої Спомини. Посьвята єго праці про анальоґію Ціцеронови, се похвала лїтератури і Ціцерона. „Ти відкрив скарби красномовства і перший ужив їх... Ти здобув найкращу почесть між усїми почестями, тріумф вартнїйший від тріумфу найбільшого полководця. Бо сеж цїннїйша річ — розширити межі духового житя, ніж розпросторити границї держави". І се говорить чоловік, що власне побив Швайцарців, здобув Францию і Бельґію, виконав перший похід на Анґлію і розполошив ґерманські війська так, що вони, бувши перед тим для Риму загрозою смерти, на довгі лїта перестали бути йому небезпечними.

Се дуже мало подібне до напушеного, зарозумілого і непорушного Шекспірового неборака:

О, дуже добре знає небезпека,
Що Цезар ще небезпечнїйш її!
Ми — пара львів, що в один день родились,
Та я є старший і страшнїйш її;
І Цезар таки вийде нині з дому.

Цезар умів бути жорстоким. В війні він ніколи не залишав своєю пімстою ширити переляк між ворогами. Він велїв цїлому сенатови Венетів повідтинати голови; велїв усїм тим, що виступали против него з оружєм коло Укселльодунум, повідрубувати праві руки; хороброго Верцінґеторікса він держав пять лїт у тюрмі на те тілько, щоби підчас свойого тріумфу привести його в кайданах до Риму, а потім покарати смертю.

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

А про те там, де строгість уважав непотрібною, він був сама лагідність, сама поблажливість. В часі домашньої війни Ціцеро подав ся до табору Помпея, а по пораженю просив прощеня і одержав його. А коли потім видав книжку для звеличаня Катона, Цезарового смертельного ворога, що вбив сам себе, щоб не мусїв підлягати „імператорови“ і через се зробив ся героєм усїх республїканців, то Цезар писав до Ціцерона: „Читаючи вашу книжку я мав те чутє, що й сам роблю ся більше красномовним“. А прецї в его очах був Като тілько неокресаною людиною, ентузіястом перестарілих порядків. Невольникови, що з любови до свойого пана не хотїв Катонови подати меча, задав сей такий лютий удар в лице, що його рука зачервонїла ся від крови. Такі поступки псували для Цезара цїле вражінє самовбійства.

Цезар не зупинив ся на тім, що пробачив майже всїм тим, котрі під Фарсалем виступили з оружєм против ного; многих з поміж них, як ось Брута і Кассия, він допустив до значного співудїлу в своїй власти. Ще перед битвою він силкував ся захистити Брута, а потім понадавав йому богато почестий. Раз у раз виступав Брут як Цезарів противник, ба навіть „із прінціпу“ він злучив ся з Помпеєм, хоча сей велїв був убити його батька. А Цезар пробачив йому се, так як пробачав йому все иньше без кінця. Здаєть ся, що на Брута він перенїс ту любов, якою в своїй молодости палав до Брутової матери — сестри Катона — одної з тих, що найгорячійше і найвірнїйше любили Цезара. В Вольтеровій драмі „Mort de Césaг“ подає Цезар Брутови тілько що одержаний від умираючої Сервілії (Брутової матери) лист, в котрім вона просить Цезара, щоб добре подбав за їх спільного сина. Плютарх оповідає, що підчас конспірациї Катілїни Цезар одержав раз лист в сенатї і відійшов на бік, щоби прочитати його. В тій хвилї Като голосно висловив підозрінє, що сей лист мабуть від когось із конспіраторів. На се Цезар сьміючи ся подав йому лист, в котрім були любовні запевненя Катонової сестри. Розлючений Като крикнув на се: „Пяниця!“ — найгірша лайка в устах Римлянина. (Бен Джонзон визискав сю анекдоту в своїм Катілїнї, V, 6).

Катонова ненависть проти Цезара перейшла в спадку на его сестрінка Брута. У сих обох остатнїх римських республїканців з доби упадку ішла рука в руку якась брутальність з високим стоїцизмом. Староримська неотесаність була у вдачі Катона, а Брут супроти азийських провінций показав себе кровопійцею і лихва-

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

рем, що іменем „штромана“ Скапция велїв свої лихварські проценти стягати під загрозою вбійств і пожежі. Мешканцям міста Саляміна він зичив гроші на 48%, а коли не могли заплатити, він вислав відділ кінноти і держав їх сенат в такій тїсній облозї, що пять сенаторів умерло з голоду. Шекспір з невідомости очистив Брута з тих злочинів і коштом Цезара зробив його простим і великим.

В порівнаню з Катоном і потім в порівнаню з Брутом Цезар значить: всесторонній ґеній, що любить житє і дїяльність і силу, в порівнаню з тїснозорим пуританством, що ненавидить таких ґеніїв по части з інстинкту, а по части з теорії.

Яке дивоглядне непорозуміне, що Шекспір — і сам поклонник красоти і прихильник житя повного дїяльности, уживаня і заспокоєної амбіциї — Шекспір, що й сам усе воював з пуританством подібно як Цезар, тут з невідомости знайшов ся в таборі римського пуританства і через те позбавив себе можности видобути безмірні золоті скарби, які є в фіґурі Цезара! В Шекспіровім Цезарі нема ані крихти простоти і чесности правдивого Цезара. Сей не виявляв ніколи фарисейського пошанованя супроти минувшини, навіть у граматичних питанях. Він сягнув по власть і здобув її, але ніколи не додав собі виду — як у Шекспіра — що не хоче її. Шекспір полишив йому гордість, з якою поводив ся дїйсний Цезар, але зробив її негарною додавши їй до пари фарисейство.

І ще один рис Цезарової вдачі не знайшов зрозуміня у Шекспіра. Коли вкінцї по своїх побідах у Африцї, в Азиї, в Ішпанії і в Єгипті він мав у руках ту необмежену власть, якої добивав ся двацять лїт, вона стратила для него всю свою принаду. Він знав, що ті, котрих пошану він цїнив найвисше, не розуміють його, цурають ся ним. Він був змушений уживати людей, котрих погорджував, і погорда до всїх людей наповнила єго душу. Всюди довкола себе бачив він тілько захланність і зраду. Власть зробила ся для него несолодкою, житє не варте того, щоб ним жити, щоб оберігати його. Оттим то коли його благали, щоб мав ся на осторозї проти тих, що хочуть його вбити, він відповів: „Краще раз умерти, як раз у раз тремтіти“. І 15 марта він пішов у сенат без оружя, без узброєної сторожі. В Шекспіровій траґедиї його зваблюють туди остаточно надїєю на титул і корону і страхом, щоб його не вважали за труса.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ті дурні, що Шекспірові твори присуджують Френсісови Беконови, арґументують між иньшим і так, що таке знане римської старовини, яке бачимо в Юлїю Цезарі, не могло знайти ся ні в кого, хто не посїдав Бекопової вчености. Власне противно! Автором сеї драми був очевидячки чоловік, котрого вченість зовсїм не була до пари єго ґенїяльности, так що драма не тілько своїми високими прикметами, але й своїми слабими боками дає доказ, зрештою зовсїм зайвий, що Шекспір сам був автором своїх творів. Тупиці нїколи й не догадують ся, до якої міри ґенїй замінює собою книжкову вченість і як високо вилїтає понад неї. Та з другого боку треба піднести як безперечну правду, що є такі поля, де нїякий ґенїй не може заступити знаня, студіованя моделїв і обсервациї дїйсности і де навіть наймогутнїйший ґенїй мусить пошпотати ся, коли захоче компонувати на власну руку або на скупих основах.

Таким полем є історична поезия на тему таких часів і таких осіб, де богацтво істориї затикає за пояс усяку свобідну конструкцию. Де істория більше надзвичайна і поетичнїйша від усякої поезиї, траґічнїйша від якої хочете старої траґедиї, там поет тілько на основі всестороннього знаня може піднести ся до тої самої висоти. Брак історичного і многостороннього клясичного знаня у Шекспіра був причиною, що незрівняна величність Цезарової постатї лишилась йому недоступною. Він здусив і вменшив сю постать, щоби зробити місце для розвою иньшого характера, що в єго драмі мав грати головну ролю, а власне характера Марка Брута, котрого він за приміром Плютарха підмалював і показав майже тілько як великодушного стоіка.

II.

Нїхто крім наївних республїканцїв в роді Суйборна не повірить, щоб Шекспір вибрав Брута головною особою своєї драми задля того, буцїм то в єго душі дрімала якась полїтична прихильність до республїки. Певнїсїнько він не мав нїякої полїтичної системи, а при иньших нагодах висловлював велику вірність королям і любов до королїв.

Брут уже у Плютарха був головною особою в траґедиї Цезара і Шекспір держить ся течії дїйсної істориї у Плютарха під

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тим глубоким вражінєм, що неполїтично довершена проба державного перевороту — як ось Ессексова і товаришів — не вистарчає на те, щоб повернути колесо істориї в иньший бік і що практичні помилки мстять ся так само жорстоко, ба навіть ще далеко жорстокійше, як моральні. Тепер прокинув ся в ньому психольоґ і його зацїкавила задачъ — прослїдити і показати чоловіка, що заплутуєть ся в справу, до котрої він з природи своєї непридатний. Сей конфлїкт уже не є зверхнїй, як був у „Ромео і Джулєтї“ між коханцями і їх окруженєм, або в „Річардї III“ між Річардом і єго ворогами. На сьому новому ступнї єго розвою його цїкавлять внутрішнї процеси, боротьба в глубинї душі людської.

Брут жив доси в книжковім сьвітї, годуючи свойого духа платонською фільозофією; от тим то його займає більше абстрактна полїтична думка — републїка підмальована любовю до свободи — і абстрактне розумінє моральности — терпіти над собою якусь власть є пониженєм -- нїж дїйсні полїтичні відносини, що є у него перед очима і нїж значінє тих перемін, які доконують ся за єго житя. Отсего чоловіка горячо завзиває Кассий, щоб станув на чолї конспірациї против свойого другого батька, добродїя і приятеля. Се візванє розворушує всю єго душу, розбиває її гармонїю, виводить її раз на все з рівноваги. До Гамлєта, що в тім самім часї накльовуєть ся в Шекспіровій душі, так само доходить від духа вбитого батька поклик, щоби зробив ся вбійцею і сей поклик підбадьорює, підбунтовує Гамлєтові духові здібности, але вбиває єго орґанїзм. Так близько доторкаєть ся становище між двома обовязками, між якими має вибір Брут, до того внутрішнього розколу, який швидко потім має доконати ся в Гамлєтовій душі.

Брут є в розладї з самим собою і через те забуває виявляти иньшим зверхнї признаки приязни і чемности. Він чує, що иньші покликають його, але не чує внутрішнього покликаня. Як Гамлєт вибухає звісними словами: „Сьвіт виступив із колїї! Сором і розпука, що я маю направляти його!“ так само жахаєть ся й Брут своєї задачі. Він мовить (I, 2):

Волїв би Брут в сїльськім затишку жити,
Нїж звать ся сином Роми серед тих
Важких пригод, які сей час грізний
На нас жене.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Єго благородна вдача вється ся з болю серед непевности і сумнівів.

Від тої хвилї, коли Кассий заговорив до него, він не може заснути. Жорстокий Макбет не може заснути замордувавши короля. „Макбет замордував сон“. Брут зі своєю делїкатною, розбірчивою вдачею хоче поступити лише так, як йому наказує обовязок; по вбійстві він спокійний, але перед тим не може заснути. Розважуванє все одної думки змінило всю єго вдачу, всю поведїнку; єго жінка не пізнає його. Вона оповідає, як він відцурав ся страви і розмови, а все тілько ходить і ходить з заложеними на грудях руками, зітхаючи в глубокій задумі, не відповідає на її питаня, а коли вона налягає на него, відправляє її з воркітливою нетерплячкою.

Не тілько вдячність для Цезара завдає Брутови душевну муку, але попереду усего непевність, які справдї є Цезарові наміри. Правда, Брут бачить, що народ обожає його, що у него в руках є найвисша власть; але Цезар нїколи ще не надужив тої власти. І Брут присвоює собі Кассиїв погляд, що Цезар відсуваючи діядем властиво бажав приняти його; одинокою точкою опори для конспірациї є здогад про Цезарове бажанє.

Вже се є величі надужитєм,
Коли лиш совість розділя її
Від власти. Правду мовлячи, я ще
Не бачив, щоб у Цезара коли
Над розумом запанувала пристрасть.
Та часто так буває, що покора —
Східці для молодого честолюбства.

Значить, Цезар мусить згинути не за свої дїла, але за те, що́ міг би зробити колись на будуще. Чи вільнож на такій підставі допускати ся вбійства?

В Гамлєтї та сама ситуация з такою відміною: Чи є певність, що король замордував Гамлєтового батька? Чи дух не міг бути маною або й самим чортом?

Брут почуває слабість підстави, чим більше тягне його до вбійства як до полїтичного обовязку. І Шекспір не завагував ся при всїй великодушности, якою наділив його, вложити йому в уста сумнївну для многих людей єзуїтську мораль, що потрібна мета усьвячує нечисте средство. Двічі, раз у монольоґу, а раз у про-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мові до конспіраторів, захвалює він політичне лицемірство як розумне і пожиточне. В монольоґу:

А що той закид
Не виправдить ся тим, чим Цезар є,
То так зроби (fashion it thus): те, чим він є, вбільшивши,
Моглоб зробить ся сим чи тим надмірним.

А в промові до конспіраторів:

Хай серця наші, як пани ті хитрі,
На скоре дїло збудять своїх слуг,
А потім їх ганьблять п р о л ю д с ь к е о к о.

Се значить, убійство має бути сповнене як найприличнїйше, а потім убійцї мають про людське око жалувати свойого вчинку.

Та ось скоро постановлено Цезарову смерть, стоїть Брут в почутю чистоти своїх намірів гордо і майже безжурно посеред конспіраторів; аж занадто безжурно; бо хоча в прінціпі він не цураєть ся того погляду, що хто одобряє мету, мусить одобряти й ті способи, які ведуть до неї, то всеж таки при своїй чесности і непрактичности він здрігаєть ся вживати таких способів, які по єго думцї або занадто низькі, або через свою безоглядність переважують усяку одвічальність. Він не хоче навіть, аби конспіратори складали присягу: „Хай присягають жерцї, труси і хитрі рахмістри". Вониж без заприсяженого запевненя повинні довіряти одні одним і без присяги доховати тайни. А коли піднесено думку, щоб разом з Цезаром убити й Антонія — думку консеквентну, з котрою він як політик мусїв був згодити ся, — то у Шекспіра так само як у Плютарха він противить ся сему з гуманности. „Наш шлях буде тодї занадто кровавий, Кассіє!" Він почуває, що єго воля не потребує бояти ся денного сьвітла; його болить те, що мусить уживати нічних, темних способів.

О змово!
Встидаєш ся підозрене чоло
В ночи відкрить, коли все зло свобідне?
То деж ти в день знайдеш нору так темну,
Щоб скрити в нїй своє лице огидне?

Брут рад би понад усе в справі, що має бути підперта скритовбійством, здобути політичну побіду без замовчуваня і без насильства. Ґете сказав: „Тілько той, хто обмірковує, має сумлї-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нє". Хто дїлає, той не може мати його — в хвилї дїланя. Тодї чоловік піддає ся своїй природї і постороннїм силам, коли вмішав ся в якесь підприємство. Він поступає добре або зле, але все інстинктом, часто глупо, инколи ґенїяльно, нїколи в повнім сьвідомі, але з безоглядністю природних поривів чи еґоїзму чи ґенїяльности. А Брут хоче і в хвилї дїланя оглядати ся на всї можливі боки.

Крайссіґ і Доуден назвали Брута Жірондистом, що змальований в противенстві до єго шваґра Кассия, якогось ніби Якобінця в старинним костюмі. Се порівнанє вірне лише на стілько, на скілько тут мова про меншу або більшу охоту до вживаня насильства; але воно кульгає, коли візьмемо на увагу, що Брут живе в рідкій атмосфері абстракциї, око в око з ідеями і прінціпами, а натомісць Кассий у сьвітї фактів; бо-ж Якобінцї були так само завзяті теоретики, як і Жірондисти.

Брут у Шекспіра є строгий моралїст, одушевлений найгорячійшим бажанєм — заховати свій чистий характер без нїякої плями; натомісць Кассий зовсїм не дбає про захованє своєї моральної чистоти. Він по просту завидує Цезарови і признаєть ся явно, що ненавидить його; та про те він не кермуєть ся низькими мотивами; завись і ненависть є у него виразом полїтичної пристрасти в її високій консеквенциї. В противенстві до Брута він добрий обсерватор, крізь слова і вчинки людий умів добачити їх душу. Але що Брут через своє імя, своє вродженє і становище як Цезарів близький приятель є природною головою конспірациї, то все він переводить свою неполїтичну і нерозумну волю.

Коли пізнїйше Гамлєт, що так кохаєть ся в сумнївах, нїколи не сумнїваєть ся про своє право на вбійство короля, то се вийшло через те, що Шекспір власне вичерпав те явище змалювавши Брутову вдачу. Брут, се живучий у душі Шекспіра і в душах усїх чесних людий ідеал чоловіка, що в своїй гордости бажає поперед усего мати чисті руки, стояти душею високо і свобідно, навіть хоча би через се єго зусиля мусїли змарнувати ся і єго бажанє спокійного житя та остаточного успіха мусїло-б розвіяти ся парою.

Йому противно приймати від иньших присягу; на те він занадто гордий. Коли вони захочуть ошукати його — нехай собі. Може бути, що ті иньші кермують ся ненавистю проти великого чоловіка і раді би наситити свою завись єго кровю; він подив-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ляє його і хоче його жертвувати, а не зарізати. Иньші боять ся наслїдків, коли Антонїю буде вільно промовити до народа; але Брут вияснив народови причини, що промовляли за вбійством Цезара і нехай після сего Антоній хвалить собі Цезара. Хибаж Цезар не варт похвали? Він сам бажає, щоби Цезар лежав у гробі з почестю, хоча й покараний. Він занадто гордий, щоби звертати увагу на Антонїя, котрий підійшов до него як приятель, хоча рівночасно також як старий приятель Цезара, і він відходить із форум, заким Антоній розпочав свою промову. Не один із нас переживає хвилї такого настрою. Не один чоловік допускав ся таких, на око тілько нерозумних учинків для того тілько, бо гордість не позволяла йому турбувати ся можливим некористним закінченєм дїла, бо обурювала його обережність, що великим душам видаєть ся низькою. Не один нпр. скаже правду, де розумнїйше булоб мовчати, або пропустить нагоду до пімсти, бо вважає свойого ворога занадто низьким, щоб мав бути собі сатисфакциї за єго поступки і він залишить зробити його нешкідливим на будуще. Можна мати таке сильне почутє конечности довіря або противно, непостійности приятелїв і підлоти ворогів, що чоловік відкидає на бік усяку обережність.

На основі подібного сильного почутя скомпонував Шекспір свойого Брута. Коли-б йому ще крихту юмору і ґеніяльности, з него був би Гамлєт. З додатком гіркої розпуки і погорди до людей з него був би Тімон і з него зробить ся Тімон. Тут він на своїй висотї — благородний, високий характер і доктрінер, занадто гордий, щоб хотїв бути розумним і занадто слабий обсерватор, щоб міг бути практичним, і з тим усїм поставлений так, що від постанови, яку прийме він, залежить не тілько житє або смерть иньшого чоловіка і єго самого, але також добро держави, ба навіть, здаєть ся, цїлого цивілїзованого сьвіта.

Обік Брута змалював Шекспір жіночу постать, єго жіночий pendant, достроєний до него і сполучений з ним, єго сестріницю і жінку, єго своячку і любку, дочку Катона замужню за Катоновим учнем. Тут — і тілько тут — подав нам Шекспір образ ідеального подружя, такого, як він розумів його.

В сценї між Брутом і Порциєю порушив поет мотив уже раз ужитий ним: стурбована жінка благає свойого мужа, щоби втаємничив її в свої великі пляни. У-перве вжив Шекспір сего мотива в першій части Генріха IV, де леді Персі просить свойого

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Генріха (Готспора) поділити ся з нею своїми замислами. Катерина подає тут опис вдачі і поведінки Готспора, зовсім подібний до опису Порциї про зміну, яка зробила ся з Брутом. І у обох мужів однакові цїли. Але леді Персі не довідуєть ся нїчого. Її Генріх певно любить її, любить її від часу до часу, між двома битвами, весело і троха грубо; але єго любов зовсїм не є чутлива, а про якусь духову спільність між ним і нею нема анї мови.

Тут же коли Порция просить свойого мужа, щоб повідомив її про свої турботи і гризоти, він, що правда, відповідає їй з разу відмовно, вимовляє ся нездоровлєм; колиж вона словами вложеними їй в уста Плютархом (їх старинну простодушність Шекспір лиш трошка злагодив) з натиском підносить, що сей брак довіря понижує її, то Брут відповідає їй щиро і гарно. А коли вона потім (знов за Плютархом) оповідає, що випробувала свою твердість, нанесла собі ножем рану в удо і нїкому не пожалувала ся про неї, то Брут виголошує слова, вложені йому в уста також Плютархом: „О боги, зробіть мене гідним сеї благородної жінки!“ і обіцює розповісти їй усе.

Анї Шекспір анї Плютарх не бачуть нїчого розумного в тій балакучій податливости. Бо коли вся тайна не видала ся, то се певно не була заслуга Порциї. Коли приходить рішуча хвиля, вона не може анї мовчати, анї опанувати себе. Вона сповідає ся служї Люциєви зі своєї трівоги і турботи і сама говорить:

> В мнї мужеська душа, та ба, жіноча сила.
> Як тяжко жінцї доховати тайни! —

увага, в котрій очивидячки висловлена житєва фільософія не Порциї, а самого Шекспіра і з котрою він не хотїв крити ся. У Плютарха вона навіть паде як нежива, так що Брут на хвилю перед доповненєм убійства Цезара одержує нараз фальшиву відомість про смерть жінки і мусить добувати всеї своєї сили, щоб не дати опанувати себе.

Із характера, який Шекспір надав Брутови, випливають обі великі сцени, на котрих опирає ся траґедия.

Перша з них, се чудово збудована сцена, що є зворотною точкою траґедиї, де Антонїй за дозволом Брута промовляє над трупом Цезара і підбунтовує Римлян против убійців великого імператора.

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

З найдобірнїйшою штукою скомпонував Шекспір уже промову Брута. Плютарх оповідає, що Брут коли писав по грецьки, послугував ся ляконїчним стилем пересипаним приповідками, і приводить цїлий ряд прикладів. І так він писав Самійцям: „Ваші міркуваня довгі; їх вражінє коротке, — як думаєте, що буде з сего?“ Або в иньшім листї: „Ксантийці, що знехтували мою лагідність, зробили свою вітчину гробом очайдухів. Патарейці, що піддали ся, заховали свою свободу і свої права. Вибирайтеж тепер або здоровий розум Патарейців, або долю Ксантийців“.

Прошу вважати, що зумів зробити Шекспір із тих скупих вказівок.

„Римляне, горожане, приятелї! Слухайте моєї оборони і будьте тихо, щоб могли слухати. Вірте менї на мою честь і вшануйте мою честь, щоб могли вірити менї... Коли є хто в тім зборі, що був сердечним приятелем Цезара, то я скажу йому: Брут любив Цезара не менше як він. І коли той приятель запитає потім, чогож повстав Брут против Цезара, то моя відповідь буде: не того, що я Цезара любив менше, а того, що Рим любив більше“...

І так далї тим самим ляконїчним стилем, в таких самих антітезах. Шекспір зробив тут сьвідому пробу — дати Брутови говорити такою мовою, яка була йому властива і своєю ґенїяльною догадливістю відтворив на ново Брутову грецьку реторику.

„Цезар любив мене, за те я плачу по нїм; він був щасливий, за те я тїшу ся; він був хоробрий, за те я шаную його; але він був властолюбний, за те я вбив його. І так сльози за його любов, радість за його щастє, честь за його хоробрість і смерть за його властолюбність“. З надзвичайною штукою, а всеж таки з високою і щирою штукою доведено сю реторику до самого вершка: „Хто тут є такий підлий, щоб не любив свойого краю? Коли є хто, нехай обізветь ся, бо я образив його“. А коли з усїх боків голоси кричать: „Нї, Бруте, тут нема такого!“ — то він відповідає спокійно: „В такім разї я не образив нїкого“

Ще більше чудова промова Антонїя, інтересна поперед усего задля сьвідомо відмінного стилю. Тут нема антітез, нема книжкового красомовства, а тілько устне, демаґоґічне в найсильнїйшім роді. Антонїй починає свою промову саме з тої точки, на якій став Брут. У вступі він запевнює виразно, що тут, над марами Цезара, не годить ся чей говорити єго похвалу і аж до втоми повторяє, що Брут і всї иньші конспіратори є шановні люди.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А потім підносить ся єго промова хитро і з добре обдуманим crescendo, в своїй найглубшій глубині оживлена чимсь таким, що не є обчислене на ефект, — себ-то горячою любовю до Цезара, огнистим гнївом на єго вбійство. З разу, під впливом настрою маси позисканої Брутовою промовою, той гнів і ті докори виступають замасковані; потім маска трошка відхиляєть ся, потім троха більше, потім ще більше, аж вкінцї бесїдник одним диким замахом зриває і відкидає її зовсїм на бік.

Тут знов Шекспір зумів майстерно визискати Плютархові натяки, хоч і які вони скупі. „Антонїй виголосив, як велить звичай, промову над Цезаровим трупом, а коли побачив, що сильно розбурхав і зворушив народ своєю промовою, підмішав нараз до похвал Цезарови дещо таке, що вважав придатним до збудженя співчутя і до розпаленя душ у слухачів“. Прошу вважати, що зумів сотворити Шекспір із сего реченя:

Приятелї! Римляне! Горожане!
Послухайте мене! Похоронити
Хочу́ я Цезара, не похвалити.
Що злого зробить чоловік, оте
Переживе його; добро нераз
У гріб іде з ним разом. Так най буде
І з Цезаром! Преславний Брут сказав вам,
Що він був властолюбний. Га, як був
Таким, то се тяжка провина, й тяжко
Спокутував за неї Цезар. Я тут
З призволу Брута й инших тих усїх —
— Бо Брут, панове, є шановний муж,
І всї вони, усї шановні люде —
Прийшов над трупом Цезара промовить.
Він був мій друг, менї все вірний, щирий;
Та Брут сказав, що він був властолюбний,
А Брут, панове, є шановний муж.

Аж тепер починає Антонїй збуджувати сумнїви, чи справдї Цезар був властолюбний. Він згадує, як він не приняв королївської корони, як тричі відсунув її від себе. Чи се була властолюбність? Потім він пригадує, що вони колись любили Цезара і що нїхто не заборонить їм тепер оплакати його. А потім вибухає нараз:

Розсудок! О, ти втїк між глупих звірів,
А люд став без ума!... О, вибачайте!
В трунї там серце з Цезаром моє,
То я змовчу, аж верне знов до мене.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тепер він викликає їх співчутє з тим велитнем, котрого слово ще вчора важило стілько, як цїлий сьвіт, а котрий сьогодня лежить ось тут в такім станї, що й найменший не хоче схилити ся перед ним. Не добре було би кликати їх до якогось бунту; се була би кривда для Брута і Кассия, „котрих ви знаєте як шановних людей“ (тут уже в тих словах чути під похвалою укриту наругу); нї, він радше зробить кривду собі і покійникови. Але ось він має в руках перґамент, та борони Боже, він не відчитає його, бо як би простий народ дізнав ся про єго зміст, то цїлував би рани небіжчика, мочив би свою одїж у його сьвяченій крови. — А коли народ проклинаючи вбійцїв шумно домагає ся відчитаня Цезарового заповіту, то він на сей крик відповідає впертою відмовою. Замісць відчитувати заповіт, він розвертає перед їх очима Цезарів плащ з усїми єго дїрами.

Плютарх ось що пише про се: „Вкінцї він розвернув Цезарів плащ, що був весь кровавий і подїравлений штилєтами і назвав убійників злочинцями і батьковбійцями“.

З тих немногих слів сотворив Шекспір ось яке чудо бунтівничої красномовности:

Сей плащ — усї ви знаєте його.
Пригадую, коли у-перве Цезар
Надїв його; було се лїтом, вечір,
В шатрі — в той день він Нервіїв побив —
Глядїть, ось тут вбивсь Кассиїв штилєт!
А тут ось як прошиб зрадливий Каска!
А тут пробив його коханий Брут,
А як із рани вирвав вістрє кляте,
Глядїть, як бухла Цезарова кров,
Мов кинула ся в двері, щоб зирнути,
Чи справдї Брут застукав так погано.
Бо Брут, се знайте, в Цезара був ангел.
Боги, сьвідчіть, як сей любив його!
І жадна рана не болїла так,
Як ся. Бо як побачив Брута Цезар,
То ся невдяка гірше нїж штилєти
Його прошибла; його серце трісло,
І сим плащем лице своє закривши
Там при підставі статуї Помпея
Облитій кровю впав великий Цезар.
Брати мої, се був страшний упадок!
Се впали ви і я і всї ми впали

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А з нас регочеть ся кровава зрада.
О, так! Ви плачете; я бачу, жаль
Порушив вас. Се благодатні сльози.
Що? Плачете, ви добрі душі, вздрівши
Плащ Цезарів лише? Глядіть ось тут!
Отсе він сам, зогиджений зрадливо.

І він відкриває Цезарового трупа. І тілько тепер він відчитує заповіт, в котрім обсипано народ дарунками і добродійствами і котрий Шекспір сам видумав і заховав на самий конець.

Не диво, що навіть Вольтер був так перенятий красотою сеї сцени, що задля неї переклав перші три акти сеї драми, а при кінці своєї Mort de César написав своє, що правда, дуже мляве наслїдуванє сеї сцени. Власне із за сеї сцени він у своїм „Discours sur la tragédie", присьвяченім Анґлїчанинови Болїнґброкови, говорить з таким великим запалом і з такою завистю про свободу анґлїйського театру.

В двох остатнїх актах на Брута спадають наслїдки його вчинку. До вбійства він причинив ся з благородних, несамолюбних, патріотичних мотивів, а про те його побивають наслїдки сего дїла, він відплачує за него своїм щастєм і житєм. Акция драми в тих двох актах немов спадає в низ і, як звичайно у Шекспіра, не робить такого вражіня, не захоплює так усеї нашої душі, як той зріст акциї, що заповнює три перші акти. Та про те тут є ще одна-однїська сцена, богата змістом, глубокоумна і збудована та переведена блискучо: се є сцена суперечки і перепросин Брута з Кассиєм, що попереджає появу Цезарового духа.

Ся сцена многоважна, бо дає нам всесторонній малюнок обох головних характерів — строго чесного Брута, що обурюєть ся на ті способи, якими Кассий роздобуває гроші конче потрібні для їх війни, — і Кассия, полїтика зовсїм байдужого в моральних питанях, та про те зовсїм не ласого на особисту користь. Ся сцена глубока, бо показує нам неминучі наслїдки противзаконного бунтівницького вчинку: жорстоке виступуванє, безоглядну поведїнку, безсильне одобрюванє нечесних поступків підвладних, бо-ж звязки законної власти і порядку порозривані. Чудово збудована ся сцена, бо через свою гру пристрастей, через постепенний зріст дісгармонії, що остаточно кінчить ся глубоким зворушенєм і щирими перепросинами, вона драматична в найвисшій мірі.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що Брут стояв у Шекспіра перед очима як дійсний герой траґедиї, се видно найвиразнійше з тої похвальної мови, яку Плютарх вложив в уста Марка Антонія і котрою кінчить ся також Шекспірова драма; я маю на думці ті славні рядки:

Се був найлїпший Римлянин з усїх:
Бо кождий з заговірників, крім него,
Робив те, що зробив, із зависти
На Цезара; лиш він злучив ся з ними
Із чесних дум, для спільного добра.
В житю лагідний; елєменти в нїм
Змішались так, що встать могла природа
І сьвіту голосити: „Се був муж!“

Згідність сих слів з дуже славним висказом Гамлєта сама кидаєть ся в очи. Всюди в Юлїю Цезарі чути близькість Гамлєта. Коли Гамлєт так довго отягаєть ся з нападом на короля, почуває такі сильні перепони, сумніває ся про успіх і наслїдки, хоче все обміркувати і при тім робить сам собі закиди, що занадто довго надумує ся, то все те правдоподібно хоч в части основане на тім, що Шекспір перейшов до него просто від Брута. Єго Гамлєт — так сказати — тілько що бачив Брутову долю і сей приклад не додав йому охоти анї до вбійства вітчима анї до дїланя взагалї.

Хто знає, чи Шекспір в тім часї не почував инколи сумнївів, при яких чоловік ледви може зрозуміти, як хто небудь може зважати ся на якесь дїло, взяти на себе одвічальність, покотити в рух той камінь, що називаєть ся вчинком людським. Бо коли раз почнемо мітикувати про необлїчимі наслїдки всякого дїла, про все те, що́ можуть зробити з него обставини, то всяке дїло в більшім стилю робить ся неможливим. Для того мало котрий старий чоловік розуміє свою молодість; він не мав би відваги ще раз зробити те, що зробив тодї мало дбаючи про наслїдки. Брут, се перехід до Гамлєта; в часї випрацьовуваня Юлїя Цезара Гамлєт накльовував ся в Шекспіровій душі.

Може сей перехід був ось який. Займаючи ся сим Брутом, котрого попихають до вбійства раз у раз пригадуючи йому того давнїйшого Брута, що прикинув ся був божевільним і так прогнав тирана, Шекспір дійшов до того, що заняв ся троха більше і сею

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

загалом дуже популярною фіґурою, такою, як списав її Лівій. А старший Брут — се-ж Гамлєт перед Гамлєтом, котрого само імя, звісне йому з давнїйшої драми і з Саксона Граматика, викликало в єго душі певний настрій. Сеж було імя, яке він дав був свойому малому, так вчасно померщому синови*).

З нїмецького переклав

Іван Франко.

*) Шекспірів одинокий син звав ся Гамлєт і вмер 11 серпня 1596 р., 11½ лїт від роду, див. Brandes, op. cit. 195.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА.

(ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА СТУДИЯ).

Нїмецька культура, яка здавна панує на Буковинї, і полїтичне верховодство Волохів на довго здержали там розвій руської інтелїґенциї. Та інтелїґенция звичайно нїмчила ся і волощила ся, а через те й руське житє не проявляло ся на Буковинї так, як того можна було сподївати ся по частинї народу, числом найбільшого на Буковинї. Тілько в остатних кількanайцяти лїтах видко у буковинських Русинів живійший рух, котрий і зростає чим раз більше та притягає до себе таланти, які перше не могли зростати на своїй землї.

Серед тяжких для Русинів обставин на Буковинї Ольга Кобилянська могла дуже легко стати нїмецькою писателькою, а не рускою, якби не знакомство її в двома сьвідомими Русинками, Софією Окуневською і Наталею Кобринською. Свої молодечі праці Кобилянська писала лише по нїмецьки; писати по руськи не приходило їй анї на гадку. Хоч батько її почував себе завсїди Русином (доказом того н. пр. церков у Кімполюнзї, поставлена його жертвами і заходами), але в домі його як в иньших руських домах на Буковинї, панувала сильна нїмеччина, а поза домом ще більша. Не маючи руських книжок до читаня, молода дївчина розвивала свій розум і талант майже на самих нїмецьких книжках; нїщо не зобовязувало її признавати ся до Русинів і по руськи писати вона була би тодї і не потрафила, бо руської мови вчила ся лише кілька місяцїв, і взагалї всї школи її, які покінчила, то чотири нормальні кляси. Вона самоучка: широку осьвіту, яку у неї видко, здобула собі сама.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В році 1881 вона пізнала Софію Окуневську, котрої батько прийшов до Кімполюнґа на місце повітового лїкаря. Приязнь з сею осьвіченою дївчиною, котра довела до того, що тепер є лїкаркою, і знакомство з писателькою Наталею Кобринською, своячкою С. Окуневської, мали рішучий вплив на думки Кобилянської. Вони обі звертали її увагу на добрих письменників і на „жіночу справу“ та намовляли її писати по руськи. В той час Кобилянська пізнала твори Софокля, Шекспіра, Дрепера, Бокля, Спенсера, Біхнера, Дарвіна, Гердера, Гайне (котрий дуже припав їй до вподоби), пізнїйше Нїцше і и. Твори Данця Якобзена зробили на неї найбільше вражінє — і ми спомини про него, як і про иньших звісних Кобилянській письменників, находимо доволї часто в її творах. З руської лїтератури подобались їй найбільше твори Мирного, Вовчка і Федьковича. Нїцше, котрого читала остатними роками (слїди сеї лєктури находимо в „Царівнї“ і в гуморесцї „Він і вона“), мав добрий вплив на Кобилянську через те, що він навчив її дивити ся на сьвіт і людей з висшого, більш ідеального ст̃новища; він звернув її увагу на стиль і взагалї, хоч то нїхто иньший, тілько той сам Нїцше сказав такий гіркий комплімент жінкам: „як ідеш поміж жінки, бери батіг“, — то проте він настроював її сильно і відважно.

Від часу знакомства з С. Окуневською і Н. Кобринською писати по українсько-руськи — то в Кобилянської був прегарний і, здавалось їй, недосяжний ідеал. Вона була майже на скрізь Нїмкиня і длятого мусїла пильно вчити ся руської мови, щоби осягнути свій намір: стати руською писателькою. До сего наміру вона не признавала ся майже нїкому і не могла признати ся, бо нїхто був би її за се не похвалив та не дав поради і заохоти, тим більше, що й сама вона не вірила свому талантови. Взагалї обставини житя мало сприяли розвоєви таланту у Кобилянської і тому то вона, звісно з відмінами, пише про них в таким жалем у „Царівнї“.

Кобилянська вихована в горах — звідси стілько гірських образів у її творах на приклад, у Битві, Природї і Некультурній. Вона родила ся в Ґурагуморі 27 падолиста 1865 р., кілька лїт жила в Сучаві, потім у Кімполюнзї, куди прийшла 8-лїтною дитиною, а прожила там коло 15 лїт. Батько її був там секретарем при старостві. Маломіські обставини, про котрі маємо стілько споминів у „Царівнї“, маленька міська бібліотека з неруськими

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

творами, ґерманїзация і клопоти житя творили зачароване коло, з котрого молода, вразлива, високолетна душа даремно силувала ся видобути ся, щоб не змарнїти перед часом із своїми таєними думками і мріями. Тільки справдї прегарна гірська околиця, Карпати на самій буковинсько-румунській границї, дикі праліси, недоступні скелї і пропасти, розбуджували безнастанно її уяву — і ми Кімполюнґським і сусїдним горам і талантови Кобилянської маємо завдячити таку одиноку в нашій лїтературі могучу траґедию праліса, якою єсть „Битва“.

Знакомство з Софією Окуневською тягло ся лише до 1887 року, коли та виїхала до Швайцарії. Пізнїйше бачили ся вони вже лиш рідко. В р. 1889 батько Кобилянської пішов у пенсию і перенїс ся на власний хутір в селї Димка в серетськім повітї. Село — правдива пустка без товариства осьвічених людей, без гір і гірської краси — ще гірше не сприяло писаню, а своїм одностайним житєм доводило до розпуки. Аж в кінцем 1891-ого року родина Кобилянських перенесла ся в Чернівцї, „між люде“, що так дуже було потрібне для нашої писательки, особливо з тої причини, що в Чернівцях є осередок руського житя на Буковинї, коли Кімполюнґ, місто волосько-нїмецьке, нїчим не могло підтримувати в нїй руського духа і житя.

Перша проба, ще з Кімполюнґа, представити ся Русинам в ролї писательки, не повела ся їй, а навіть принесла їй гірке розчарованє Написала вона 1886 року коротке оповіданє п. з. „Вона вийшла замуж“. Н. Кобринська приняла його до свого „Першого вінка“, але Іван Франко, котрий порядкував сей альманах, не видрукував його. Я маю тепер се оповіданє в руках і бачу, що воно й не заслугувало на друк, але авторка його у свій час покладала на него великі надії — ну, і розчарувала ся дуже гірко. Ту саму новельку Кобилянська потім переробила і продовжила і післала на пробу до нїмецької часописи An der schönen blauen Donau. Там її також не приняли, але відповідь, яку прислав Кобилянській редактор Мамрот, додала їй довіря у свій талант і відваги на довгі часи. Мамрот найшов у її оповіданю „незвичайно цїкаву тему, знамениті епізоди, справедливий погляд на справи і ориґінальні думки“, лише вважав, що оповіданє за довге. Давав авторцї поради, що має читати, і заохочував не покидати пера, одним словом, був першим чоловіком, що поучав її, як брати ся до писаня, і робив уважною на добрі і злі

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ольга Кобилянська.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

прикмети літературного твору. Лист сего Німця нагородив авторці перше розчарованє у Русинів. Ведена вже власним почутєм, Кобилянська поправила знову те саме оповіданє, скоротила, назвала „Людиною“, і переклавши на руське, післала його з Кімполюнґа в редакцию „Правди“ в р. 1888. Тїшила ся, що за порадою Німця вже може Русинам подати твір „порядний“. Але склало ся знов лихо; редакция „Правди“ відослала Кобилянській оповіданє з заміткою, що авторка не знає руської мови, та з порадою, щоби вчила ся її... Рада була добра і оправдана, але не в пору... Огірчена до крайности, кинула Кобилянська „Людину“ у столик і стала писати „Царівну“. Аж в осени 1892 р. післала вона „Людину“ в редакцию „Зорі“, котра й видрукувала се оповіданє, правда не зараз, бо аж в р. 1894. Редакция мала справдї клопіт з руською мовою авторки і тому так довго отягала ся з друком. Але коли вкінци видрукувала се оповіданє, то кождий читач сказав їй спасибі: оповіданє було цїкаве і зачіпало живе житє. Так от перший виступ Кобилянської у Русинів по ріжних перепонах повів ся. Історию сего виступу вона описала в „Царівнї“ і сей опис має тут подвійне значінє: і для характеристики дївчини, що бажає щось робити для загалу і розчаровує ся, і для характеристики наших відносин, в котрих молоді таланти мусять розвивати ся без опіки і проводу. Як і є в нас люде, що могли би сим займати ся, то в них за ріжними роботами нема часу до того.

Повість „Царівна“ має також свою історию. Вона почата ще в Кімполюнзї в р. 1888 і писана, з причини некористних обставин з довгими перервами, в Кімполюнзї і Димцї, а викінчена остаточно в Чернівцях 1895 р. Єсть се друга більша праця Кобилянської; повість звала ся давнїйше „Льореляй“ і була призначена до альманаха, який Олена Пчілка думала видати 1891 р. але не видала. В р. 1896 появила ся „Царівна“ у фейлєтонах „Буковини“, а потім вийшла окремою книжкою (сторін 424).

Иньші, друковані вже твори Кобилянської суть такі:

Він і вона, гумореска, писана в Чернівцях 1892 р., друкована в „Неділї“ 1895 р. в чч. 21 і 22, передрук в „Дїлї“ 1898 чч. 77—80.

Дещо про ідею жіночого руху, відчит на зборах Товариства руських жінок в Чернівцях 14 жовтня 1894 (відбитка з „Народа“ в Коломиї).

Generated on 2015-07-11 06:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Битва, нарис з природи, писаний в грудни 1895 р, друкований в „Буковинї“ 1896 р. в чч. 77—80, передрукований в „Дїлї“ 1898 в чч. 43—46, а по нїмецьки в „Gesellschaft“ 1898, ч 20.

Некультурна, оповіданє, писане в грудни 1896 р., надруковане перше в „Буковинї“ 1897 чч. 198 - 205, передруковане в „Универзальній бібліотецї“ Д. Лукіяновича ч. 19, а по нїмецьки у штутґардській Neue Zeit, 1898 р., зошити 1—8.

Природа, новеля, написана в Кімполюнзї 1838 р., друкована по нїмецьки в Neue Zeit у Штутґардї 1895 р., зошити 20—23, а по руськи в „Универзальній бібліотецї“ Д. Лукіяновича р. 1897 ч. 15.

Valse melancolique, фраґмент, писаний в Чернівцях 1897 р., друкований в Лїт. наук. Вістнику 1898, том I.

На полях, нарис, писаний в Чернівцях 1898 р., друкований в Лїт. наук. Вістнику 1898, т. IV, а по нїмецьки у віденській Neue Revue 1898, ч. 19.

Банк рустикальний, нарис, писаний в Димцї, друкований в черновецькій „Недїлї“ 1895, ч. 13, а по нїмецьки в Neue Revue 1898 в лютім.

Жебрачка, нарис, писаний в Кімполюнзї 1887 чи 1888 р., друкованнй в „Буковинї“ 1895 р. ч 38.

Час, нарис, друкований в „Буковинї“ 1895 ч. 33.

Мати Божа, нарис, в „Зорі“ 1895 в ч. 23.

Phantasie impromptu, писана в Чернівцях 1894 р., друкована по руськи в „Зорі“ 1895 ч. 3, а по нїмецьки в Wiener Mode, також 1895 р. зошити 23 і 24.

У сьв. Івана, друк. в „Зорі“ 1896 ст. 224, в „Буковинї“ 1896, ч. 138, по нїмецьки у віденській Neue Revue, 1897, з 26 марця; по польськи в черновецькій Gazet-ї Polsk-ій 1896, ч. 55.

Покора, нарис в „Буковинї“ 1898, ч. 73.

Мужик, нарис друк. в „Буковинї“ 1895 р. ч. 84. По нїмецьки в віденській Neue Revue 1897 з 26 марця і в берлїнській Zukunft 1897, в марцю.

Поезиї в прозї: I. Рожі, II. Акорди, в Лїт. наук. Вістнику 1898, том II.

Аристократка, нарис з 1891 р., друк. в календари черновецької „Руської Бесїди“ на рік 1899.

Поети, фантазия, писана 1897 р., друкована в сїй книжцї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На зборах „Товариства руських жінок на Буковині“, що відбули ся в Чернівцях дня 14 жовтня 1894, О. Кобилянська мала відчит і в нім виповіла свій погляд на жіночий рух. Тому, що сей погляд — се її пересьвідченє — є головним мотивом більшости її творів, то я подам передовсім кілька гадок з її відчиту.

„Природа — говорила вона — журить ся лише своїми вимогами, і то механічними житєвими вимогами. Ідеальних вимог вона не творить і тому й не журить ся ними. Отже ростинне, дійсне житє є підставою в житю людини. Під „людиною“ розуміємо і жінку, не лише мужчину, — иньшими словами: і жінка мусить мати свій кусник хліба, щоб жила. Задля сего свого істнованя вона домагає ся необмеженого права такого, як його уживає, на приклад, і мужчина яко людина. Вона домагає ся його на підставі людяности, індівідуальної свободи, людської поваги і справедливости. Вона не домагає ся того права, як дарунку з ласки, бо й як приходить вона до того, щоб домагати ся ласки? Адже природа, вводячи її в житє, говорила до неї те саме, що й до мужчини: „ось ти — і жий!“

Хто не знає, як мужчина узброєний до боротьби за істнованє! Хто не відчуває сего? Кому се не звісне, як вихованє і закони кождого віку і всюди подавали йому помічну руку? — А замісць того жінка! Чим узброєно її, щоб дати їй спроможність заспокоїти передовсім вимоги природи, а далі, щоб могла бути і сама собі цїлею? Чим узброєна вона до боротьби за істнованє, що зробили для неї, щоб дати їй жити, як не перечить, не заборонює сего природа: жити після своїх здатностей, своєї сили і своїх вимогів! Їй лиш одного не заборонюють, в неї лиш одна збруя в житю, а то: сльози, сльози і ще раз сльози!

Не кажіть, що чоловік дбає про неї, що він має дбати про неї! Не обманюйте себе самих і не ганьбіть природи, начеб вона систематично приводила на сьвіт неповнолїтних неудачників і вкладала працю на них лише в руки мужчини! Вона сказала до жінки, як сказала і до мужчини, і до пташки, і до рослини: „ось ти — і жий!“

Жити! — се гарна річ, кому припала „добра доля“ і хто такий щасливий, що жиє в добрих обставинах, хто має родину, що дбає про него, хто має доброго, щирого товариша-мужа; — та як жити тій сиротині, що остала ся без батька матери, що не має ні маєтку, який тепер надає властиву вартість людині, ані не має

Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

краси, ні иньших принадних прикмет, що чинили-б її милою і придбали їй мужа! Як жити сій сиротині? Як жити їй повним житєм, після її сили, її здатности, вимог та потреб, — коли вона повернена своїм вихованєм лиш на одну однїську дорогу подружя, в котре увійти їй не вдало ся, а поза котрим дорога для неї замкнена, загороджена. і вона полишена на крайну нужду, вижидає хлїба, ласки, — і корить ся, корить ся нераз аж до упадку! Адже і в її груди поклав Бог серце з чутєм, а може і дуже горяче, щире серце, може і вона стала би доброю, сердечною жінкою, товаришкою мужа? Адже її з маленьку виховували тілько на те, — тілько на те! Як жити тій сиротині?

А таких сиротят, безталанних жінок є тисячі і тисячі на сьвітї! І як думаєте, чи не подати помічної руки тим бідним, немов на посьміховиско полишеним істотам? Не постарати ся й для них про кусник хлїба, а радше про такі відносини, щоб і вони могли придбати його самі собі, щоб наука і праця стали для них цїлею і заступили їм те, чого не осягнули, себ то мужа і родину? Адже і вони хотїли би мати в житю якусь утїху, якесь задоволенє".

Тому і взивала Кобилянська жінок, щоб не лякали ся слів „жіночий рух, еманципация жінок", щоб не лякали ся працї і науки і були самі собою, а не невільницями, залежними від мужчин.

Ту саму провідну думку, що у відчитї Кобилянської, находимо і в першім друкованім її оповіданю Людинї і в найбільшій її повісти: Царівна. Олена з „Людини" і Наталка з „Царівни" — то дві сестри, рідні собі духом і серцем, однаково характерні і трохи чи не подібні до себе і з вигляду, тілько що Олена не має щастя і паде, розбита обставинами, а Наталка перемагає обставини і навіть саму себе, чи то свої часті хвилї зневіри і смутку.

В „Людинї" при однім уступі Кобилянська ужила за мотто таких гордих слів Фр. Шпільгаґена з „Allzeit voran": „ В менї живе любов до свободи, тверда постанова не дати себе взяти в неволю, хоч би не знати хто мене брав; нїколи не похилити своєї голови там, де моє серце не дає на се дозволу; жити своїм житєм, так як я його розумію; іти дорогою, яку я собі вибрала, і нїчим не дати себе звести з неї, жадними підхлїбствами, жадною грізьбою, нехай вона і веде мене, куди хоче". Такою, як у тій рецептї Шпільгаґена сказано, хотїла бути „людина" Олена і була,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

доки доля не судила їй терпіти за вольні і невольні провини батька, матери, брата і сестер. Заможна, горда родина лїсового радника Епамінондаса Лявфлєра сходить головно з причини піянства батька на біду, і з тої біди має ратувати її Олена подружем з заможним та неосьвіченим женихом. Нїхто не зважає на те, що вона перебула гірке нещастє, бо в неї помер її перший суджений, нїхто не питає, чи може вона полюбити другого і чи взагалї хоче його, — всї побивають її одним доказом, що вона тілько „людина“, себто сотворінє таке, що до всего привикне і до всего мусить привикнути. „Якби вона була хлопцем! — оповідає знайомий лїкар її батькови — були би з неї і вийшли люде. А так жінка... Що почне жінка з надвишкою розуму при горшках і мисцї?“ І той самий лїкар дорадждує Оленї віддати ся за нелюбого їй жениха словами: „Біда ломить і зелїзо, а ви лиш людина“. Вона каже йому на те гордо, що нїколи не послухає його, саме длятого, що вона л ю д и н а; але потім іде вона до знайомої вдови, старої учительки музики, шукати поради і потїхи, і що вона там чує? Стара жінка не переконує її так брутально, як лїкар, але ломить її гордість сумними виглядами на будущину, такими, які є в кождої бідної вдови і старої панни. „Всї вдови і старі панни — каже вона до Олени — вони нїщо. Старі панни належать ще до тих безталанних, з котрих сьміють ся. Самотні блукають в житю, без приюту, без становища, сказала бим — без змислу, ат! — жиють, щоби не вмерти. На приклад я: смерти не бажаю, як в молодих пристрастних днях. Я знаю, що конець прийде сам, а буде се сумний, глухий конець... Чи хочеш і ти вести таке житє? Чи може хочеш жити для ідеї? На приклад, писати? Се тепер — неначе хороба у жінок. Впрочім для ідеї живе ся доти, доки не треба побивати ся за кусником хлїба. Однак вибє та година — і ідеї перестають бути метою житя. Врештї, нехай собі і так! Та чи ти думаєш, що праця для ідеї заступить тобі се живе щастє, котрого розумінє мусить ще жити у твоїй груди, бо-ж ти любила і була любленою? Чого-ж хочеш, Олено?“

Справдї, чого-ж по таких доказах і хотїти хоч би і якій ідейній та характерній дївчинї, коли ще на неї спадає тяжкий обовязок ратувати родину? І Олена піддає ся обставинам, пращає ся зі своїми мріями і з тяжким плачем виходить замуж. Вона нїчим не може оправдати свого поступку. Се, що вона „тілько людина“ — для неї не оправданє. Але читач уже досьпівує собі сам усї при-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чини такого поступку Олени: цілі століття життя, все вихованє женщин, ціла суспільність винна тому, що бувають такі поступки, що падуть такі характери, зломані тягарем життя, засуджені на ласку і неласку мужчин, а самі без способу до життя в руках.

Ціле оповіданє, зложене з кількох сцен, робить сильне вражінє правдивими вибухами чутя, що немов сьвітять на темнім тлї здеморалїзованої, тупоумної родини і не менше тупоумного окруженя, на яке складаєть ся маломіська буржоазийна інтелїґенция. Оповіданє се — коли брати на увагу саме вражінє — є навіть сильнїйше, драматичнїйше, як „Царівна“, так як нераз далеко більше вражає чоловіка одинокий короткий крик розпуки, ніж довге викладанє живої душі частинами на стіл. В будові оповіданя можна найти хиби: воно порозриване, нема міри в укладї, важні психічні переходи тілько зазначені, але сцени і епізоди підхоплені з життя дуже вірно і написані сильно.

Я вже згадував, що того самого року, 1888-ого, як Кобилянська післала свою „Людину“ в редакцию „Правди“, почала вона писати „Царівну.“ Тут очевидна річ, що тема, яку вона зачінила в „Людинї,“ не давала їй спокою, і так і просила ся, щоб її обробити в довшій повісти. Жіноча доля, зачеплена в „Людинї,“ викликувала в авторцї очевидно щораз більше думок, і в міру того, як вона сама пізнавала житє щораз лїпше, ті думки і чутя діставали твердшу основу, яку дає власний досьвід і ширший сьвітогляд. І так коли „Людина“ є молодечим, коротким але горячим протестом против жіночої неволї, то повість „Царівна,“ писана протягом вісьмох лїт, має на собі нестерті слїди довгого і гіркого розважаня, жалю до сьвіта і задуми, і того спокою, який поневолї приборкує з лїтами молодість. „Людина“ Олена се молоденька пташка, що зірвала ся летїти і нараз пострілена паде; „Царівна“ Наталка — се вже, нехай скажу троха сьмілїйше, Ґетівський Вертер у спідницї, очевидно не такий самий, але подібний. Вона поступає також після згаданої висше рецепти Шпільгаґена, але й їй, так як Оленї, приходить ся пізнати, що вона „тілько людина“.

Я не буду переказувати змісту „Царівни,“ сподіваючись, що богато читачів уже його знає. Скажу тілько, що як Олену Лявфлєрівну, так і Наталку Верковичівну, сироту на ласці свояків, житє доводить до крайної розпуки. Перша виходить замуж так, що то можна вважати її моральною смертию; друга доведена

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

житєм до того, що так як Вертер, бере за револьвер, аби позбавити себе життя, тілько змилосердила ся над нею авторка і в саму пору „видала її замуж," мабуть не так з пересьвідченя, що таке старосьвітське закінченє повісти доконче потрібне і найкрасше, як більше з уступчивости для звичайних читачів, що „не люблять траґедий." Не даром бо каже Кобилянська в гумореснї „Він і вона" устами лїкаря, нїби ворога жінок: „Баби мають дивний смак, бабський. Їм іде лиш о то, чи герої поберуть ся; се для них головна річ. Читають заголовок книжки, відтак конець, — на остатку дві-три картки з середини. Саме ту сцену, де він осьвідчає ся їй. Впрочім се для них і в житю найвартнїйше. Тенденция, провідні ідеї і т. п. не істнують для них."

Про „Царівну" писав А. Кримський в „Зорі" 1897. ст. 17 і М. Грушевський в Літ. наук. Вістнику 1898 том I, 174. Навівши характеристику авторки з передмови Маковея до „Царівни," А. Кримський ствердив крім того, що Кобиляньска пише дуже інтересно, але самий конець повісти від XV глави назвав за довгим і млявим. Потім разило його, що патріотка — Русинка в „Царівнї" вийшла замуж за патріота Хорвата, з чого сподївав ся клопоту. Саму Наталку він радби був бачити більше енерґічною, а не такою терпеливою. Нїцшого, котрого твори любила Наталка читати, А. Кримський не вважає нїяким авторітетом. Врештї гадає, що „в усякім разї всї закиди, які можна зробити д. Кобилянській, будуть або дрібні, або субєктивні." — Д. Грушевський признав також, що повість „Царівна" цїкава, хоч на його думку, істория, оповіджена в повісти, має „виключно психольоґічний інтерес, се істория чисто особиста, інтерес лежить в характерах, все иньше має в нїй мале значінє." І він характери Наталки і її свояків уважає удатними й живими; за те каже, що Орядин, пані Марко і її син дуже мало подобають на живих людей. Першу половину повісти справедливо називає далеко лїпшою, як другу. Але Наталка, як особа, на думку критика, се казочна царівна-сирітка, що жде на принца, змодернїзована досить механїчно запалом до „жіночого питаня" і фільозофа Нїцше. Також національний елємент в повісти здаєть ся йому введеним механїчно; робить докір Наталцї, чи радше авторцї, такий самий, як і Кримський за подруже з Хорватом. Ще один закид, що льокальної закраски в повісти дуже мало.

Generated on 2015-07-11 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

На деякі з тих закидів критиків не можна згодити ся без застереженя і в мене думка про них така: Авторка назвала була спершу свою повість „Льореляй“. Ми знаємо ту нїмецьку царівну з поезиї Гайного; така сама, на погляд, і Наталка. У неї, очевидно, як у нїмецької Льореляй, мусить бути рудаве, чи то, як Нїмцї кажуть, золотисте волосє; лице біле, як крейда, великі синяво-сїрі очи, що тїтцї здають ся навіть зеленими — одним словом, се нїмецька русалка, що сидить на скелї над Реном. Але більше в неї і нема нїчого спільного з русалкою; „царівна, Льореляй“ — се так собі тілько нїмецький комплїмент за нїмецьку красу. Зрештою та царівна жиє на Буковинї, на тім маленькім просторі гарної землї, що простерла ся від Прута по чудові Кімполюнґські гори, і хоч не має більше населеня, як 600.000, то проте годує відломки аж кількох народів: Русинів, Волохів, Нїмцїв, Поляків, Жидів, Мадяр, Росиян (Липован), богато Чехів, Циган — одним словом збираницю з ріжних сторін. Інтелїґенция сеї збираниці, загалом взявши, у своїх пересьвідченях є ц. к. австрийська, консервативна в поглядах на социяльний лад, а в товариськім житю — дуже нагадує типову маломіщанську буржоазийну інтелїґенцию, що як на те прийде, страх любить займати ся сим, що хто їсть на обід. Я не маю гадки перечити, що є на Буковинї і сьвітлі одиниці, з ширшим сьвітоглядом, — я говорю тільки про се велике переважне товариство, з якого вийшла і „Людина“ і „Царівна,“ а яке жінку з розумом доводить до протесту ще більше горячого, якби се було потрібно в иньшім краю.

В „Людинї“ ми бачили ц. к. лїсового радника Лявфлєра, його жінку зарозумілу а глупу, його сина з трема іменами Германа Евґена Сидора, але без трох глуздів, — і цїлий гурток людей, нераз і незлих, але зовсїм не таких, щоб могли зрозуміти, чого Олена хоче. Тілько сестра Олени, вдова, і друга вдова, учителька Марґарета, розуміють Олену, але вони і найлекше ломлять її саме тим, що вони вдови і розуміють своє гірке положенє. В „Царівнї“ ми знову находимо ту пересїчну буковинську інтелїґенцию в особах ґімназияльного професора Івановича, його жінки і дїтей, зовсїм подібних до родини Лявфлєра, далї професора Льордена, безхарактерного Орядина, кокетку — Румунку і Польку, доньку богатого адвоката, — одним словом ті самі нещасні обставини, що Наталку, подібно як Олену, трохи не спонукали вийти замуж за нелюбого Льордена — „менї, сказала вона тодї, нї на кого ждати, люде в моїх

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

обставинах не ждуть.“ — І знову бачимо тут доброго духа Наталки в особі пані Марко, мабуть чи не тої самої учительки Марґарети, що в „Людині“.

Тому, що повість „Царівна“ цїлим своїм тоном наскрізь лїрична і не може служити для забави широкої публики, то треба глядати в нїй того, що авторку настроїло так лїрично, треба звернути увагу на обставини житя Наталки. Менї приходить тут на думку порівнати хоч коротенько „Царівну“ з повістию Ґабрієлї Райтер „Aus guter Familie,“ яка вийшла рівночасно з „Царівною“ і здобула собі широкий розголос, і з подібною що-до змісту повістию італїянської писательки Неери п. з. „Тереса“, якої Кобилянська також не знала, коли писала свою повість. Нїмецька авторка описує докладно всю ту дорогу, по якій дївчина з „доброї родини“ Аґата, що не мала щастя вийти замуж, доходить до тяжкого положеня старої панни. Родина Аґати — се типова інтелїґентна нїмецька родина, в котрій дївчинї того не вільно робити, а се не випадає, а на третє що люде скажуть. Аґата лїпша, як иньші дївчата; вона не кокетка, чутлива, чесна, права, добра, але не енерґічна, без волї; вона вміє терпіти, але не вміє робити, не вміє висвободити ся. З неї могли би бути також „люде“, але обставини просто не дають їй розвинути ся, людська недотепність робить з неї тип старої панни на посьміховиско таким самим недотепам, та на жаль людям з добрим серцем і розумом.

Ґ. Райтер обжалувала „добру родину“, що ізза своєї вузкоглядности витворює такі нещасні Аґати. Вийшла з сего повість тенденційна остілько, що треба-ж хоч частину щастя і нещастя чоловіка приписати і йому самому, а не скидати всего на обставини, — але всї нїмецькі критики повісти Ґабрієлї Райтер, які доводило ся менї читати, признавали їй, що на описувані нею родинні і суспільні обставини, на вихованє і вузкоглядність, можна справедливо нарікати.

Зовсїм подібну історию, як Ґ. Райтер, розповідає також італїянська писателька Неера у своїй повісти „Тереса“. „Неволя — каже авторка про свою Тересу — давила її з усїх боків. Родинні звязи, звичаї, релїґія, товариство, приклади, все накладало на неї свої кайдани. Вона бачила щастє здалека, але не могла його осягнути. Чи була вона свобідна? Дївчина нїколи не є свобідна, їй не позволяють навіть виявити свої терпіня. Вона мусїла все удавати иньшу або з любови до матери, або зі страху перед

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

батьком, або з сорому перед сестрами.“ Се вже було потім, як Тереса стала просто жертвою родини: острого батька, хорої мами, пестїя-брата і трох молодих сестер. Всї вони уладили Тересї таку неволю, що вона мусїла постаріти ся, не вийшовши замуж. Неера не виповідає від себе нїяких довших теорий — у неї йде оповіданє так само просто і природно, як у Ґ. Райтер, описуване житє показує нам погляд авторки на жіночу неволю — але й вона так само, як Ґ. Райтер, все нещастє старих паннів скидає на обставини, в котрих мужчини очевидно мусять брати переважну пайку провини на себе.

Якось навіть дивно вражає подібність сих трох повістий: Царівни, З доброї родини і Тереси, хоч їх писали писательки трох наций. Так і видко, що ті писательки, пізнавши теоретично „жіночу справу,“ старали ся доказати жіночу неволю прикладами з житя і очевидно із жіночого становища. Старі панни, звісно, були і давнїйше на сьвітї і не чути було їх наріканя, хоч і вони певно мали нераз причину до наріканя. Теперішні панни навчили ся не годити ся зі своєю долею і добивають ся права на „повне житє.“ Наталка розуміє се повне житє широко, бажає не тілько любови, але й осьвіти і працї для загалу, але її нїмецька й італїянська товаришка бажають передовсїм права на любов,“ а що сего права обставини їм відмовляють, вони марнують ся і пропадають. На приклад Аґата пересьвідчена глубоко, що як небудь жила би за мужем, а все таки лїпше, як без чоловіка. Тим часом не треба мабуть нїкого впевняти, що подружне житє, навіть при любови чоловіка і жінки, має нераз також богато свого горя, а не саме лише щастє. І тому бажанє за всяку цїну „права на любов“ і гістерия Аґати з сеї причини вражають мужчин цїлою наготою надмірної а силоміць придавленої змисловости.

Кобилянська у „Царівнї“ так само приписала дуже богато нещастя Наталки обставинам. Родина Івановича, ґімназияльного професора, у якої жила Наталка, нїчим не лїпша, а радше гірша від „доброї родини“ Аґати, котрої батько був урядником,— а дуже подібна до родини Тереси. У свояків Наталки такі самі заскорузлі понятя і погляди, як у батьків Аґати і Тереси. Наталка так само як Аґата і Тереса не знає, куди подїти свою житєву енерґію, — всї три бажають або вийти замуж або займати ся чимсь, щось писати, чогось учити ся, взагалї щось творити, для чогось жити. Entweder ein Kind, oder ein Werk! — сказано ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

разно в повісти Райтерівни. Наталка так само, як Аґата і Тереса, лїпша як иньші дївчата: вона добра, чесна, терпелива, чутлива, а претенсіональна хиба на стілько, що возить ся зі своїми думками і чутями і навіть записує їх собі, так як би Бог знає що таке незвичайне переживала, якби Бог знає як сьвіт завзяв ся кривдити її, коли поправдї вона дуже часто сама видумує собі нещастє, маленьке звичайне в житю всїх людей лихо прибільшує і підносить до Бога руки, нарікаючи без розумної причини; але вона притім і справдї богато терпить під вагою обставин, хоч є о стілько енергічнїйша від Аґати та Тереси, що таки в саму пору вміє висвободити ся з неволї. І від того часу, як вона вже висвободила ся, як вона вже не була для нїкого тягарем, а заробляла сама на себе, — чим і висше станула від Аґати і Тереси — вона своїм романом зануджує читача. Все те вірно, що вона відчуває, і проте годї тут добачувати щось нове, незвичайне, якийсь героїзм. Наталцї, що жадає для жінок повного житя, очевидно нїхто не сьміє відмовити і права на любов, але коли вона оповідає нам свої любовні пригоди в суміш зі своєю суспільною дїяльностию і дивує ся, що не все складає ся так гарно, як вона надїяла ся, то ми від себе дивуємо ся її великим вимогам. Наталка дуже займає ся своєю любовю, але проте, гадаю, не можна згодити ся з думкою д. Грушевського, що вона — казочна царівна-сирітка, що жде безрадно на принца; на мою думку Наталка всеж таки жінка з розумом, що думає з самого початку і справдї бажає чогось більше, як самого принца; се жінка в нашім житю і в літературі нова, нова не тим, що читає Нїцшого або що говорить часом патріотичні фрази, тільки тим, що думає над своїм положенєм і жінок — думає далеко більше, як Аґата і Тереса; — се жінка, що шукає виходу з неволї, що має висші ідеали, задля котрих і терпить (історія з письменською карієрою), що вкінци здобуває ся на відвагу покинути свояків, хоч не є приготовлена до житя! Сими прикметами вона зовсїм не подібна до царівни-сирітки з казки і вони не причіплені до неї так механічно, як її патріотизм. Шо вона справдї буває нераз невміру пасивна, дуже часто так як Аґата і Тереса, так тут уже мабуть і нема чого дивувати ся. Її-ж нещастє саме те, що вона надто делїкатна в чутю, а через те і не відважна на стільки, щоб іти до боротьби на кулаки. Через ту пасивність її і повстала повість а радше сей памятник, в котрім вона записувала свої чутя.

Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„Царівна“ се повість чутя і тут фабула не має великого значіня; можна се і те закинути їй. Авторка справді звернула більше уваги на обяви чутя, як на причини їх. Вона переказує ті чутя так, що ми віримо, що інакше й не можна було Наталці відчувати, але подвійним романом Наталки, колізіями, в які поставила її, позбавила її всеї авреолї мученицї, коли мала намір зробити з неї мученицю-героїну, взорець жінки. Руська Льореляй на перекір нїмецькій може сама потонути, плаваючи попід скелею, на котрій сидить раз Циган Орядин, другий раз Хорват-Марко.

В повісти, як бачимо, є одна провідна гадка що верховодить иншим; містить ся вона в бажаню свободи і працї для жінок, в бажаню „вижити ся повним житєм“. Такого великого добра, звісно, бажати собі можна, та на жаль се вже справа не чисто жіноча, до такого добра не доходять і мужчини. За жіночу неволю можна винуватити суспільність або як хочете мужчин, але за те, що є на сьвітї не лиш Марки, але й Орядини, не можуть же відповідати мужчини: є такі самі не лише Марки але й Орядини — жінки. Тому то неволя Наталки в першій половинї повісти займає нас а часто і переймає, але в другій, зложеній із усїх звісних любовних почувань, і то повторюваних та перемелюваних на ріжні способи, доля Наталки будить у читачу деякі сумнївн. Се ж не новина, що декотрі дївчата мучать ся, не знаючи, кого вибрати, чи Орядина чи Марка, бо часом і той і сей подобає ся. І те все не таке трагічне, як русалцї-Наталцї здаєть ся, се не щось спеціяльно жіноче, аби за те обжаловувати мужчин. Наталка зі своїм аристократизмом душі бажає самого естетичного на сьвітї, лїтає високо, фантазує — ну, і нїчого дивного, що сїдає часом дуже низько. Нехай вона собі і „царівна“, але право на повне житє по її вподобі мусить вона так само собі здобувати, як здобувають мужчини. І тут уже справа не в збруї, яку нїби-то мужчини мають, а жінки не мають, бо їм не дають; тут просто треба особистої відваги. А того дуже часто не мають і мужчини. Врештї хто на сьвітї живе повним житєм?...

Отут ми починаємо вже зачіпати основну житєву фільозофію Наталки, чи то радше авторки. Та фільозофія складає ся з двох тез: одна загальнїйша, важна для всїх людей, се т. зв. аристократизм душі — висші люде (Übermenschen) Нїцшого. „Чому в нас так мало гордости і відпорної сили, так мало наклону до величи, так мало поривів до могучости?“ — нарікає в однім місци

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Наталка, що любує ся в Ніцшім (381). А друга теза, се та, що містить ся в словах „еманципация жінок“. Після сих двох тез авторка судить жінок і мужчин. Вона тих мужчин не знає богато — ледви кілька моделїв — вона і жінок не знає богато, але передумала богато і виробила себі ідеали мужчин і жінок. Авторка немов знала, що хтось може закинути її „Царівні“ мало житя, мало акциї (звісна річ, що загал не має охоти чутє називати також акцией), і ми не даром читаємо в повісти такі слова про Наталку: „Коли-б вона хотїла писати історию свого житя, то яка-ж була би то сумна і однострайна повість! Її житє то лише то, що вона перечула. Чи се може бути інтересне? Або то, що вона стілько тужила, стілько передумала! Ба! То не належить до офіциальної істориї жінки і не мало би жадної вартости. Під „істориєю жінки“ для „широкої публїки“ розуміє ся щось зовсїм иньше (374)“. — Нїчого й казати, що від видуманих і відчутих ідеалів до живого житя доволї далеко — і аристократів духа ще менше можна подибати, як аристократів з титулами та з грішми. Не здибала їх очевидно й авторка — і тому всї її аристократи духа, особливо мужчини — зовсїм „не от міра сего“. Ще у жінок вона віднаходить велику масу чутя, цїлий сьвіт серця, чим і надає їм, сказати-б, серцевого аристократизму, але у мужчин глядає вона обидвох аристократизмів, розцьвіту розуму і чутя — ну, і звісно, не находить, бо „висших людей“ по рецептї Ніцшого і Наталки нема. А коли-б і були де ті „висші люде“, то й на них можна би дивити ся з недовірєм. Сеж були би панки з гаслом на устах: „ненавиджу глупу товпу“, панки, що відгороджують себе від сїрої юрби, тим менше цїкаві для людей, чим дальше втїкли від них.

Друга справа — се те бажанє права на „повне житє“, особливо на любов. Я вже про се сказав свою думку передше; і сама авторка в иньших своїх творах дає на се — може й несьвідомо — виразнїйшу відповідь, як у „Царівні“. Сю відповідь находимо у Природї і Некультурній, котрі так як „Людина“ і „Царівна“ споріднені між собою однаковим сьвітоглядом. Коли взяти на увагу ті чотири твори (до тої ґрупи можна зачислити також гумореску Він і вона і Valse melancolique), то ми бачимо виразно, як авторка, занявши ся раз справою жінок, доходила до щораз дальших висновків. По крику розпуки в „Людині“ наступила лїрична аналїза в „Царівні“. І в Олени і в Наталки нема відваги до повного житя. Сей факт мабуть бачила і авторка,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і вона по „Людині“ написала „Природу“ 1888 а по „Царівні“ — „Некультурну“ 1896, немов дві однакові відповіди на два однакові питання, — відповіди, правда, недокладні, але всеж — відповіди. Справа йде про повне житє, про потребу вижити ся. Повне житє, звісно, се не може бути нїщо иньше, як заспокоєнє всїх потреб духа і тїла. Дражлива се потроха справа і в наших товариствах особливо про потреби тїла виразно не говорить ся, але хоч не говорить ся, то проте нїкому не прийде на думку перечити, що їх нема. А коли вони є, коли чуємо, що жіноцтво о заспокоєнє їх то голосно, то тихенько, здалека, допоминає ся, то було би несправедливо — бодай між дозрілими людьми — про них мовчати. Звісна річ, що чоловік жиє не тілько хлїбом, але і духом Божим. Та бо мало того, не тілько духом і хлїбом — і Наталка хотїла чогось більше, мимо свого аристократизму душі. На нїщо не придасть ся чоловікови весь аристократизм його душі, коли він голодний. Не дають йому їсти, не може він чесно заробити, не має він щастя найти хлїб, — значить на перекір всїм принятим законам: кради! Принятих законів мають жінки більше, як мужчини. З деякими їм зовсїм невигідно, бо вони дуже обмежують їх особисте житє. Особливо незамужним приходить ся від тих законів терпіти, ждати, тужити і вянути, як зівяла Аґата в повісти „Aus guter Familie“ і Тереса Неери. І тут чим „лїпша родина“, тим більше оков, бо „некультурні“ вміють лекше обійти приняті закони моральности Культурні-ж дівчата мусять перейти велику боротьбу, заким упорають ся гладко з принятими звичаями.

І ми в „Природї“ і „Некультурній“ бачимо саме культурну і некультурну жінку з їх потребами, що не обмежають ся на самім хлїбі. Обі мають що їсти, одна може й за богато, друга саме стілько, аби не журити ся хлїбом, і обі хотїли би „вижити ся“. На наші звісні товариські понятя треба було доволї відваги, аби написати для Русинів „Природу“, і я зовсїм не дивую ся авторцї, що вона держала сю новелю сїм чи вісїм лїт дома, потім надрукувала її перше по нїмецьки, і аж опісля 1897 по руськи. Признаю ся до гріха, що бувши редактором „Буковини“ я з огляду на передплатників не мав відваги друкувати сю новелю у своїй часописи, хоч з артистичного боку вважав її дуже гарною.

Героїна „Природи“, донька адвоката в гірськім містечку, хоч — як каже сама авторка — була чутлива до хоробливости, то всеж таки кпила собі з чистого „плеканя почувань і думок“,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— се-б то, скажу я від себе, з такого плеканя, як у царівни Наталки. В ній занадто кипіло життє, щоби тілько думати. Але у всїм иньшім вона була та сама Олена з „Людини“ і Наталка з „Царівни“, малярка з „Valse melancolique“ і дівчина з „Phanthasie impromptu“ — всюди видно оден і той самий модель авторки, тілько раз у таких відносинах, другий раз в иньших; раз у них інстинкти придавлені, другий раз проривають греблї, правда, що аж під впливом дикої сили природи і не менше дикого Гуцула. В новелї „Природа“ — все справдї природа, разом з її ненаглядною красою і з її твердими законами. Описи гір прегарні, дикий і забобонний Гуцул побіч „Некультурної“ Гуцулки — се пара дуже інтересних образків одного рода, але що ми бачимо, коли порівняємо культурну доньку адвоката з некультурною Гуцулкою? Ся панна, що читає Толстого і Шевченка, подібна зовсїм з вигляду до аристократки духа Наталки, піддає ся природї тілько по довгій боротьбі з собою, зі своїм вихованєм, тілько тодї, коли вже не може думати. Вона не може ужити повного життя, тому що вона „культурна“.

А тимчасом „Некультурна“, зовсїм не думаючи про „жіноче питанє“, уживає на свій лад повного життя так, що еманципантки можуть їй завидувати свободи і відваги. І через щож се? Чого-ж то приходить ся завидувати некультурній Гуцулцї? Саме того, що вона некультурна; вона собі у своїм маленькім сьвітї між горами Рунґом і Маґурою жиє, як жиють божі птахи, і з тим їй добре, вона щаслива...

Як бачимо з того, теоретичний програмовий бік творів Кобилянської з жіночого життя доволї слабий. Коли з становища „жіночої справи“ подивити ся на них, то можна довго про се і те перечити ся. Авторка поклала в них більшу вагу на любов, як на потребу хлїба і социяльної свободи для жінок. Тимчасом саме ті социяльні відносини жінок заслугують на більшу увагу, нїж справа любови. Очевидна річ, авторка може, і справедливо, застерегти ся против такого пояснюваня її писань — вона-ж теоретично пояснила жіночу справу у своїм відчитї саме так, як поясняють її тепер і иньші жінки, недосказуючи богато,— але не може заборонити читачам доходити до таких висновків, до яких доводять її писаня. Коли-ж не звертати уваги на теоретичний бік сих писань — а нема справдї причини вважати їх науковими розправами — тілько судити їх з артистичного боку, то „Природу“ і „Некуль-

Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

турну“ можна сьміло назвати артистичними деліkatними рисунками.

Якби доповненєм до тих чотирох творів Кобилянської і завершенєм низки праць з поля жіночого питаня служить гарно обдумана й оригінально оброблена гумореска „Він і вона“ і „Valse melancolique“. В гумореску представлений з легенька сьмішний бік жіночого питаня а особливо аристократизму душі разом з фільозофом Нїцше, а у Valse melancolique жіночі типи, які доси займали уяву авторки, скристалїзували ся в три жінки; одна з них простодушна доматорка, до котрої належить щастє; друга сентиментальна, зломана істота, котра гине, і третя дика, відважна натура, що не дбає про сьвіт так як Гуцулка. У всїх є однакове почутє гармонії і краси, так що вони справдешні три Ґрациї, всї бажають повного житя, але шукають його на иньших дорогах. Авторка кладе великий наголос на те, що доматорцї такій, як Марта, найлекше здобути щастє, очевидно в наших відносинах; і дуже жалує, що вдачі такі, як Софія, мусять загибати. В них стілько доброти, нїжности, гармонїйности — і вони мусять гинути. І хто лишає ся побідником? Тиха доматорка, котру всї люблять, і „дика“ малярка, котрій всї дивують ся.

Я гадаю, що після Valse melancolique, новелї і з артистичного боку дуже цїнної, авторка може сьміло ту сферу „жіночого питаня“ покинути на так довгий час, поки придивить ся й иньшому житю та побачить і иньших моделїв, чого їй з уваги на її дальший розвій дуже треба бажати.

В цїлім тім циклю творів, крім гуморески і Вальса, вражають читача елементарною силою описи гірської природи. Таких чудових описів гір в нашій лїтературі ще не було. І вже як не за що иньше, то за ті описи належить ся Кобилянській велике признанє і подяка. І знов, як Valse melancolique можна вважати завершенєм малюнків з жіночого сьвіта, так „Битву“, написану також після „Царівни“, можна назвати завершенєм описів природи, які ми подибували в попередних творах. Ті оба твори сьвідчать рішучо про д о з р і л и й талант. В „Битві“ описує ся звичайна істория, як зрубують праліс у горах, але проте се не є звичайна істория, се дійсна траґедия, повна такого щирого поетичного чутя і величі, що ми мусимо жалувати за погибшими смереками, як за хоробрими вояками, що лягли на полї битви Все на тім боєвищи живе, стогне, плаче і кровю підпливає, — вся природа, почавши від столїтної смереки аж до здоптаної трави та

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

роздавленої ягоди. „Битва“ остане ся в нашій літературі на довго взірцем описів природи.

Пора вже менї перейти до коротких нарисів Кобилянської. З них два: На полях і Рустикальний банк вказували би, що писателька відчуває потребу малювати й иньше житє, як у попередних творах, а то селянське житє. Поки що не видко, що вона на тім поли вміє сказати щось нове, оба ті нариси з селянського житя подають факти темноти селян і кінчать ся знаним рефреном: „Сьвітла! сьвітла!“ Але, що правда, Кобилянська вміє описати ті факти новим способом. Бачимо се особливо на нарисї „На полях“. Проста буденна пригода, як жид обдурив селянина, оповіджена тут з ріжними поетичними пригривками, навіяна осїнним смутком і тугою, майже перетяжена всякими прикрасами, так що сама пригода визирає з нарису, як маленький корчик з осїнних ніль. Інтереснїйший від самого селянина є жид Бенямін, що оглядає село, де доробив ся маєтку, якби свою власність, хоч рисунок його не викінчений.

В другім нарисї, в „Рустикальнім банку“, є мова про лїцитацию господарства заможного колись селянина. Се відгомін тої руїни селянських господарств, до якої причинив ся знаний львівський рустикальний банк. Нарис коротенький, сїренький, але не без поезиї.

Всї иньші нариси Кобилянської виглядають як фраґменти її більших творів; се колоски, що лишають ся на загонї по жнивах, або малярські рисунки до більших образів.

Phantasie impromtu — фантазия на тлї композициї Шопена, що зветь ся так само, має богато спільного з Valse melancolique. В нїй ми бачимо первовзір тих двох натур, малярки і учительки музики, що виступають у Valse melancolique, звісно, лише нарисований і злучений в одній особі. Мелянхолїя і дика непогамованість, безмежний смуток і безмежна відвага — се основні черти молодої дївчини, якою уособила Кобилянська фантазию Шопена, стараючись переповісти словами вражінє музики, як се вона нераз пробує і в иньших творах.

Мати божа — се якась невиразна сонна фантазия на тему любови, туги за незнаним милим, чи за чимсь подібним. Я сеї фантазиї не розумію.

У сьв. Івана — коротенький вірний образок храму в Сучаві.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Час — гірський образок Гуцулки-матери, фаталїстки, що рада би доньку видати замуж, а доньці тимчасом „не прийшов ще час“; — донька відважна, не боїть ся житя і людей і не хоче слухати матери. Вона — дуже подібна до „Некультурної“. Образок, на тлї гір, робить миле вражінє.

Жебрачка — дуже вірно схоплені вражіня від одностайного „скомлїня“ жебрачки: „Змилуйтесь над нещасливою, а Бог заплатить вам!“ Ті оклики доводять артиста в сусїдстві трохи не до розпуки, він біжить до жебрачки з наміром дати їй грошї, аби тілько забрала ся, аж тут вона дякує йому і каже, що за цїлий день він перший „змилосердив ся“ над нею. Гарне милосердє! В коротенькім нарисї цїла скаля почувань.

Подібний другий образок хоч слабший називає ся Покора. В нїм знов виступає артист, циганка і дїти. Іде о поцїлуй циганчати, що зробив велике вражінє на артиста. Такі нариси годї й переповісти, подібно, як лїричну поезию.

Аристократка — се очевидно аристократка духа, стара жінка, що зазнала колись добра, а на старість з великою гордістю терпіла нужду не дбаючи про нїчию ласку, — звичайний улюблений авторкою тип.

Мужик — терпкий глум над Польками, що говорять богато про осьвіту і людяність, а називають хамом бідного вояка з зараненою ногою, що не може йти під такт музики і тим вражає польську делїкатність. На слово „хам“ знайомий Русин покидає товариство сих Польок; за те дістає комплїменти: To chłop, Jadwigo. — Rusin, Wando.. Виходить, що в „хлопа Русина“ більше чутя, нїж у польських аристократок.

Поезиї в прозї: Рожі і Акорди нагадують зовсїм новітну манєру писаня всяких декадентів — се малюнки словами — хоч у них лекше можна здогадати ся, чого авторка хоче, нїж у богатьох декадентів.

В сїй книжцї містимо нову фантазию Кобилянської п. з. „Поети“. Есть се оборона поетів, написана оріґінально і з безперечним талантом. Докладнїйший осуд сеї фантазиї лишаю читачам.

Так от я й подав огляд усїх друкованих доси творів Кобилянської, котрими вона вже здобула собі заслужений розголос. Пишучи їх, авторка мала на думцї певно те саме, що Наталка, котра у своїм дневнику записала раз: „Найбільше занимало мене жіноче питанє. Нїхто не відчував так глубоко зависимого нужден-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ного положеня жінки, як я. Ніхто, здавало ся менї, не думав стілько над рішенєм його, як я. Менї снували ся преріжні думки по голові. Я бачила „жіноче питанє“ майже при кождій нагодї, коли приходило ся жінцї терпіти. Тямлю, щоо перечитавши Дж. Стюарта Мілля я плакала. З тої пори я читала з подвійною пильностию. Сьвідомість моєї низької осьвіти давила і корила мене сильно. Я постановила собі будь що будь осягнути вишу осьвіту. Я була завзята, горда, честилюбива і не хотїла нї за що в сьвітї бути тим „нїчим“, о котрім говорив (молодий свояк) Муньо з такою погордою. Я не хотїла, щоби менї аж мужчина надав змисл і значінє. Рівночасно рішила ся я в будучности віддати ту здобуту осьвіту в користь загалу. В найглубшій глубинї мого серця говорив якийсь голос „віддати жінкам“ (ст 32). Нема сумнїву, що тут не Наталка, тілько авторка пише про себе. І вона дотримала слова, здобула собі осьвіту і послужила руському жіноцтву як уміла.

В Кобилянської, яко писательки, вдача наскрізь поетична, повна мрій і туги, поважна, незвичайно вразлива на красу житя і природи і ще більше на грубости їх, іменно ті, що дотикають ся безпомічної, самітної женщини серед наших прикрих житєвих і товариських обставин; притім быстроумна, горда в добрім значінню сего слова, а в потребі і сьміла. Препишні лїричні, романтикою закрашені сцени ідуть в її творах сцен писаних реалїстично, зовсїм так, як се діє ся і в житю. Велике очитанє, хоч правда головно в новійших творах чужих лїтератур, і богатство незвичайно глубоко передуманих рефлєксий при великій масї нїжного чутя надає її творам, на приклад „Царівнї,“ характер психольоґічних студий. Незаможна і незамужна женщина, поневіряна обставинами, грубостями житя, сама безпомічна аж до розпуки, сей улюблений авторкою а так часто подибуваний у нашім житю тип, має в Кобилянській оборонницю, що може не знає дати добру пораду, але цїлим серцем відчуває недолю житя такої женщини. В обороні тих поневірянх невинно істот Кобилянська добуває із арсеналу серця саму найвлучнїйшу збрую і побиває нею насьмішливого противника. Її писаня на свій спосіб доказують потребу допущеня женщин до тих занять, в котрих вони могли би найти цїль житя і прожиток на випадок незамужности, та потребу висвободженя їх зпід власти диких звичаєвих законів.

Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

З артистичного боку не „Царівна“, лише новелї Кобилянської мають більшу вартість, а в них особливо описи природи заслугують на найбільшу увагу. В тих описах знати поета-лїрика з великим засобом спостережень, чутя і артистичного смаку.

Тим всїм Кобилянська віддала прислугу жіноцтву, руській лїтературі і народови і ми можемо їй тілько побажати дальших успіхів на вибраній дорозї.

9. XII. 1898.

Осип Маковей.

Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Вражіня з Угорської Руси.

Вже за Бескидом теплїйший вітрець дунув менї в очи; далї щезли смереки, сосни і ялицї а що раз буйнїйші дерева листеві, буйнїйше збіже, кукурудза а врештї снека, що зростала з кождим кільометром, нагадувала менї, що я в'їхав в край теплїйший — полудневий. Вздовж зелїзничого шляху бачив я цьвіти і зїлє, однак таких буйних і яскравих даром шукав-би по нашому, галицькому боцї Бескида.

Мене обгорнуло дивне чутє, якого зазнаємо звичайно, коли доведеть ся нам в'їзджати в чужий край. Вражає нас тодї з одного боку все чуже, відмінне і нове, а з другого неясне почутє, що ми те все колись уже бачили, немов у снї. Почутє отсе несказано приємне. Воно — як Гумбольдт каже — нагадує, що чоловік нїгде не може почувати себе зовсїм чужим. „І в химерних видах гімаляйських гір, і в буйних, роскішних листках пальм, і в безмежних просторах американських прерій доглянемо якусь свою, знакому лїнїю, чи рис, що пригадає нам як стій рідні гори, рідні степи, верби і води, і скаже, що те все одна невідмінна природа, один великанський, суцїльний орґанїзм.“

Я глядїв цїкавими очима на Бескид, потоки, полонини, на цїлу отсю опінїєю засуджену на смерть країну і менї мимохіть прийшло на думку те все, що у нас говорить ся і пишеть ся про Угорську Русь.

Що 500,000 Угорських, Русинів скорше, чи пізнїйше щезне в мадярському морю, на те годять ся менче більше всї; ріжниця поглядів заходить лиш в сьому, чи на хребтї Бескиду треба по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ставити таблицю з написю: „Lasciate ogni speranza — чи такий видаток був-би злишним.

Одні кажуть, що такий памятник, яко вираз і документ тої сумної долї, яка жде Угорську Русь, був-би актом глибокого співчутя для наших нещасних братів а заразом розрішенєм народного сумління від заходів коло пропащої справи. Адже-ж у нас самих стілько роботи, що не годить ся тратити ще енергію над підношенєм того, що безповоротно пропало.

Другі знов доказують, що угорсько-руська інтелїґенция і такого видатку не варта, а мужик — звісно угорський мужик — читати, і то ще по італїянськи, не знає і щирого наміру оцінити не потрафить.

Ще инъші, хоч не інтересують ся тим, що писав Драгоманов взагалї, а його думками про Угорську Русь специяльно, знають дуже добре його клясичний вискаѕ, що Угорська Русь більше відрізана від Европи як Австралія від решти сьвіта і цитують сей вискаѕ залюбки, скоро заговорить ся що про Угорщину.

На отсей факт варто звернути увагу тих людей, що кажуть, буцїм-би то у нас не було живого заінтересованя угорською справою. Такий факт чей же розібє їх песімізм. Атже-ж у нас всї дуже добре знають, що Русь Угорська мусить пропасти, знають навіть, длячого вона має пропасти і до якого речинця. Чи-ж отсих доказів не досить? Тут нема що доказувати нї балакати довго. Треба хиба подякувати Богу, що хоч наша інтелїґенция не така як угорська, а то було-б і з нами круто.

Занятий такими думками я позирав на буйні лїси в горі, на бистрі потоки і мізерні ниви на долинї і немов шукаючи очима відповіди на питанє, чи таблицю з такою написю поставити варто чи не варто, надслухував, чи крім жидівського жаргону і мадярщини, не почую де припадково і рідного слова. Але даром. Надійшла стация Сольва (Kis-Szolyva), де я висїв на угорську землю.

Потім переїхав я більшу частину угорської Руси; пізнав місто Мункач, Унґвар, Ґуст, Севлюш, Сігот, кілька місточок і сїл Всюди, де лиш мав час і змогу, я розвідував і розпитував пильно про тамошні суспільні, економічні і полїтичні відносини, а хоч притім мало мав нагоди розмовляти з людом і взагалї приневолений був обмежати ся на устні інформациї і особисті спостереженя, подаю отсї враженя і погляд, який у мене про Угорщину

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

виробив ся, до прилюдної відомости. Може бути, що він кого небудь зацікавить і спонукає до близших досліджів над забутою і занедбаною частиною нашої вітчини.

Вертаючи зі Стройни до Сольви пішки, я спішив ся, щоби захопити перед вечером остатний поїзд. У мене був невеличкий куферочок, але що найнятий мною, якийсь замізерований хлопець приставав ся з ним з заду, а небо засунуло ся хмарами, я присів на одну з фір, що везли до стації вуголь. Умостивши ся на верху, я був цікавий на чиїм возї їду і спитав візника, до кого належить вуглє. Бойко поглянув на мене дивними очима, немов-би своїм ухам не вірив. — Як чий? жидовський. Чий лїс, того вуглє.

І поглянув знов так, як-би хотів сказати: „Се ж така проста річ. Мала дитина се знає". Так, се було справді ясне. Але що менї ходило, о віз а не о вуголь, я подумав, що питанє зле було сформуловане і питаю Бойка знову:

— А чий віз?

Але Бойко зрозумів очевидно, що я глухий, бо нахилив ся до мене і гукнув:

— Жидовський, пане. Жида із Сольви.

Потім, бачучи, що я тутешних відносин не знаю, показав батогом коні і каже:

— І коні жидові, все. Я токмо за кочіша служу.

Тепер я вже знав, що все жидівське. І лїс, і вуголь і віз і коні і візник. Менї відійшла вже охота розпитувати, але Бойко набрав охоти балакати. Своїм досадним диялєктом і яркими красками змалював своє житє так, що я ще більше втратив охоту до розмови. Я бачив, що ні одно слово з оповідань про пекучу нужду між угро-руським людом не є пересолене.

Тимчасом вітер надніс чорні, як смола хмари. За кілька хвиль зірвала ся буря, що засипала нам очи піском і трохи не перевернула воза. Потім упали перші, великі краплї дощу. Небо почорнїло, провали між горами засунули ся густою мракою а земля немов ошалїла. З піль несло пил, листє, солому і лиш від блискавок видко було розкуйовджену вихром кукурудзу і яснїйшу смугу, котрою гнали коні. Заким ми приїхали до Сольви, мій парасоль був поломаний а я мокрісінький, до нитки. Так зустріла мене за Бескидом природа. По просту, але щиро. Меньше щиро зустріли мене угорські земляки. Все-ж таки я завдячую їм богато цінних відомостей, а через те що доводило ся менї пізнати людей

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ріжних поглядів і становиск, я мав змогу, дорогою порівнаня здобути собі більше обєктивні погляди.

І так розпитуючи про люд, я набрав пересьвідченя, що він не змадяризуєть ся і за сто лїт. Він може ще більше підупасти материяльно, знидїти морально і уступити помалу перед сильнїйше розвитим елєментом мадярським. Однак се нїяким чином не буде мадяризация. Се було би просто пропаданє і нидїнє ростини, що дає соки пасожитам, а сама через те тратить житє і не може зацвисти. Отсим листєм і цьвітом є угро-руська інтелїґенция. Вона виходить з народу і живе з него, а однак тратить ґрунт під ногами. Відчужена від народу, вдає кепсько мадярів, так як наша інтелїґенция пробувала в своїм часї натягати конфедератку.

Ґеоґрафічні, економічні і полїтичні відносини витворили на Угорщинї інтелїґенцию без душі, без суспільно-національних ідеалів. Вийшовши з люду бідного і темного, розбитого з давен давна на дрібні диялєктичні ґрупи, вона не мала змоги заспокоїти сама своїх духових потреб і витворити ориґінальну культуру. Відокремлена від братів у Галичинї і по части від иньших словянських народів переховувала останки мізерної схолястичної осьвіти, яку переймала з христіянством, і животїла в байдужности і занедбаню всяких живих культурних інтересів. Против напору мадярського елєменту вона могла у своїй нуждї ставити що найбільше відрубність обряду. Подібно як у нас в одну пору, зробила собі була і угорська інтелїґенция з обрядовщини засїк, зза котрого боронила (і боронить ще тепер по части) всїх своїх питомих сьвятощів. І до тепер ще обрядовщина, поруч зі словянською азбукою, то одинока сфера інтересів, в якій Угро-русин віднаходить свою окремішність. Коли до того додамо з одного боку до крайности темне москвофільство одної части, а мадяризацийні змаганя більшости з другого, можна уявити собі менше-більше той кромішний хаос, отсю духову нїкчемність і порожнечу, в якій нидїє Угорська Русь. Отся нїкчемність і порожнеча, то важка змора, що присїла угроруську країну і точить з неї житєву енерґію і силу як фільоксера. Вона пробиваєть ся скрізь у її житю. В мові, в письмі, в рухах, неледве в голосї і ходї знати нужду пропащого народу. Видить ся, що якась важка хороба точить той орґанїзм і лише скора а рішуча постороння підмога здужає уратувати його від смерти. А якою може бути ся підмога?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Специяльно придумана мадярська шкільна система поклала собі одинокою метою виховувати мадярських патріотів. Я розпитував пильно про пляни науки і підручники в середних школах. В цілій програмі вражає непропорціональна вага, яку кладуть на вивчуванє мадярської мови, історії і літератури з очевидною шкодою для математики, наук природних, пропедевтики а врешті для всесьвітної історії. Не відрадні і у нас відносини на сьому полї, а все-ж таки треба поміркувати, на скілько лекше виховати молодого чоловіка в мадярському сьвітогляді в школї, де ученик поза мадярську мову не вийде, як там, де бодай нїмецька мова улекшує зносини з західним сьвітом. На Угорщинї і отсей звязок відпадає. З дуже малими виїмками угорський інтелїґент знає виключно мадярську мову і літературу; заграничні часописї доводить ся зустрічати дуже рідко. Оттим то і поясняє ся нечувана ексклюзивність і шовінїзм, з якими Мадяр відносить ся до всего немадярського. Проста річ, що серед угро-руської інтелїґенциї стоїть справа осьвіти ще гірше.

Тут однак замітний характерний феномен. Вихований в щиро мадярськім дусї Русин запевнює, що правда, горяче, що він Мадяр. „Я живу в мадярському краю — я М а д я р."

Цїкава перша частина сего сильоґізму, котру Русин повторяє бючи ся щиро в груди, неначе б сам перед собою хотїв себе оправдати.

Отже-ж иньша річ, на скілько такий сильоґізм видержує критику. Ту певне лиш се, що пр. Анґлїєць з роду не тому почуває себе Анґлїйцем, що живе в Анґлії. Анґлїйцями, і то хто зна чи не горячійшими, почувають себе такі Британцї, що живуть в Індії, в Китаю, Австралії, в Канадї, там породили ся і властивої Анґлії не бачили і не побачать. Але коли Анґлїєць признаєть ся до своєї народности, він не потребує нї перед собою, нї перед чужим нїякого оправданя. „I am Englichman" — того досить. Лише що він, говорячи се, почуває себе законним дїдичем тих скарбів культури, на які склали ся віки працї ґенїїв і дужих, розумних, осьвічених людей: Шекспіра, Ньютона, Дарвіна і т. п.

А що-ж угорським Русинам лишили предки? На що їм бути гордими? На **ы** і **ъ** хиба, на кромішну тьму і безвідрадну порожнечу духового житя?

Ось чому угорський Русин додає: „б о я живу в мадярському краю." Інакше нїхто би йому хиба не няв віри, а врешті він і сам

Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

сему не вірить. Він, що правда, Мадяр, але він і ґереґ-католїкуш (göreg-katolikus), а в отсьому слові чимало значіня. Ірн нїм він почуває якусь таємну неясну симпатию до могучого північного володаря, що прийшов був раз у Мадярщину і побив кріпко Мадяра. Дивна річ, що за се він почуває тепер до того пана симпатию! Атжеж той цар побив Мадяра, се так, як-би побив його самого. І так воно і не так. Мадяр то брат, але такий брат, котрого треба подивляти і заразом бояти ся. А цар, то такий батюшка, що його подивляєть ся і тужить ся до него рівночасно. Очевидне, що отся туга і зітханя — чутє чисто платонїчне, бо де як де, але сюди мабуть найменше прийшло рублїв і приходить. Що-ж отсе за феномен?

На се питанє дав уже таку основну відповідь Драгоманов, що можна її лиш навести:

„На Угорщинї москвофільство ще натуральнїйше дїло, нїж у Ґаличинї, хоч ще натольоґічнїйше; воно там далеко чеснїйше, бо там рубель ще менше доходить нїж в Галичинї, де він в остатнї роки безспорно грає певну ролю, хоч і не так велику, як се думає польсько-австрийська полїция і ті народовцї, котрі в неї черпають фільозофію істориї і полїтики. Націоналїзм угро-руський мусїв узяти форму москвофільську власне тому, що він був і єсть чистим націоналїзмом, без примішки социяльної. Такий націоналїзм завсїди тягне до держави а не до народу — і, коли держави українсько-руської нема, а московсько-петербурська єсть, то архинатурально, що націоналїсти угро-руські потяглись думками до сеї держави. До того-ж в істориї Угорської Руси не було і таких моментів, як козаччина і взагалї антіпольський рух народний, котрий проявляв себе і в Галичинї і одбив ся і в галицьких народнїх піснях і пересказах, творючи там підвалину для народовства. Народ угроруський вступив у XIX ст. в добу боротьби за автономію скривджених старими державами національностей, без усяких національно полїтичних традиций, котрі могли-б імпонувати інтелїґенциї. А два факти імпонували їй на користь москвофільства: 1) карієра кількох Карпаторосів (Балудяньский, Орлай в Росиї) і 2) ще дуще — росийська окупация Угорщини в 1849 р. Треба-ж додати, що нїхто і не подумав познакомити Угрорусів з українським рухом і письменством, тодї, як про росийське їм говорять і Нїмцї і Мадяре, котрі перекладають Пушкина, Турґенева і т. п. Про український рух Угроруси почули

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

доперва недавно од галицьких москвофілів, котрі виставляли сей рух, як вигадку Поляків. І незручна політика галицьких народовців а надто новоерців, мусїла підперти в головах Угрорусів упередженє против українського народовства".

Одним словом, істнованє наівного почутя свого немадярства в Угрорусів годї заперечити. Воно лиш як Драгоманов каже: „заховане в потайники душі а коли проступає в гору, то в формі москвофільства." Оттим-то, коли-б угроруські національ мали змогу сформулувати свою політичну програму, вона була-б така: ждати терпеливо на прихід батюшки і царя, однак не робити нїчого, хиба дбати, щоби поки що не загирило ся *йори* і *йор*.

Зібравши все дотепер сказане, приходимо до висновку, що угро-руська інтелїґенция живе у фальшивім, нездоровім положеню. Вона розломана між два суперечні напрями мадярський і словянський. Їй треба рішити ся, але куди? Отсе питанє!

Ми подумаймо!

Тисячу лїт істнує „могуча" мадярська держава. Вона має свою лїтературу, має богацтва, на всїх полях намагає ся вже дорівнати культурним державам; не можна сказати, щоби щадила заходів коло засімільованя „недобитків" славянства. І сьміх людям сказати! Не вспіла засимілювати марних кількасот тисяч бідних, темних Русинів! Отсе мав-би бути доказ мадярської культури?

Треба признати, що, як Нїмець каже, die Ungarn haben doch etwas vornehmes an sich, і отся їх циганська ґалянтерия навіть симпатична. Петефі, Верешмарті, Оронь (Orony) — великі поети. Промисл за остатних трийцять лїт зробив величезний поступ. Тимчасом при тім всїм угорська лїтература не може виказати ся нї одним визначнїйшим мислителем. Монґольський, жвавий і лїяльний ум не любить запускати ся глибше. Він і за мало гнучкий. Зломить ся, а не подасть ся. Угорські Русини вже набрали якогось незатертого темпераменту, що пригадує мадярський. Мадяр вродить ся на чужинї Мадяром і згине таким самим горячим, загонистим очайдухом, як-би вприс в Дебрецинї. І коли угорський Русин буцїм то зовсїм змадяризований сьпіває на нуту коломийки:

Коли любиш — люби дуже,
Не кажи нїкому,
Бо то люди порозносять
Як вітер солому.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мадяр до кінця віку сьпівати-ме:

„Люблю тебе, дівчинонько,
Нїби рідну душу,
Так горяче, що про тебе
Засьпівати мушу.

Не кажи менї мовчати
Нї одну хвилину,
Бо тебе з жалю покину
Або сам загину.“

(Народня пісня).

Коли угро-руська інтелїґенция на вні всеж таки не рушаєть ся — се ще не доказ загального занепаду живих сил того відлому українсько-руського народу. Нарід бідний, бо не було кому його просьвітити, а надто з него ссе кров лихвярська пявка Все-ж таки урядові дати статистичні навіть при вчисленю змадяризованих сїл, виказують сталий його приріст.

Інтелїґенция живе житєм неповним і штучним, а однак з неї рекрутуєть ся чимало здатних людей, що займають видні становиска в цїлій мадярській державі. Духовий рух не то що не упадає а противно збільшаєть ся.

Самі угорські Русини мають сїм часописий, а з них три виходить в руській мові, меньше або більше зближеній до народної. Видко, щось уже ворушить ся серед наших братів за Бескидом. Тілько біда в тім, що в Угро-русинів нема доси того духового ферменту, котрий, як Мойсеєва палиця зі скали, добуває з грудей завмерлого народу сьвіжі пориви, запал і піднїмає його на ноги. Таким ферментом для Угрорусів було-б внесенє поміж молодих, сьвітлїщих Русинів насїня загальномадярських сучасних ідей, далї познайомленє з поступовим українсько руським рухом. Раз збуджені і осьвідомлені справлять уже вони духовий рух свойого краю у властивий бік. На способи звісно подати загальну рецепту годї. Знаю лише з власного досьвіду, що з загально людського, широкого становиска в особистих зносинах зблизити ся найлекше. Починати з питань специяльних уже і з огляду на низьку переважно осьвіту тамошних інтелїґентів а врешті взаїмну незнаємість відносин незручно.

Першим кроком в дусї програми Драгоманова є та прогулька шіснайцятки студентів в осени 1898 р. на Угорську Русь. Очевидно від нас тепер залежить, щоби добрий вплив сеї прогульки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 06:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не пропав марно. З нашого боку передовсїм треба зближеня до сего інтересного краю.

Я ніколи не забуду тих пару неділь, пережитих за Бескидом. Се-ж була колись „молоком і медом текуча країна“. А хоч тепер люд збіднів, фільоксера з'їла виноград, худоба звела ся, винні тому більше нещасні порядки суспільні і політичні, а з їх зміною хто знає, чи сей край знов не зацвите.

Край мальовничий, підгірський але характером відмінний від нашого підгіря. Природа тут буйнїйша і темперамент більше палкий. В пісні народній чути більшу тугу, але і більше вогню і фантазиї. Почутє музики і мельодиї у народу надзвичайне.

Загалом беручи зверхнїй вигляд міст, місточок і сїл від наших мало відмінний; по містах верховодять очевидно Мадяре і жиди. І на селах поклала своє пятно оригінальна *„циганська галянтерия“*. Вони доволї чисті і принадні. Подекуди знати добрий смак і замилуванє до краси. По місточках одна і та сама біда, що у нас. З тою відміною, що тут жид ще більше має фантазиї а „христїнин“ ще менше, як у Галичинї. По селах трафляють ся що правда дуки, яким у нас нема рівних, але є і біда ще більша. За подорожним пускають ся пів голі або і цїлком голі дїти, переважно циганчата, на здогін і напастують о ґрейцар.

Здаєть ся, що се їх ремесло, бо з таким завзятєм і упором нецеховий жебрати не потрафить. В Береґ-бокош мале, може шестилїтне голїсїньке циганьча бігло за мною який кільометер і сьпівало вправним, жалісно монотонним голосом якусь просьбу по цигански. Мій товариш переклав її на руське і я подаю отсей мадриґал з памяти:

„Цїлую вашу ручку, цїлую всї ваші пальчики разом і кождий з осібна і прошу вас, пане ласкавий, дайте менї за кождий пальчик по ґрейцару. Не жалуйте бідоласи отсеї дрібнички. Він буде за неї цїлувати ваші ніжки і ручки і скоро лиш перестане, знов зачне цїлувати. А коли вже не хочете дати за кождий пальчик з осібна, так дайте хоч за кожду ручку і ніжку. Колиж і на те не ласкаві, то дайте хоч за всї пальчики разом, — змилуйте ся, паноньку ласкавий!“

Не є се може чиста „l'art pour l'art,“ все-ж таки щось до того рода поезиї дуже зближене, зваживши, що я дав поетови лиш грейцар, а в більшій части випадків його пісня лишає ся голосом вопіющого в пустинї.

Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Менї насували ся всїлякі лїтературно-критичні рефлєксиї, але в сїм випадку я лиш сконстатував, що той рід поезиї дратує, наводить понурі гадки і його належалоб хиба зачислити до декадентизму.

Будь що будь я, бувши пізнїйше в Сиготї на мадярськім представленю, жалував, що не можу пізнати з близька мадярської поезиї. Грали якусь драму толковану з ішпаньського і я за цїлий час зрозумів лиш два слова: nem tudom і більш нїчого. Отже має хто злобний закинути менї, що висказую критичні гадки „без належитого знання предмету," волю про штуку замовчати. Однак у грі артистів і рухах замітна була інтелїґенция і я пізнїйше довідав ся, що се справдї грала найлїпша мадярська трупа.

Признаю, що менї припала до вподоби горяча лицарська вдача Мадярів. Я не без жалю пішов з театру на дворець і купив карту до Ясїня, що тепер по урядовому зветь ся Керешмезе. Від одностайного руху поїзду я задрімав і в снї бачив дивний привид. На безмежнім степі Альфельду, на полї, лежав ранений молодий лицар і заводив тужну але могучу пісню. Слів я не розумів, але від мельодиї защеміло у мене серце, пісня говорила про свободу. Се був дух благородного Петефі. Збудивши ся, я чув, що прокинув ся не лиш фізично, але і духово. Свитало, приходила галицька границя. Иньший сьвіт, иньші люде.

Перед Ясенем, всїло до того самого віддїлу цїле польське товариство. Мене вразила їх мова, як щось чуже, забуте і я прислухував ся машинально. До мене долетїли слова:

—.— „А той хлоп пізнав зараз, що ми не тутейші Питає мене: Ви пане із Польщі? Вони всїх Галичан уважають Поляками.

— „Справдї, — замітив другий з очевидною відрадою в голосї. — Tutaj lud rozbioru Polski nie uznaje.

— A nie, rzeczywiście — повторив другий".

Я відвернув ся, притулив чоло до шиби і згадав ще раз Угорщину. Менї прийшло на гадку питанє, яку таблицю поставив-би я тепер на вершинї Бескиду. І я мусїв відповісти рішучо: „Avete ogni speranza" (майте всяку надію!)

По глибоких провалах дрімала ще мрака, але над Бескидом сходило сонце...

Поїзд гнав далї і далї.

Іван Петрушевич.

Generated on 2015-07-11 19:07 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хронїка і бібліоґрафія.

— Збори членів „Українсько-руської видавничої Спілки“ відбули ся дня 26-го грудня м. р. в комнатах „Рускої Бесїди“ у Львові. В присутности нотаря п. Онишкевича принято статут спілки з незначними змінами і вибрано раду надзираючу та дирекцию. До ради надзираючої увійшли: проф. М. Грушевський яко голова, лїкар д-р. Е. Озаркевич яко заступник, Осип Маковей яко секретар, а яко члени: д-р. Ів. Франко, д-р. Ев. Олесницький, д-р. Льонгин Озаркевич, Нат. Кобринська, Тит. Ревакович і Володимир Шухевич. Заступниками членів вибрано: д-ра Ал. Кульчицького з Коломиї, нотаря О. Онишкевича та Остапа Терлецького. До дирекциї війшли: Вячеслав Будзиновський, д-р. Микола Шухевич, д-р. Волод. Охримович, Вол. Гнатюк і Микола Заячківський. Статут уже друкує ся і по затвердженю властями розішле ся членам. Спілка числить до тепер 148 членів з деклярованими удїлами і приготовляє вже деякі твори до друку.

— Д. Е. Чикаленко з України зложив тисячу зр. на запомоговий фонд для укр. руських письменників ім. Данила Мордовця.

— Чернїгівське музикально-драматичне товариство впорядкувало дня 29 падолиста м. р. лїтературно-артистичний вечір „въ ознаменованіе 100-лѣтія Энеиды Котляревскаго“, як було сказано в афішах. Саля мійського театру була прибрана вінками з дубового листя, щитами, на котрих були поміщені бандури з написом: „І. К. 1798—1898“, також портретом Котляревського. На фронтонї театру заборонено виставити щит з написом: „Столѣтіе Энеиды Котляревскаго“. Вечір почав ся сьпівом хору: Де згода в се-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мействі, перед портретом К—го, показаним на екрані з електричного ліхтаря. Далї, перед великим, заквітчаним бюстом К—ого, д. І. Шраг виголосив свою промову — відчит про значінє дїяльности К—го. Згадавши, що мова Енеїди стала тепер мовою літератури, науки, школи і т. д., референт закінчив сими словами: Значінє творів К—го і слава його рости-ме в міру поступу української літератури і в міру ширеня і зросту української національної самосьвідомости". Наша громада не звикла до такої явности в українських справах, через те відчит д. Шрага зробив велике вражінє і був прийнятий шумними оплесками. Далї д. Силич деклямував Шевченкові вірші „На вічну память К му". Потім грали „Наталку Полтавку", — місцеві аматори, члени музикально-драматичного товариства: Наталка — А. Тищинська, Терпилиха — В. Казанська, Возний — В. Самійленко, Петро — А. Лазаревський, Микола — Н. Володський, Макогоненко — М. Белкін. Грали „Наталку" дуже добре, особливо, коли мати на увазї, що се-ж аматори. Гарна була Наталка (п. Тищинська) — щира, безпосередна, наївна; гарний був і возний (д. Самійленко), і всї иньші. — Театр був трохи не ввесь повний, і слухачі були задоволені, почували себе по сьвяточному. Але помітно було, що в театрі нема більших місцевих панів, — не осьмілили ся, щоби хтось чогось не подумав. Ну, щож, — без перевертнів та рабів якось ще веселїйше. Ініциятором сього вечора був наш старенький лїкар І. Лагода, котрому мусять дякувати за се Чернігівцї. Колись давно, як не було ще постійного українського театру, сей добродій впорядковував у Чернігові українські спектаклї. *Гр. Коваленко.*

— Загальні збори товариства імени Т. Г. Шевченка в Петербургї для запомаганя земляків з полудневої Росиї, студентів висших заведень шкільних в Петербургї, відбули ся в грудни м. р. під проводом писателя Д. Л. Мордовця. Товариство, як звісно, має давати таку поміч студентам: платити за них оплати шкільні, безплатно достарчати їм книжок і приборів наукових або продавати їм по зниженій цїні, запомагати убогих студентів одежию, харчем і мешканєм, доставляти їм лїкарську поміч, помагати незасібним знайти занятє, а в виїмкових случаях давати і грошеву запомогу. В склад членів управи товариства увійшли з вибору: Д. Л. Мордовець, І. С. Іващенко, сенатор А. Н. Маркович, ґенерал-майор Я. П. Забілдо, П. П. Катеринич і П. М. Саладилів, а заступниками: І. Е. Ріпин (славнозвісний маляр), В. В. Лесе-

Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

вич (писатель-фільософ), Е. Н. Ганейзер і В. Г. Короленко (голосний повістеписатель). В склад управи товариства, кромі шести осіб з вибору, будуть входити ще завсїгди чотири представителї заведень шкільних.

— В Петербурзї недавно відбули ся перші збори товариства, що видавати-ме книжки для українського народа на „доступній“ йому мові. Своїми виданнями товариство має запомагати релїґійно-моральному розвитку і поліпшеню економічного добробиту українського народа. Товариству надано право видавати книжки релїґійно-морального, сїльсько-господарського і літературного змісту, — з дозволу, звичайно, цензури. В комітет товариства вибрано дд. Мордовцева, Федоровського, Катеринича, Филипєва, Ігнатовича, Стебницького і Сластьонова („Сынъ Отечества“ — 1898 р., ч. 353).

— Росийське імператорське Вольно-економічне товариство видало недавно „Исторію Петербургскаго комитета Грамотности“, написану д. Протопоповим. Автор подає чимало дуже цїкавих звісток що-до українських справ, виданя українських книжок, запроваджења української мови в школах і т. и., як їх трактовано в комітетї Грамотности.

— В „Трудахъ перваго всероссійскаго съѣзда сценическихъ дѣятелей“, що тілько що вийшли у Москві, поміщені всї доклади про український театр і його неволю: 1. Чернїгівського міського уряду, 2. Гурта інтелїґенциї з М. Заньковецькою, 3. М. Старицького, 4. Саксаганського і Карпенка-Карого, 5. І. Шрага. У другому томі містять ся постанови з'їзду про те, щоб дати українському театрови ті самі права, що має росийський. Зміст деяких докладів (напр. Саксаґанського і Карпенка-Карого) дуже цїкавий, і ми постараємось познайомити з ним читачів „Вістника“. — *Гр. К.*

— Д. Скляр в останній книжцї „Русской Мысли“ за 1898 р., в статї „Сучасний росийський театр“, висловлюєть ся за знесенєм цензурних утисків з українського театру і пригадує ту резолюцию, яку в сїй справі ухвалив перший з'їзд сценічних дїячів, що відбув ся перед двома роками в Москві.

— В останнїй книжцї „Русскаго Архива“ за р. 1898 подано два досї ще не друковані листи Т. Г. Шевченка, писані з заслання. Один лист до В. А. Жуковського, славного росийського письменника, а другий невідомо до кого, але як можна гадати по змістї листа — до ґенерала Дубельта, що був тодї „начальником

Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

III отдѣленія". Обидва листи містять просьбу поета про дозвіл йому малювати.

— 31 грудня м. р. в Київськім братськім монастирі сьвятковано 252 роковини смерти Київського Митрополита Петра Могили, що помер 31 грудня 1646 року. Роковини смерти Петра Могили в Київськім братстві і духовній Академії справляють що року в сей день, поминаючи також і иньших українських дїячів, що так чи сяк сприяли колись розвитку братства і Академії.

— Деякі Харківцї, прихильні до памяти українського фільософа Григория Савича Сковороди, удались до уряду за дозволом засновати школу імени Сковороди („Жизнь и Искусство" — 1898 р., ч. 359).

— Звістного українського фільольоґа П. І. Житецького обібрано за члена-кореспондента до Академії Наук („Кіевлянинъ" 1898 р., ч. 360)

— В Одесї засновано „Общество любителей науки, литературы и искусства"; статут товариства уже затверджено.

— Росийська цензура дозволила друкувати перший том повістей Ів. С. Левицького, куди увійдуть з більших його повістей: „Микола Джеря" і „Бурлачка" і окрім того чимало дрібних оповідань. Цензура дозволила також повість Левицького „Поміж ворогами"; є чутка, що заборонено повість Левицького „Причепа". Цензура дозволила: Збірка оповідань: Свекруха — Марка Вовчка. — Дзвонар — Мордовця. (Шматок — Марковича заборонено). — Квітки з чужого поля О. Я. Кониського (ранійш було заборонено). — Подано до цензури: Ів. С. Левицького: Приятелї, Рибалка Панас Круть, Баба Параска та баба Палажка". — Заборонено цензурою: Івась (оповіданє про фабрики паперу). — Збірка оповідань І. Франка: Малий Мирін, Слимак, Муляр. — Перші київські князї І. Левицького.

— В Парижі з великим успіхом ставлять нову пєсу „Les cosaques" — перерібку з повісти Гоголя „Тарас Бульба".

— У петербурськім журналї „Журналъ для всѣхъ" за сей рік є переклади з нашої лїтератури, а то: з Олекси Стороженка „Не в добрий час", переклав Прокопченко у книзї ч. 9 за вересень 1898; У с и, переклав В. К. у книзї ч. 7 за липень. З Т. Г. Шевченка „Думи", переклад С. Дрємцова у кн. ч. 2 за лютий і (Заповіт) „Завѣщаніе" переклад І. Бѣлоусова у кн. ч. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

за марець і з Ів. Франка: „До сьвітла!“ п. з. „Къ свѣту“, надруковане в падолисті і у грудні 1898 року.

— В додатку до „Биржевыхъ Вѣдомостей“, в недільних ілюстрованих нумерах 1898 р. 22 падолиста подана українська леґенда п. з. „Смерть Вернигори“. Прошу Українців розпитатись про неї скрізь по Україні й записати рідною мовою, коли вона істнує, і подати до редакциї Л. Н. Вістника. — *А. Б.*

— Чеський місячник „Slovanský Přehled“, що виходить від недавного часу в Празї під редакциєю Адольфа Черного, містить в випуску за місяць сїчень чотири стихотвори Шевченка в перекладї Ружени Ясенскої. Є се думки: „Тече вода в сине море.“ „Ой чомуж ти почорнїло, зеленеє поле,“ „На що менї чорні брови“ і „Три шляхи“. Переклад випав гарно. В тім самім випуску є вісти про ювилейні обходи сотих роковин появи „Енеїди“ Котляревського, про наш „Краєвий Союз кредитовий“ і про видавництво Івана Левицького „Прикарпатска Русь.“ Автором сих нотаток є Фр. Ржегорж.

— Чеська часопись „Nový kult“, що виходить у Празї, помістила з нагоди ювилею Франка переклад статї Ляндава про нашого поета, надрукованої в своїм часї в віденській нїмецькій часописи: Wage. Празький Čas 1898 р. ч. 50 і 51 подав також статю Ф. Г. про Франка.

— 29 грудня в Одесї помер на 92 році свого віку відомий історик Аполлон Олександрович Скальковський. Небіжчик родив ся 1 сїчня 1808 р. в Житомирі; учив ся в Житомирській ґімназиї, потім в Виленськім і Московськім університеті. По окінченю університета Скальковський до р. 1862 був на службі в канцелярії Новоросийського ґенерал-ґубернатора, а потім до самої смерти у одеського градоначальника. А. О. Скальковський був членом багатьох наукових інституций (Академії Наук, Московського історичного товариства, Росийського ґеоґрафічного товариства, Вольно-економічного і иньших) і видав чимало наукових праць. З його творів до України належать отсї: „Наѣзды гайдамакъ на западную Украину въ XVIII столѣтіи“, „Исторія новой Сѣчи“, „Хронологическій обзоръ исторіи Новороссійскаго Края“, „Первое 35-лѣтіе Одессы“ і иньші. З них Історія Нової Сїчи не стратила своєї ваги й доси, завдяки використаним в нїй архивальним материялам. Торік, 11 липня Скальковський сьвяткував 70-лїтнїй ювилей своєї наукової дїяльности („Кіевлянинъ“ 1899 р., ч. 1).

Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Славний російський письменник гр. Л. Н. Толстой, що останніми часами писав лише наукові та фільософічні розправи, знов повернув ся до белетристики. Він уже закінчив великий роман „Воскресеніе“, що з сїчня 1899 р. розпочнеть ся друком в ілюстрованому тижневику „Нива“, а тепер пише другу повість під заголовком „Исторія матери“.

— В Росиї збираються сьвяткувати р. 1899 дуже величаво століте народин родо-начальника нової російської літератури А. С. Пушкина. Навіть уряд приймає в сих заходах чималу участь.

Жорж Роденбах. В перших днях сїчня с. р. вмер у Парижі Жорж Роденбах, один із виднїйших французьких поетів молодшого поколїня. З роду Бельґієць, роджений в Турне в Бельґії, він мав усего 43 роки. Від молодих лїт перейшовши до Парижа він посьвятив свої сили літературній працї. Єго літературний доробок — три томики віршів, кілька томиків оповідань і ряд літературних студий, взірцевих з погляду на красоту мови і стилю, хоч не дуже глубоких, а також кілька драм, що були з невеличким успіхом виставлені на сценї. Важнїйші з єго творів: „Bruges la morte“ — пригарний опис бельґійського міста Бріґґе, „Musée des béguines“, „Voyage dans les yeux“, „Vies encloses“, „Le regne du silence“, „Jeunesse blanche“. Критики віддають високі похвали чистотї єго характеру і високому настроєви єго думок. — *І. Ф.*

Етноґрафічний Збірник. Видає етноґрафічна комісия Наукового товариства імени Шевченка. Том V. Виданий під редакциєю д-ра Івана Франка. Ціна 4 корони. Сторін 267. Материял дуже богатий, різнородний, цінний, зібраний многими збирачами [в Галичинї, Буковинї і на Українї, але найбільше в галицькій Руси] а упорядкований і пояснений та порівнаний д-ром Ів. Франком.

Ч. 58. Виданє Руского Тов. педаґоґічного. **Народні казки** Часть перша. У Львові 1899. Сторін 52, 8-ки. Ціна 25 кр. Книжка гарна з образками, призначена для дітей.

Богдан Хмельницкий. Часть II. Події 1648-ого року. Переважно за М. Костомаровим написав Алекс. Борковский. Львів, 1898 р. Сторін 48, ціна 12 кр. Се є дванайцята книжечка „Просьвіти“ за минувший рік.

Календар „Руського Сокола“ на рік 1899, складений Володимиром Лаврівським, справником тогож товариства, вийшов не-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

давно. Книжочка в форматї малої шіснайцятки містить крім інформацийної части також устав ґімнастичного товариства „Руський Сокіл“ та устав проєктованого союза сокільних товариств ґімнастичних, а в додатку короткий підручник пожарництва, призначений для руських сторожий огневих, написаний після чеського підручника Володимиром Лаврівським. При кінци календаря є 24 ілюстрацій для лїпшого з'ображеня викладу про так пожиточну інституцию, якою являють ся добре і на питомих основах з'орґанїзовані сторожі огневі по наших селах. Зверхна форма книжочки, окрашеної вінєтою з образком руського Сокола доволї принадна. Дістати можна у п. Вол. Лаврівського ул. Личаківська ч. 24 по цїнї 30 кр.

Останнй днѣ Помпеѣвъ. Романъ Е. Л. Бульвера въ пяти частяхъ. Переклад Сидора Єзерського. Львів, 1898. Сторін 581, крім того пояснення. Єсть се 61-ий том бібліотеки „Дїла“.

Наше вôдродженє. Драматична дума Василя Щурата. Памятка святочного обходу сотыхъ роковинъ вôдродженя руського народа рускимъ дѣвочимъ институтомъ въ Перемышли 8 (20) XII. 1898. Сторін 21. Цїна 25 кр. Виданє з технїчного боку елеґантське.

Ілюстрований буковиньский православний **Калєндар** на рік 1899. Рочник XXVI. Виданє „Рускої Бесїди“ в Чернівцях. Ч. 156. Чернівцї, 1898. Цїна 40 кр. У віддїлї календаря „Для науки і забави“ заслугують на увагу: нарис О. Кобилянської п. з. „Аристократка“, поученя про товариства, збори і петициї і житєписи деяких заслужених буковинських учителїв.

Видавництва американської часописи „Свобода“:

Ч. 1. **Образки зъ Америки.** Написавъ Бузько. Шамокінъ, Па. 1896. Сторін 37.

Ч. 2. **Народный рухъ австро-угорскихъ Русинôвъ.** Часть I. Написавъ М. Павликъ. Шамокинъ, 1896. Сторін 62.

Ч. 3. **Статуты „Руского народного Союза“ въ Америцѣ.** Мт. Кармель, Па. 1898. Сторін 48.

Ч. 4. **Канадійска Русь.** Подорожнй спомины Нестора Дмитрова. Mt. Carmel, Pa. 1898. Сторін 56.

Ч. 5. **Конституція Сполученыхъ Державъ Пôвнôчнои Америки.** Подавъ Стефанъ Макаръ. Mt. Carmel, Pa, 1898. Сторін 32.

Ч. 6. **Дещо про права** и суды въ Сполученыхъ Державахъ, а особенно въ державѣ Пеннсильвенїи. Зôбравъ для пожитку рус-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кихъ людей Д-ръ Юліянъ Чупка. Mt. Carmel, Pa. 1898. Ціна 10 цент.

Оповидання про виспу та про ликаря Дженкера, що навчывъ людей щепыты коровъячу виспу. Напысавъ Павло Махновськый. У Чернигови, 1898. Зъ друкарни Губ. Земства. (Видавництво Б. Грінченка ч. 29). Сторін 32 16°, ц. 5 к. — П. Махновський уперше виступив сією книжкою на поле письменства, — і виступив щасливо: книжка задовольняє некучу потребу народню, написана доброю мовою; на 32 сторінках розглядаєть ся питанє про віспу з боку історичного, бактеріольоґічного, профіляктичного і т. д. Подана також коротенька житєпись Е. Дженкера і портрет його - на обгортці. Звичайно цензура не пускає наших наукових книжок. Се один з нечисленних винятків...

Колоскы. Збирныкъ казокъ та оповиданнивъ. Упорядкувавъ Б. Гринченко. У Чернигови, 1898. З друк. Губернск. Правленія. 96 стор., ц. 12 к. Се є друге виданє, доповнене, „Колосків“, що перед кількома роками вийшли в Одесї. Збірничок складаєть ся з 34 дрібних оповідань та казочок, по части народніх, по части перекладів з росийського.

Батькове вищования та иншe. Выдавъ Б. Гринченко. Ч. 30. У Чернигові, 1898. Зъ друк. Губ. Земства. Сторін 16. Ц. 3 коп. В збірничку знаходимо: Батькове віщованє — вірші Любенького, — так собі поезийка, змісту морального; далї йде Мати й Орел, вірші Я. Щоголева (передрук), — властиво пересьпів народної пісні; Чумацькі дїти — П. Кулїша (передрук), — пересьпів Міцкевичової поезиї Powrót taty, написаний коломийкою, досить сухо, без сьпівучости і без запалу; вкінци — оповіданє М. Вовчка (передрук) — Горпина, де в дрібненьких сценах змальовано величезне лихо – крепацтво, змальовано так просто та щиро, і се маленьке оповіданє викликає найглибші почутя. — *Гр. Коваленко.*

Якъ дбаешь, такъ и маєшъ. Оповидання. У Полтави 1898 р. Сторін 32, 8-ки. Ціна 3 коп, Автором брошури є М. Ганько, зміст — популярна аґрономія у формі оповіданя.

Сто карбованцивъ грошей. Малороссійська драма въ 3-хъ діяхъ и 4-хъ одминахъ Ѳеофана Д. Полещука. Херсон 1898. Сторін 36, великої 8-ки, ціна 35 коп. З окладинки дізнаємо ся, що автором драми є учитель Теофан Дор. Полещук з села Перво-Константинівка (Чакрак) коло міста Перекопа в Таврицькій ґуберніï.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зо́вялй цвѣты зъ теки о. Иполита Погорецкого, пароха въ Бродкахъ. Жовква, 1899. Сторін 86, малої вісїмки. Дохід призначив автор на будову церкви в Бродках. Збірник складає ся з моногрáфії Бродок, поезий руських і кількох польських і з фундацийної грамоти для попівства в Бродках.

Партитура. Пѣсни церковнй. Квартеты на голосы мѣшанй уложивъ и выдавъ Семенъ Дорундякъ. — Ціна 2 зр. = Є се дуже гарне виданє, що вийшло з артистичного літографічного заведеня Ц. Ґ. Редера в Липску. Зміст сего першого випуску, за котрим піде другий, є такий: I. Пісні на рождество Христове (разом 31). — II. Пісні на Богоявленіє Господне (дві). — III. Пісня на стрітенє Господне. — IV. Пісні на неділї великого посту (дві). До квартетів доданий також акомпаніямент фортепяну.

„Перша Служба Божа на чотири голоси хору мішаного“ видав Філярет Колесса у Львові. Се перше в Галичині виданє пісень літурґічних, розписаних на чотири голоси хору, містить в собі: 1) „Слава“ Бортнянського [київський напів]. 2) „Сьвятий Боже“ [з парт. Кипріяна]. 3) „Аллилуя“ [з парт. Кипріяна]. 4) „Іже Херувими“ і „Яко да Царя“ Римського Корсакова. 5) „Вірую“ Рафаловича. 6) „Милость мира“ Римського-Корсакова. 7) „Сьвят“ Римского Корсакова. 8) „Тебе поєм“ Бортнянського. 9) „Достойно єсть“ Бортнянського. 10) „Отче наш“ Вербицького. 11) „Да ісполнять ся“ Бортнянського [київський напів]. 12) „Буди імя Господне“ Вербицького. 13) „Под Твою милость“ Бортнянського [старий напів]. 14) Псалом „Дїва днесь“ Лисенка. — Як бачимо, попри звісних уже піснях церковних се видавництво подає пісні авторів у нас майже зовсїм незнаних, як: Римского-Корсакова, Рафаловича, а також деякі незвісні у нас композиції церковні Бортнянського [„Под Твою милость“] і Лисенка. Виданє коштує 1 зр. Замовляти у Ф. Колесси, учителя руської ґімназиї у Львові.

ВІД РЕДАКЦИЇ.

З причини переносин друкарні до дому Товариства імени Шевченка ся книжка спізнила ся, за що Впов. Читачів перепрошуємо. Другу будемо старати ся видати на час.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-11 07:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001465936
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google